

BLAD AV
ROMSDALS
HISTORIE

ROMSDAL SOGELAG

BLAD AV ROMSDALS HISTORIE

Blad av Romsdals historie

Utvalgte artikler
fra Romsdal Sogelags årsskrift 1921-1932

Redigert av
Bjørn Austigard og Nils Parelius

Utgitt av
ROMSDAL SOGELAG
Molde 1977

Trykk:
E. K. HANSEN EFTF.
Aasgård & Sønn
Molde

ISBN 82-90169-01-9

INNHOOLD :

	Side:
	9
<i>O. Olafsen:</i>	11
<i>Anton Aure:</i>	29
<i>O. Olafsen:</i>	31
<i>M. Parelius:</i>	38
<i>Hall, Holm:</i>	41
<i>Knut Foss</i>	45
<i>Anton Aure:</i>	47
<i>O. Olafsen:</i>	53
<i>O. Olafsen:</i>	71
<i>O. Olafsen:</i>	77
<i>Knut Foss:</i>	85
<i>Th. Petersen:</i>	89
<i>M. Hukkelberg:</i>	93
<i>Brynj. Salthamar:</i>	99
<i>O. Olafsen:</i>	100
<i>M. Hukkelberg:</i>	106
<i>Knut Foss:</i>	108
<i>O. Olafsen:</i>	114
<i>J. Olafsen-Holm:</i>	121
<i>Per Sæbø:</i>	133
<i>O. Olafsen:</i>	140
<i>Knut Foss:</i>	142
<i>Anton K. Bjørset:</i>	152
<i>Halsten Bjørnsund:</i>	160
<i>M. T. Bjørnerem:</i>	168
<i>Nils Parelius:</i>	173
	174
	177

Forord

Romsdal Sogelag ga ut sitt første årsskrift i 1921, samme år laget ble stiftet. Frem til 1928 kom det årlige skrifter. Så fulgte 2 dobbeltskrifter, 1929-1930 og 1931-1932. Det neste årsskrift kom først i 1947, som et 25 års skrift. De 10 årsskriftene fra den første utgivelsesperioden 1921-1932 er nå utsolgt. Mange av skriftene finnes heller ikke i offentlige bibliotek. På lagets årsmøte i 1976 ble det derfor besluttet å gi ut et utvalg av artikler fra eldre årsskrift, i første omgang et bind som skulle omfatte tiden 1921-1932.

Stoffmengden i disse 10 årsskriftene omfatter vel 700 sider. Ved utvalget av artikler til gjenopptrykk har en søkt å legge disse hensyn til grunn: Fortrinsvis å ta med artikler som kan leses med utbytte av historisk interesserte og som er egnet til å vekke og stimulere interessen for Romsdals historie. Rene kildekrifter og artikler med mere spesielt innhold vil da falle utenfor. Innenfor denne rammen har en tatt sikte på en emnemessig fordeling, slik at en får med folketradisjon, kulturhistorie, biografisk stoff og andre bidrag til Romsdals lokalhistorie. Såvidt mulig har en prøvd å få en noenlunde jevn geografisk fordeling av stoffet. Utvalget må nødvendigvis omfatte forholdsvis korte artikler.

En har også søkt å få med et representativt utvalg av bidragsytere fra denne perioden, selv om en her har støtt på visse problemer når en skal følge de retningslinjer som alt er nevnt. Sogneprest O. Olafsen er godt representert, ettersom han har både mange og gode bidrag. Jørgen Olafsen-Holm som også har skrevet meget, er derimot bare representert med ett bidrag, noe som har sammenheng med at han har levert meget lange artikler av mere almenhistorisk innhold. En verdifull bidragsyter som Agnar Skeidsvoll er i det hele tatt ikke med, fordi det han har skrevet i årsskriftene er trykt opp igjen og supplert i «Bygdebok for Tresfjord» (1959).

Artiklene er gjenoptrykt i sin originale språkdrakt, men med noen få tillempninger. I innholdet er det ikke gjort andre endringer enn at feil skrivemåte av navn er søkt rettet opp, likeså enkelte åpenbart gale årstall. Noen få steder er det tilføyet merknader om åpenbare feil og misforståelser i artiklene.

Årsskriftene i denne perioden var mer enn sparsomt illustrert. Bortsett fra omslagsbildene finnes det i alt bare 2 illustrasjoner i disse 10 skriftene. Til denne utgaven har en søkt å skaffe et forholdsvis fyldig billedstoff. Takket være sekretæren i laget Bjørn Austigard har en lyktes å få en variert billedmessig dekning av det meste av stoffet, bl.a. flere bilder som tidligere ikke har vært publisert.

I tilknytning til artiklene har en tatt med korte biografiske opplysninger om forfatterne. I et enkelt tilfelle hvor biografiske data ikke er så lett tilgjengelig som for de fleste andres vedkommende, har en tatt med mere fyldige personalia. Dette gjelder den interesserte og grundige lokalhistoriker Knut Foss fra Romsdalen.

Til slutt har en tatt med innholdsfortegnelser for de 10 årsskriftene.

Fyreord

All saga lærer oss at eit kulturfolk vernar um sine *ætteminne*, sine *tradisjonar*. Lovnaden um at det skal gå vel med den som heidrar far og mor, gjeld den einskilde so vel som det heile folk.

Vyrnaden for og kjærleiken til far og mor og dei nærast skylde gror upp i heimen. Frå denne spreider samhugen seg vidare til bygda, der skyldfolket vanleg er, og til andre bygder i fylket. So vert då dette knytt saman ved slegts-tradisjonar, kanskje gjennom hundrad av år. Når so historiske hendingar og tilhøve, større og mindre, bind *alle fylke* saman, so hev me *folket* og *fedralandet* med sine *ætteminne*, si *soga*, si *historie*.

Etter denne samanheng vert kvar *einskild* mann og kvinne ein led i *heimen*, *bygda*, *fylket*, *fedralandet*. Av dette fylgjer vidare: skal me læra kjenna og elska det heile, *folket* og *fedralandet*, so må me fyrst og fremst kjenna dei deler dette er bygt av.

Romsdals Sogelag er skipa til å samla *ætteminne* og *tradisjonar* i gamle Raumsdøla fylke, *Romsdalen*. Uppgåva vert vidsveimd: det vert um menn og kvinner som hev sett merke i utvikling og framgang; um historiske hendingar og minnestader, um kulturminne av ymse slag: segner, eventyr, visor, ordtøke, hermestev o. dl.; frå arbeidslivet i heimen til ovringar av åndslivet i skule og kyrkje, i lag og lyd; med eitt ord: um alt som tener dette fyremålet: å syna eit so *klårt bilete som mogeleg av Romsdals saga og kulturliv frå gammal tid til våre dagar*.

Uppgåva er, som sagt, omfattande og vidsveimd, og *kvar bygd* i Romsdalen burde etter dette ha si *eiga bygdesoga*. Og vert so alle bygdesogor arbeidde saman, so vil me òg eingong få ei *Romsdals kultursoga*. So vilde også komande ættled, når *alle* landsens

bygdesogor vart samanarbeidde, ha rikt nok tilfang til ei fullstendig *norsk kultursoga*.

I dette nasjonale opplysningsarbeid må me her i Romsdalen no vera med; det er helles i seinste laget. Me vonar difor visst, at alle gode romsdøler, etter evne og tilhøve, vil hjelpa til: å vekkje sogesansen, samla tilfang, skriva seg som medlimmer av sogelaget og spreida årsskriftet.

Dette heftet vil verta fylgt av andre so snart råd er.

Styret vil til slutt bera fram si varmaste takk til deim som til dette heftet hev sendt oss sine opplysende skriftstykke.

Romsdalen i oktober 1921.

Styret.

Jordbruk og Havebruk i Romsdalen i ældre tid

Av O. Olafsen.

I *Romsdals Fogderi* er Naturforholdene noget forskellige fra, hvad de er i Søndmør. Vistnok er her ogsaa trange Dale med høie Fjelde og lidet dyrkbar Jord, og Kysten har det samme raa og regnfulde Veirlag med kolde Somre og milde Vintre. Men der er ogsaa store Dele af Fogderiet, hvor Dalene udvider sig, Fjeldsiderne skraaner langsommere ned, den dyrkbare Mark tiltager sig, og hvor saaledes Betingelserne for Jordbruk er bedre end i det søndenfor liggende Fogderi.

Efter Jordbruketstillingen i 1907 var der i Romsdals Fogderi 68 723 Maal Dyrkningsjord. Efter Herredstyrenes Opgaver i 1893 og 1898 og Jordkomiteens i 1908 er dog det udyrkede, men dyrkbare Areal endnu større. (Se Norges Land og Folk, Romsdals Amt I, 439). Disse forskellige Opgaver er dog meget upaalidelige; de beror jo alle paa et løst, overfladisk Skjøn af forskellige Mænd med forskellige Opfatninger. Begrebet *dyrkbar Jord* opfattes høist forskjellig. De fleste regner hertil kun den udyrkede Indmark og muligens enkelte Strækninger af den nærmestliggende Hjemmemark. Opgaverne er derfor lidet at bygge paa. Men hvad alle, som er lokalkjendte, ved, er, at der gives i Tusindvis af Maal udyrket Jord, ja, at i Virkeligheden er den allerstørste Del af Jorden udyrket, og ikke dette alene, men man kan let overbevise sig om, at der ikke fra Naturens Side er nogen Hindring for, at en stor Del af denne Jord kunde dyrkes. Om det under vore nuværende Forholde vilde svare sig økonomisk at rydde og dyrke

disse Strækninger, er et andet Spørgsmaal. Om den dyrkbare Jord nogensinde skal blive lagt under Kultur, beror paa mange Faktorer og fremfor alt paa de Livsvilkaar, som bydes Jordbruket. At nogen større Del af al den udyrkede Jord, som findes i vort Land, skal blive lagt under Kultur, er under de nu raadende Forholde mindre sandsynlig; men dette er ikke ensbetydende med, at Jorden ikke lader sig dyrke. I Romsdals Fogderi kunde i hvert Fald det dyrkede Areal uden nogen særlig Vanskelighed udvides til det mangedobbelte.

Ogsaa i Romsdals Fogderi laa Jordbruket længe nede, og der var neppe nogen synderlig Forskjel mellem Søndmør og Romsdalen i saa Henseende, skjønt muligens det sidstnævnte stod en liden Smule høiere end det andet ialfald i den senere Tid.

Vi mangler for Romsdalen et Verk som Hans Strøms Beskrivelse af Søndmør, hvilket giver saa indgaaende og nøiagtige Oplysninger om Datidens Forholde paa Næringslivets Omraade i Søndmør. Vi maa derfor her holde os til de enkelte løsrevne Bemærkninger og spredte Oplysninger, som vi støder paa fra Datiden.

Romsdalen danner Amtets Centrum, og det er derfor naturligt, at en hel Del Embedsmænd samlede sig her. Navnlig har dette været Tilfælde med Molde og dens nærmeste Omegn. Deraf følger igjen, at Embedsmændene særlig har paatrykket denne Del af Amtet sit Præg. Dette er ogsaa Tilfældet, naar Talen er om Jordbruk, og hvad dermed hænger sammen.

Som bekjendt var der en Tid i vort Lands Historie, da særlig Presterne, men ogsaa andre Embedsmænd udmerkede sig ved sin Iver og Interesse for Jordbruk. De var Banebrydere, Foregangsmand, som ved sit Eksempel gik foran Bønderne og viste dem Veien, de skulde gaa. Vi behøver i saa Henseende kun at pege paa Potetesdyrkningens Indførelse, paa Frugtavlens Opkomst, paa Nyrødning osv. Det var den saakaldte «Oplysningstid», da dette især viste sig; men man træffer paa saadanne Mænd baade før og senere.

Udenfor Molde ligger *Reknes*, som det var Tilfældet tidligere. Nu er den største Del af det gaaet ind i Byen eller udstykket til Bybeboere. En *Odin Aagesen* nævnes som Eier af Gaarden, rimeligvis en Danske. Ved Skiftet efter ham i 1686 omtales der 2 Haver paa Gaarden. Amtmand *Iver von Ahnen* købte nu den ene Halv-

del af Gaarden og bosatte sig her i 1691. Den anden Halvdel eiedes af *Sorenskriver Alesselt*. Begge disse Mænd har formentlig bidraget til Gaardens Udvidelse og Forbedring.

Paa den anden Side af Byen ligger *Moldegaard*, som kanske er blevet end mere bekendt end den nævnte, og som endnu er en Storgaard i gammel Stil. I 1677 solgte *Odin Odinson* Gaarden til Kaptein *Beverlau*. Dennes Enke solgte den igjen til den bekendte *Amtmand Hans Nobel* i 1705 for 143 Rdr.: — som man ser, var Jordpriserne lave i Datiden. Han bebyggede Gaarden standsmæssig; det er de samme Vaaningshus, som endnu staar. Han har vel ogsaa udvidet og forbedret Gaarden ved Dyrkning. Hans Eftermand *Erik Must* fik Gaarden med Datteren. (Se Overlærer J. A. Schneiders *Molde og Romsdalen* S. 52).

At disse Mænd maa have arbeidet paa Gaardens Forbedring og Forskjønnelse, fremgaar af, hvad den bekendte *Gerhard Schøning* fortæller. Han besøgte Romsdalen i 1773 og han var ogsaa paa Molde og Moldegaard. Om Byen skriver han, at den havde adskillige Haver og Frugttræer. En vakker Allé af Ask, Rogn og Birk førte ud til Reknes. Paa Moldegaard saa han en temmelig

smuk, skjønt nu forfalden Have, hvori adskillige Frugttræer, især Kirsebærtræer af 7 Sorter. Ingensteds havde han seet større Kirsebærtræer end her; blandt dem var et, som var 1 Alen i Diameter nederst paa Stammen. Der stod ogsaa Æble- og Pæretræer her. Her vokste ogsaa skjøn Kaal, Hoved-, Blom-, Savoy-, Rot-Kaal, den sidste af usædvanlig Størrelse. (Schönings Reise gennem en Del af Norge, utg. af Det n. Videnskabselskab i 1910 I, S. 166).

Neppe nogen Gaard i Romsdalen var saa merkelig og havde saadan Betydning i ældre Tid som *Vestnes*. Det hørte oprindeligt med til Giskegodset med en Mængde Gaarde i Romsdalen; i 1582 skjænkede Gyrvild Fadersdr., som ingen Børn havde, Godset til Kongen. I 1648 fik Hannibal Sehested Godset. Han gjorde Vestnes til en adelig Sædegaard, hvorunder hørte Godset i Romsdalen, 57 Gaarde. Kort efter faldt Sehested i Unaade og maatte levere Godset tilbage til Kongen. *Reinholdt von Hoven* købte det senere. Vestnes med tilhørende Gods eiedes fra 1757 af Foged paa Søndmør *Ole Alsing*. Det er nu et af de største Bruk paa Vestlandet. *Ole Alsing*, som var en driftig Forretningsmand, har antagelig ogsaa lagt meget Arbeide ned paa Vestnes, men vi mangler nærmere Oplysninger herom.

Paa den anden Side af Tresfjorden ligger Gaarden *Gjermundnes*, om hvilken vi har gode Oplysninger. Gaarden var i lang Tid Fogedgaard. Her levede saaledes omkring 1650 Fogden *Iver Andersen*. Efter ham fulgte *Morten Schultze*, som var gift med hans datter. Han boede en Tid i *Hjelvik*, men flyttede senere til Gjermundnes. Efter Morten Schultze fulgte *Børge Eeg*, gift med hans datter *Anna Katrina*. Han blev Foged i Romsdalen i 1707 og indehavde Embedet til 1748, da han efterfulgtes av Sønnen Jakob Andreas fra 1748 til 1787. Disse to Mænd var det, som gjorde Gjermundnes til Datidens mest bekjendte Gaard i Romsdalen og til en af de betydeligste. De var begge meget interesserede og dygtige Jordbrugere og drev Gaarden op til et Mønsterbruk, som fødte 10-12 Heste, 50 Storfæ og avlede 200-250 Td. Korn. De drev ogsaa stort Havebruk baade Frugtavl og Kjøkkenhave; de havde endog Drivhus og holdt Gartner. Den vakre Allé af Eik, som endnu staar, skal være plantet 1758 af Jakob Eegs tre Døtre medens Faderen var fraværende, for at glæde ham, naar han kom tilbage. (Se Molde og Romsdalen S. 57. 76 og Krafts Beskriv. I. S. 191). Om Gaarden

findes interessante Oplysninger i et Avertissement i Bergens Adresse og Kontors Efterretn. No 37 for 1787. Foged Eeg averterer her Gaarden tilsalgs. Der saaedes 30 Td. Havre og 5 Td. Byg og fødtes 7 voksne Heste, 48-50 Kjør og 30 Smaafæ. Der var 5 Pladser, hvoraf 2 holdt Hest. Skogen var udmerket, da der kun var hugget gamle Træer i den. Der var *Frugt-, Blomster- og Kjøkkenhave*. Hatlehækken omtales. Ligesaa Buksbomhekker. Aprikoser dyrkedes osv. (Se Schønings Reiser I. 164).

Paa Sekken ligger Gaarden *Vestad*, som ogsaa er en gammel Embedsgaard og endnu bærer Præg herav. Her boede i Begyndelsen af det 18de Aarh. Sorenskriver Jakob Thue († 1711). Efter ham havde *Ludvig Iversen Munthe* Gaarden; han var Tolder i Romsdalen. Saa gik den over til Løitnant *Meldal*. Hvad eller hvor meget hver af disse har udrettet paa Gaarden til dens Forbedring, ved vi ikke; men at der er arbeidet her, viser sig klart ikke mindst i Haverne som er Arv fra gammel Tid.

Paa Sekkens Østspids ligger Gaarden *Sekkenes*, som ogsaa har været Embedsgaard. Schøning beretter, at Fogden skal ha boet her en Tid og formentlig anlagt Gaardens Have. Her stod Æbletræer, som bar en Mængde Frugt, og et Valnødtræ, som stundom bar moden Frugt. Sekkenes er en gammel Frugtgaard. (Schønings Reiser I. 136).

Veø gamle Prestegaard, som nu er solgt, ligger paa Øen af samme Navn og er et gammelt Kulturcentrum i Romsdalen. Den dygtigste Jordbruker, som Prestegaarden har havt, er antagelig *Erik Røring*, som ellers ogsaa var en fremragende Mand og ved Giftermaal forbundet med Fogden paa Gjermundnes; han var nemlig gift med Foged Børge Eegs Steddatter. Det er derfor naturligt, at han fattede Interesse for Jordbruk. Han var Prest i Veø fra 1741—1789, og det siges om han, at han forbedrede meget Prestegaarden.

Schøning, som meget omstændelig behandler Veø, fortæller om den Skogbrand, som gik over Øen i 1766 og truede med at fortære Gaardens Huse, at Gaarden tidligere havde havt en Udsæd af 1—3 Td. Korn og holdt 6 Kjør medens den nu var saa forbedret af Sognepresten *Hr. Erik Røring*, at der saaedes 12—14 Td. Korn og holdtes 20 Kjør og 2 Heste foruden Smaafæ. Jordbunden var meget frugtbar. Himmelbyg gav 14—15 Fold. Vidnesbyrd om Erik Rørings Arbeide paa Gaarden er let synlig endnu. Der var 2 Haver,

Grytten prestegård.

J. J. Schanke var sogneprest her i tiden 1743-75, og han la ned et stort arbeid på jord- og hagebruket.

den ene en Frugthave, den anden Kjøkken- og Blomsterhave. Af Frugttræer, fandtes Kirsebær-, Æble- og Pæretræer. Der var 2 Æbletræer, som bar 12—14 Td. Æbler enkelte Aar. Af Kjøkkenvekster saa man Asperges, Peberrod, Rødbeder og andre Urter. Af Blomster saa man Roser og Nelliker. Videre var der Ribs, Stikkelsbær og Hyldetrær, «som her til Lands ei er meget gjængse». Han omtaler de vilde Roser paa Veø, hvoraf der var en stor Mængde. Alt dette er vel kjendt her endnu, eller var det til for nogle Aar siden. Jeg mindes alt saa tydelig, som om jeg saa det nu.

I 1589 var $\frac{1}{3}$ af Tienden i hele Veø Prestegjeld, som bestod af Veø, Vestnes, Nettet og Bolsø kun 80 Td. Her skulde saaledes kun være en Kornavling paa 2 400 Td. i de 4 Prestegjelde. De bedste Jordbrugere var indbyggerne i Tresfjorden, siger han. (smst. S. 133 fl.)

Fra *Grytten* beretter den samme Forfatter om Prestegaarden Grøtta og Sandflugten her. Merkelig nok henpeger Forfatteren paa det eneste Middel, som kan hjælpe mod Sandflugten nemlig *Strand-Havren* og spaar Prestegaardens Undergang, om ei dette vil hjælpe. Paa Prestegaarden var der en smuk Have, som Presten *Schanke* havde nedlagt meget Arbeide paa og hvor der foruden de almindelige

Kjøkkenurter fandtes Æble-, Plomme- og Kirsebær-træer samt almindelige Bærbusker, Hagtorn, Bringebær, Asal-, Hyld- samt en Del smukke Asketræer, som Presten havde plantet.

Om Udviklingen i Prestegjeldet skriver han: (Smst. S. 149 fl.) Ved 1590 var der i hele Prestegjeldet (altsaa Grytten og Eid med Vold) kun 150 Bønder; nu derimod 135 Gaarde og 235 Bønder eller som nogle har regnet 260 foruden 11 Ødegaarder. Siden 1590 synes Agerdyrkningen og Kornavlingen at have tiltaget anseelig her, naar man skal dømme efter Tiendens Ydelse ved bemeldte Aar. Da var $\frac{1}{3}$ af den 20 Td. (altsaa Kornavlen omkring 600 Td.); nu var den efter en med Almuen sluttet Akkord 150 Td. Jordarten er paa de fleste Steder rød Muld, paa mange Steder Sandjord, paa nogle Steder rød Sandaur, paa faa god Lerjord. Dog er den temmelig frugtbar, saa at Bygget her giver 6, 8, 10 til 12 Fold, Havren 5 til 7 Fold. Dog saaes her nu mindre Byg end tilforn af Aarsag, at denne Sæd udfordrer mer Gjødsel end Havren, og at dens Halm ikke er saa god til Foder for Kreaturene som Havren. — Man har i Romsdalen bragt det saa vidt, at i nogenlunde gode Aaringer kan Bonden sælge lidt Korn til andre; men Agerdyrkningsens Fremme hindres her som paa en Del andre Steder ved den Frygt eller Indbildning, at med Gaardenes Forbedring skulde deres Skyld forhøies, en ugrundet Tanke, som man haaber maa bortfalde. Han omtaler Gaarden *N. Frisvold* i Eid som en god Gaard. Med et underliggende Brug fødtes her 3—4 Hester, 24 Storfæ og 50 Smaafæ og avledes 80 Td. Korn. I dette samt i *Hen Sogn* eller *Isfjorden* kunde Bønderne sælge Korn. Tidligere havde man lagt Vinn paa Dyrkning af Lin, Hamp og Humle her, men dette var nu for det meste nedlagt. Man kjøbte disse Varer lettere paa Markedet. Merkelig er, hvad han fortæller om Ora-Vatnet i Eid, at man fra Nedre Frisvold udsatte Ørred-Yngel her i 1736, og i 1743 fangede man Ørreder paa henimod en Alens Længde, men saa forsvandt de pludselig.

Om Gaarden *N. Frisvold* kan tilføies, at den havde været beboet af Sorenskriver Friis, som vel ogsaa har Æren for den gamle Have her.

Om *Aukra (Akerø)* Prestegjeld skriver han: Den største Del af Øen (d. er Gossen) ligger nu udyrket; men meget mere af den synes at have været opdyrket tilforn; thi midt paa de store Myrer saa

jeg en sammenkastet Stendynge og midt paa de omliggende nu-
 værende Lyngheder ingen Stene uden hist og her, hvilket viser en
 Rydning i forrige Tider. Paa Prestegaarden saaes nu 20 à 22 Td.
 Korn og holdes 40 à 50 Melkekjør. En Holme et Stykke nor-
 denfor Prestegaarden bestod tilforn af næsten blotte Stenklipper,
 men en af de forrige Prester *Hr. Breges* lokkede didhen Maager og
 andre Søfugle ved at frede Holmen. De gjødede Holmen saaledes
 op, at den giver 50 Læs Hø og derover. I Prestegaardens Mark vok-
 ser vild Kaprifolium. I Haven vokser bl. a. gule Roser, Hyld,
 Stikkelsbær etc. Om Presten *Hans Olafsen Breyer* tilføier han,
 at han var Sogneprest her fra 1654 til 1704 og var en dygtig Jord-
 bruker. (Se om ham Erlandsen Nordenfjeldsk Geistlighed 475).
 Han meddeler nogle interessante Optegnelser, som han havde fund-
 et; om Veiret og Aarveiene m. m. I Aarene 1739—1745 var der
 usædvanlig rige Fiskerier. Silden gik helt op i Stranden, saa man
 kunde fange den paa det tørre Land. Af Hval var der en Mæng-
 de paa Hustadviken. Hele Rakvaagen var presset aldeles fuld af
 Sild. Men paa Landjorden saa det elendig ud. I 1740 var der saa
 stor Formangel, at man maatte bruge Kornet til Kreaturføde. I
 1741 var Sommeren næsten som en Vinter. I August havde Havren
 endnu ikke skudt Aks. Kornet frøs i Frænen og paa Hustad og til-
 dels paa Gossen. Kongen sendte et Skib med Korn til Hjælp, men
 Kornet blev ødelagt paa Veien.

Man ser heraf, at det er meget lidet vi ved om Jordbruget i
 Romsdalen før 1770 og det lille vi ved, dreier sig næsten udeluk-
 kende om Presters og enkelte andre Embedsmænds Virksomhed.

Den 29. Januar 1776 stiftedes efter Forbillede af det 2Aar ældre
 Selskab paa Søndmør *Romsdals praktiske Landhusholdnings Sel-
 skab*. Selskabets Stifter var Amtmand *Even Hammer*, en ægte Re-
 presentant for Oplysningstidens Mænd og en af den ædleste og bed-
 ste Sønner. Han var født paa Nes paa Hedemarken, hvor hans Fader
Ole Hammer var Sogneprest. Efter at have fuldendt sine Studier, var
 han en Tid Lærer ved Katedralskolen i Kristiania og drog saa, dre-
 ven af Lyst til Studier, til Udlandet, hvor han besøgte Universite-
 tene i Oxford, Cambridge, Leyden, Göttingen og Paris, de berøm-
 teste Videnskabssæder i Datiden, hvor han hørte Forelæsninger
 over naturvidenskabelige Emner og rimeligvis ogsaa over andre Ma-
 terier. Det er Tidens nye Tanker, som skal revolutionere Verden,

Amtmann Even Hammer.

som han ønsker at gjøre sig bekendt med, og af hvilke han er blevet greben. I 1771 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, og nu er han Situationens Herre. Uden Ansøgning blev han ansat i det norske Rentekammer som Sekretær. I 1771 udgav han et Skrift om norske Forholde, for at holde sig frem, og vakte herved Struensees Opmerksomhed. Han viste sig at være af de Mænd, som kunde og skulde bruges. I 1773 blev han udnævnt til Amtmand i Romsdals Amt. Dygtigere Amtmand kunde det store Distrikt, som stillede saa høie Krav til sin Styrer, vanskelig finde. Opfyldt af Iver og Interesse for sin Gjerning tog han fat paa de mange Gjøremaal, som laa for ham og ikke mindst Jordbrukets Fremme. De gamle Embedsmænd havde ikke bekymret sig videre om Fremme af Næringslivet; hvis man i det hele gjorde noget, var det for Bergverksdrift og Industri; Jordbruk derimod tænkte ingen paa. Lysten til at udrette noget viste han ved straks at melde sig ind i *Søndmørs Landhusholdningsselskab*, idet han tegnede sig for dobbelt Bidrag med Tilføiende, at han vilde give mere, saasnart han fik Raad dertil. Han kjøbte *Aarønesset*, som han gav sig til at rydde, dyrke og bebygge, og her boede han om Sommeren og nød sine Fristunder i den vakre Natur. Man kan neppe tænke sig et skjønnere Sted en Sommerdag, naar Fjorden ligger blank og Romsdalsfjeldene skinner i Morgensolens Glans. Han siger selv, at «Agerdyrkning

er en hæderlig Syssel og en velgjørende Kilde til mangfoldige fornødne og nyttige Indretninger». Sivert Aarflot hædrede ham med et Digt i 1798, som viste hvor høit han satte ham, og som glædede Amtmanden.

Den 1. Novbr. 1775 udsendte Amtmand Hammer en trykt Indbydelse til at stifte et Landhusholdningsselskab for Romsdals Fogderi, og den 29. Januar 1776 holdtes det konstituerende Møde med 44 Medlemmer, som senere voksede til 56. Hammer valgtes til Formand og *Auditor Koren* til Sekretær. Selskabets Program var i det Væsentlige det samme, som Søndmørselskabet havde antaget. Man vilde ved Uddeling av Præmier ophjælpe Næringsveiene, særlig Jordbruket og opmuntre til gavnlig Virksomhed.

Endnu samme Aar kom Tanken til Udførelse ved en særegen Høitidelighed.

Anden Pintsedag d. A. mødte Amtmanden frem i Hustad Kirke, hvor en enkelt og dog høitidelig Handling foregik, ventelig efter endt Gudstjeneste. Amtmanden traadte frem i Kordøren og holdt en Tale om Vindskibeligheds høie Fornødenhed og ærefulde Løn, hvor han priser Jordbrukets Herlighed og opmuntrede Tilhørerne til Gudsfrygt, Troskab og Vindskibelighed. «Naar I arbeide», siger han, «paa Jordens Forbedring, arbeide I for kommende Slægter, og de skal velsigne Eders Minde».

Foranledningen til denne Henvendelse, som vistnok vakte stor Forundring, var, at Amtmanden skulde tildele *Jon Brandt* i Breivik Arveprins Fredriks Medalje for Vindskibelighed, som Videnskabselskabet i Trondhjem havde tilkjendt ham som Anerkjendelse for hans Fortjeneste som Jordbruker og særlig «fordi han var den første, som havde plantet og avlet anseelig Potatos i denne egn». *Jon Brandt* havde med andre Ord været den første, som i nogen større Maalestok havde avlet Poteter i Bygden.

Auditor Koren var som nævnt Selskabets første Sekretær. Han eiede Gaarden *Reknes* og var en ivrig Jordbruker, som man kan se af, hvad Foged Bull fortæller i sin Beskrivelse af Molde: (Topograf. Samlinger I. 1, S. 14. Se ogsaa J. A. Schneider Molde og Romsdalen S. 104). Han havde forbedret Gaarden meget og forskjønned den. Paa den nedre Side af Gaden havde han anlagt en Frugthave og ved Hovedbygningen en Urtehave. Ligesaa en Humlehave, hvor det aarlig avledes omkring 2 Voger Humle. «Ved

betydelige Stenbrud, Grøfters Oplukkelse og Tillukkelse med Sten samt Jordens Planering er Situationen aldeles omdannet og næsten uigjenkjendelig imod for omkring en Snes Aar siden; hvor man da saa Ener, Lyng, Morads og Sten, forlyster nu Øiet med skjønneste Kornmarker og græsrigeste Egne. Store og ypperlige Hegn om Gaarden og ved et Stengjærde lige fra Byen og til under Fjeldet adskiller Reknes fra Moldegaard. Til Reknes er en god Fyrreskov og næsten formeget besparet. Maatte man med lige Ret sige dette om Norges øvrige Skov!»

Auditør Koren blev derfor af det danske Landhusholdningsselskab i 1776 tilkjendt Selskabets store Sølvmedalje for Optagning av Grøfter og Vands Afledning.

Den nysnævnte Forfatter skriver om Moldegaard: (Smst. S. 138) Husene, som udvendig er rødmalede, er for det meste efter Oldtidens Smag bestaaende af 4 temmelig Store Stuer og nogle Kammere, men ingen Overværelser. — — I de ældre Tider har været anlagt en stor Have med mange gode Træer og en Karudsdam; men samme er tildels forfaldne. Aprikoser, Moreller og andre Frugter ere der komne til Fuldkommenhed. Ilde at et saa nyttig og sirlig Haveanlæg ei er vedligeholdt; dog haaber jeg, at Møller, som nu eier og bebor Gaarden, vil istandsætte og forbedre det forfaldne. — — Fra Hovedbygningen og til Byen gaar en smuk Allé for det meste af Asketræer».

Om Byens Haver forteller han, at der var 358 større og mindre Haver. Endskjønt dette Antal i Forhold til Byens Størrelse og Folketal er temmelig betydelig, kan de dog ikke roses i Almindelighed hverken for Sir eller Nytte. Havevæsenet er ikke nær, hvad det kunde og burde være i Molde, hvor Klimaet baade er mildere, og den fugtige Luft, som Havet medfølger, ikke er der saa stor som i Nabostaden Kristiansund. (Smst. S. 83).

Amtmand Hammer døde i 1800. Som hans Eftermand ansattes Amtmand i Finmarken O. Sommerfelt. Han indtog ogsaa Stillingen som Formand i Landhusholdningsselskabet. Han kjøbte det senere saakaldte *Nøisombeden*, som han bebyggede, men blev her kun til i 1811, da han forflyttedes.

Efter ham fulgte *Hilmar Meincke Krohg* den mest bekendte Amtmand, som Rømsdals Amt har havt i den senere Tid. Han indehavde Embedet fra 1811—1841 og boede paa *Nøisombeden*,

som han dyrkede op og forskjønnede. Han var af en bekjendt Slægt af interesserede Jordbrugere i og ved Trondhjem, og han havde selv en Tid havt Gaard her. Mest bekjendt er han blevet i Amtet ved sit Arbeide for Veivæsenet; men ogsaa for Jordbrukets Fremme var han stærkt interesseret.

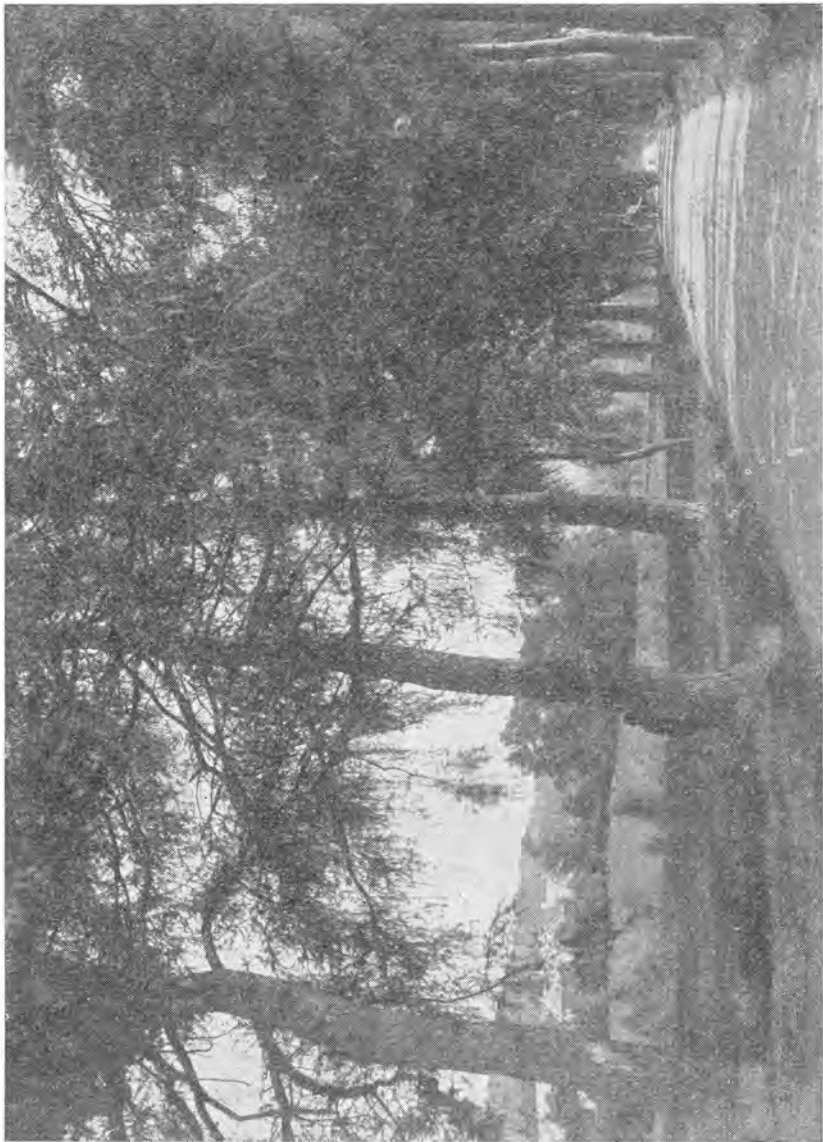
I 1804 besøgte Romsdalen af den bekjendte Forfatter Pram; det var især Spørgsmaalet om Tangbrændingen, der dengang satte alle Sind i Bevægelse, tildels endog i Oprør, som han skulde nærmere undersøge; men han glemmer dog heller ikke andre Spørgsmaal. Om Jordbrugsforholde skriver han saaledes: «Agerdyrkingen er i virkelig Fremgang, hvilken dog de sidste saare mislige Aaringer har meget standset. Havren er her som allevegne i Norge Hovedsæden. Man saar i de øvre Dele mere Byg, men ganske lidt Rug. Kartoffelavlens har i de sildigere Tider ogsaa her— man tror her endog fremfor noget andet Sted i Norge — meget udbredt sig. Jeg saa her større Kartoffellagre, end jeg saa nogensteds, og mange af dem. Det er almindeligt, at man her nogen Tid, førend Kartofflerne have naaet deres fulde Vekst, men deres Top er udvokset og Blomstringen er forbi, afskjærer den hele Top og paa Kornhæsjer tørrer dem til Hø, et Foder, som skal være meget nærende for Kvæget, og hvis Afskjæring med tilbørlig Forsigtighed slet ikke skal skade Rodens Fremvekst. Man anser denne Græssets Benyttelse for en af Hovedfordelene ved Kartoffelavlens. Høavlens, som man tilforn skal her meget have drevet er som og Schønning bemærker, i de tidligere Tider aldeles ophørt i disse Egne. Aarsagen angives at være den Fare for Ildsvaade, som man ved Hørens Behandling udsætter sig for. Hamp avles her slet ikke. Hamp renser selv sin Jord. Paa Steder, hvor der gives Ly, maatte den i de her almindelige gode Jorder uden Tvivl trives vel. Kvæg holder man af almindelig Race, og dets Produkter især af Melk, Ost og Smør er Hovedsagen af hvad her spises, da Fiskespiser (Silden undtagen) her som allevegne ikke er, hvad Almuen uden ugjerne nyder. Myse eller Syre er den almindelige Drik, Øl bruges kun til Høitid. — — Man holder Gjeder og har dette Dyr kjært, fordi det, naar man ikke bryder sig stort om Skogen, koster meget lidet at føde. Gjedeavlens har i de sidste Aar faaet megen Opmuntring med Skindenes høie Pris; de betaales med 72—84 Sk. Stykket. Havedyrkingen her synes tidligere her end noget andet Sted norden-

Drengestua som amtmann Hammer
bygde på gården sin, Årønes.

fjelds, ja søndenfjelds med at være dreven til en aldeles uventet Høide. Han nevner som Eksempel, hvad Schøning beretter om Veø og Gryttens Prestegaard samt om Føgden Eeg paa Gjermundnes. Alle Gaarde omkring Molde have Haver hvis Produkt synes at modsige Klimaet under 65° Bredde. Denne Havedyrkning viser kun, hvad der kan gjøres i disse Egne. Almen Mand nyder ingen Grøntsager. Det bemerkes, at der er flere Bemærkninger, som er misvisende. Det er kun Embeds- og Bymænd, som Forfatteren har talt med, og som han har for Øie. (Anført efter Schneider Molde og Romsdalen S. 124.)

Hvad Datidens stærke Interesse for Jordbruk og Havebruk formaaede at udrette, ser man endnu paa den vakre Bebyggelse paa Fannestranden fra Molde og indover til Lønset. Her har vi *Moldegaard*, *Nøisomhed* og *Aarønesset*, som allerede er nævnt. Videre *Einen*, som er ryddet og bebygget af *Byfoged Øvre*, *Tøndergaarden*, som tilhørte *Hospitalforstander Øvre*, *Lubbeneset*, som tilhørte *Kjøbmand Taarvik*, *Eikrem*, som tilhørte *Doktor Goldt*, *Tøndergaarden* tilhørte Familien *Tønder*, hvoraf der var flere Personer, *Lergrovik*, tilhørende *Kjøbmand Stephansen*, *Aarøhagen*, tilhørende *Postmester Øvre*, *Aarø*, tilhørende *Kaptein Klingenberg*, senere *Veimester Synnestvedt* med flere andre Gaarde. Alle Byborgere og

Langs Fannestrandsalléen lå det mange velstelte gårder.
Til venstre på billedet ligger Lergrovik gård (ca. 1890).

Embedsmænd paa Molde har i denne Tid søgt at finde et Sted paa Landet, hvor de kunde tilbringe en Tid om Sommeren, om ikke mere. Ved alle disse Villaer og Gaarde var der vakre Blomsterhaver med Frugttræer og Urtehave.

I denne Forbindelse bør ogsaa nævnes den vakre Allé, som fører indover Fannestranden fra Moldegaard. Den skyldes væsentlig Romsdals praktiske Landhusholdningsselskab og Molde Byselskab og vidner om Datidens Iver for Træplantning.

Alt dette var imidlertid noget, som viste Embedsmændenes og Byborgernes store interesse for Jordbruk og særlig for Havebruk. Den store Mængde blev dog staaende som ligegyldige Tilskuere og følte ingen Trang til at efterligne, hvad de saa. Vi skal ikke forundre os derved; det er kun een Ting, som kan paavirke Bonden til at tage efter det nye, som viser sig for ham, og det er Haab om Fordel. Saalænge det kun er Embedsmænd og lignende, som arbejder med det nye, hedder det altid, at de behøver ikke som vi at tænke paa Udbyttet, Fordelen. Først naar en kommer og gjør det Kunststykke at bevise i Livet, at det nye er fordelagtigere end det gamle, begynder de almindelige Bønder ogsaa at følge efter. Det er derfor i hele den saakaldte Oplysningstid meget faa Tegn, som viser os, at Folket i det hele og store lod sig paavirke af Tidens Mænd, særlig i Romsdals Amt og paa Vestlandet i det hele. Men der er dog enkelte saadanne Tegn, som viser os, at en og anden tog efter. Vi har ovenfor nævnt *Jon Brandt fra Hustad* som en saadan Mand. Den lille Ø Gjertøen ved Molde, der er bleven saa bekjendt ved Keiser Wilhelms mange Besøg, er med sine Frugttræer sikkerlig et Skud af den gamle Kultur i Byen. I Vø mindes jeg fra min Barndom en betydelig Frugthave paa Nord-Nesje med gamle Æbletræer, der efter Størrelsen at dømme maatte skrive sig fra Aarhundredets Begyndelse. Det fortæltes, at den gamle Eier af Gaarden, Tore Nesje, havde baaret Træerne hjem paa sin Ryg og plantet dem. Lignende Frugthaver, om ikke saa store, mindes jeg fra andre Steder; de bærer Vidnesbyrd om en Paavirkning fra et Hold, som laa høiere end det almindelige, hvorpaa Mængden stod. Potetesplantens Indførelse er imidlertid det stærkeste Vidnesbyrd herom.

Efter hvad Kraft meddeler, maatte de fleste Herreder i Romsdals Fogderi indføre mere eller mindre Korn. Dette var saaledes

Tilfældet med *Akerø, Frænen, Bu* og *Bolsø* Prestegjelde, medens *Grytten, Vestnes* og *Veø* omtrent kunde brødføde sig i almindelige Aar. I *Veø*, hvortil *Vestnes* hørte, havde Kornavlent tiltaget i den sidste Tid, især i *Tresfjorden* og *Rødven*. *Akerbruken* var i Fremgang overalt. *Potetavlent* havde tiltaget. Sogneprest *Frost* i *Nesset* omtales som en Mand, der især havde været virksom for at faa denne Kulturplante indført i *Prestegjeldet*. Dette havde virket, og der var mange *Gaardbrukere*, som avlede op til Hundrede *Tønder*, og de fleste høstede 50—60 Td. *Havebruk* og *Frugtavlen* derimod stod tilbage. *Kjøkkenhaver* fandtes kun sjelden. Den nævnte *Prest* havde været virksom ogsaa for *Anlæg* af saadanne *Haver*, og der fandtes enkelte smaa hist og her i *Nesset*. *Frukt haver* fandtes der hos *Bønderne* kun enkeltvis i de indre *Fjordarme*.

Efter *Opfordring* af *Selskabet for Norges Vel*, som i 1828 undergik en *Omorganisation* i en mere praktisk *Retning*, havde man optaget *Arbeidet* med at danne et *Landhusholdningsselskab* for *Amtet*. *Amtmand Krohg* var vel den som nærmest stod i *Spidsen* for dette *Arbeide*. Den 23. *Marts* 1831 holdtes der paa *Nøisomheden* et *konstituerende Møde*, hvor *Selskabet* dannedes. *Amtmand Krohg* valgtes til *Formand*, *Byfoged Holmbo* og *Krigskommissær Synnestvedt* utgjorde de to andre *Medlemmer* af *Styret*. Til *Sekretær* og *Kasserer* valgtes *Toldbetjent Thornes*. En *Komité* ned-sattes til at *udarbeide Love* for *Foreningen*. Man besluttede at *anskaffe* en *Del* *tidsmæssige Jordbrugsredskaber*: *Ploger* af forskjellig *Art*, *Harve* ligesaa. *Præmier* besluttedes *opstillet* for *Rydning* af *Nyland*, for *Udryddelse* af *Rovfugl* m. m. Ligesaa besluttede man at *søge Selskabet for Norges Vel* om *Bidrag* til *Oprettelse* af et *Laa-nebibliotek*. *Selskabet* holdt sin *aarlige Generalforsamling* paa *Raadhuset*. I 1832 *bevilgedes* der 6 *Præmier* og 25 *Spd.* *udsattes* som *Belønning* for det bedste *Skrift* om *hensigtsmessige Bygninger* for *Landmanden*. I 1834 *behandledes* et af *Amtmand Krohg* og *Postmester Tonning* *udarbeidede Forslag* til *Lov* om *Tilvirkning* af *Klipfisk*. I 1835 besluttedes der at *anlægge* en *Planteskole* i *Aarøhagen*, hvortil *bevilgedes* 30 *Spd.* *aarlig*. Man havde 17 *Frugt-træer* at *begynde* med. *Sogneprest* og *Provst Deinboll*, som var *Botaniker*, var i 1834 *blevet valgt* til *Formand*. I 1837 *indkjøbte* man 100 *Pd.* *Timoteifrø* til *Udsalg* osv. I det hele var *Selskabet* meget *virksomt* og *gjorde* meget, som var til *Gavn* for *Udviklingen*.

Provst Deinboll, som i mange Aar var Formand, var rig paa Initiativ og Virkelyst, og G. Thesen som senere afløste ham, gav ham ikke noget efter heri. I 1857 befor Agronom Oluf Thesen Amtet og i 1860 O. Helsing. En Schveiser indfaldtes for at lære Folket bedre Kvægstel og Melkestel. Industriudstilling med Landmandsmøde afholdtes i Molde 1853; i 1860 afholdtes Dyrskue og Udstilling. I 1858 opgav man Præmiesystemet og omlagde delvis Arbeidet, idet man nu fik større offentlige Bidrag. (Se videre Schneider Molde og Romsdalen S. 144 fl.)

Det interessanteste Udslag af Selskabets Virksomhed var dog det stort Myr dyrkningsforetagende, som vistnok iværksattes af en Privatmand, men som i Virkeligheden var en Frugt af den Aand, som Selskabet skabte.

I Vestnes ligger den store Myrstrækning kaldet *Vestnesmyren* eller *Furland* mellem *Flatvaagen* og *Tommerfjorden*. 5 Kilom. lang og omkr. 2 Kilom. bred. Flateinnholder opgives til 8 000 Maal. Konsul Jakob Jervell paa Molde købte Myren i 1849 for at begynde Opdyrkning af den. Han var gift med en Datter af Amtmand Krohg og var derfor stærkt paavirket af denne, hvad Interesse for Nydyrkning angaar. I 1850 sættes Opdyrkingen i Gang efter en af Ritmester Krohg udarbejdet Plan. Arbeidet lededes af en dansk Agronom. Af det offentlige erholdtes et Laan af 3 000 Spd. og senere et nyt paa 10 000 Spd. mod Garanti af Amtsformandskabet. I 1857 var Pengene forbrugt, medens kun 500 Maal var dyrket. Saa kom Handelskrisen og Eieren måtte opgive sit Bo. Hele Foretagendet stansede og fik en bedrøvelig Ende. Grundene hertil er flere. Det var et Feilgreb, at man laante Øre til den svenske Dyrkningsmethode, den saakaldte Ekensteinske Bænkningsmethode, og Administrationen var ikke heldig. Men det værste var Pengemangelen. At man kunde indbilde sig at udføre et saa stort Dyrkningsforetagende for 13 000 Spd. eller i det hele taget at kunne tro, at et saadant Foretagende kunde lønne sig som Forretning betragtet, viser en saadan Mangel paa sundt Skjøn og almindelig Forretningsdygtighed, at man maa forundre sig. En stor og utilgivelig Feil var, at det offentlige ikke støttede Foretagendet, hvilket skulde synes at være dets ubetingede Pligt. Som Samfundssag havde dette Foretagende en saa stor Betydning, at det vilde sva-

re sig godt, om Staten anvendte en Del Penge paa det. (Se videre G. Thesen Romsdals Amt S. 418. Norges Land og Folk, Romsdals Amt I. 621.)

Saaledes var Tilstanden i Romsdalen, da Amtmand Thesen skrev sin Beskrivelse af Amtet, en Beskrivelse, som i Parantes bemærket ikke staar meget høit. Nogen ret stor Fremgang i Jordbruget er der ikke at spore endnu. Efter den lille Opblussen i Begyndelsen af Aarhundredet var man efter 1814 falden til Ro og var bleven staaende stille. Efter den nævnte Forfatter skule den samlede Kornavl udgjøre 73 777 Td., væsentlig Havre og 44 865 Td Poteter. Dette er visselig for høit, ligesom det ikke er helt korrekt, naar han siger, at Romsdalen kunde brødføde sig. Dette har den aldrig kunnet i det hele, hvorimod der nok var enkelte Bygder, som i almindelige Aar magtede dette. Naar han siger, at Rotfrugtavlens havde ringe Fremgang, maa dette forstaaes om Rotfrugter udenfor Poteter; Potetavlens var jo i god Fremgang. Ligesaa klager han og det med fuld Grund over Havebruget og Frugtavlens. Humleavlens havde aftaget stærkt, dog avledes Humle i Eikisdalen.

Paa denne Tid falder Oprettelsen af den første Landbruksskole i Romsdalen. Den begynde paa *Aahjem i Vanelven* i 1845 og flyttedes derfra til *Aak i Romsdalen*, hvor den var i flere Aar, og kom saa i 1859 til *Røkkum* i Stangvik og i 1863 til *Aarø*.

Efter en længere Stilstand begynder en ny Udvikling i Jordbruget i Romsdalen i Tiden mellem 1850 og 1860. Det er vistnok flere Grunde hertil som Landhusholdningsselskabets Virksomhed, Landbruksskolens Oprettelse og maaske flere. Der fremstod flere Mænd, som om de end ikke udmerkede sig i nogen særlig Grad, saa var de dog Bærere af Fremskridtstanken. Saadanne Mænd var Sogneprest O. T. Krohg i Vestnes, Søn af Amtmand Krohg, en dygtig Jordbruger; Prestegaarden Helland er Vidnesbyrd derom. Sogneprest Kr. Frost paa Veø havde lignende Interesse og hans Ven Kirkesanger J. Olafsen fulgte ham. Der kunde vistnok nævnes flere saadanne Mænd i de fleste Bygder; men det vilde føre mig forlangt. Den gamle Bjørnejæger Anders Vestad fra Lyster bør dog ikke glemmes.

Interessen slappedes noget i 1870 og udover til 1890, men tog sig saa opigjen og førte over i en ny Tid. Men herom er det ikke min Hensigt at fortælle.

Gamle vermerkje fraa Fræna og Bud,

uppskrivne av *Anton Aure*.

1. Naar lappin¹⁾ e mørk paa let bli de regn, e'n ljøs bli de solskjen.
2. Naar lomen skrik: «Tørke-ra-av» bli de solskjen, sein «Varvott, var-vott» bli de regn.
3. Naar smekkaa²⁾ aa mihaakjin³⁾ e fæl te aa bite bli de snart regn.
4. Naar katten aa hon'-den et gras bli de regn.
5. Naar kattaa vaska se aa tek labben attom øyraa bli de snart regn.
6. E de mykje sniel paa vegaa om kvellan' bli de regn.
7. Naar maasin⁴⁾ samla se i flokka paa markjin bli de styggever. (Fraa Bud).
8. Naar'n høyre veggjesme'n surra bli det godt ver. (Fraa Bud).
9. Naar'n høyre havdrøne i nør bli de go'ver, e de i vest eller innover lande bli de illver. (Fraa Bud).
10. Naar havbakkjin dreg inn i begge landsenda bli de óver. Set'n ut fraa eine endaa bli de godt ver. (Fraa Bud).
11. Austaavin'n e opin bak (o: Etter austanvind kjem det regn).
12. Naar røykjin stig rett opp bli de go'ver, legg'n se ne' bli de styggever. (Fraa Bud).
13. Naar alkaa kjem inn aat land e de styggever i hava. (Fraa Bud).
14. Naar skarven set paa skjera mæ utspila vengje, kjem de óver fraa dei kanta han snur se imot. (Fraa Bud).
15. Dit so stjerne'n rapa om kvell'n der kjem vere ifraa.
16. Naar'n dreg bleikja⁵⁾ inn aa sø bli de regn, te furare⁶⁾ 'n dreg ho te furare kjem regne. Dreg'n ho ut aa nór bli de go'ver.
17. Naar de kjem kvit skødde utover Julsundfjella bli de 14 dage regn. (Lokalt. Fraa søre Fræna).
18. Kvellsklaarin'n vare 'kje te andre dagja.
19. Naar to'sdags opplyse vare te fredags kvella bli de tre vekaa go'ver.

20. Bles nóraavin'n meir enn tre dage, so bles'n tre vekaa.
21. Skulin⁷⁾ mæ hatt gje bør om Statt. (Fraa Bud).
22. Om langfreda'n e de allti noraavind. (Fraa Bud).
23. Korra òrrin⁸⁾ i solskjena medt paa dagja so bli de snart regn.
24. Kjem gulsporven inn aat husaa bli de nòraaver aa snøv.
25. De e ingen laurdag ein ikkje ser sola.
26. Torsda'n e no slik, aa slik,
 ffreda'n e kje veke'n lik,
 laurda'n e enten verre ell' bere.
27. Naar du fær julnatta mæ drope
 aa nyaarsnatta klaar
 daa bli de godt aar.
28. Snøva de tjuanda'n (13. jan.) so bli de tjue snøvrie ettepaa.
29. Bles de mykje Blaasmøssda'n (3. febr.) so bli de mykje avaat
 (insekt) om somaren (og mykje orm, segjer sume).
30. Peder Stol (Per Varmestein, 22. febr.) e ein merkjedag. Ser du
 den da'n sola so lengje at du kan sale paa ein hest bli de godt
 aar. Men e de klaarver aa solskjen heile da'n bli de ein fæl
 regnsomar.
31. So lengje so starin kjem føve vaarfrumøss (13. mars) so lengje
 lyt'n vare inne ette (for styggever).
32. Frys tangje i fjør'n langfreda'n, so frys konne om hausten.
33. De vere so e den nye somarda'n (14. april) vil hoprast paa te
 den gamle (25. april?).
34. E trefoldiheitssønda'n ein ruskeversdag, so bli de ein ruske-
 verssomar.
35. Naar lappin he spydd (o: lagt egg) kan du take te aa saa.
36. Saar du ein dag tile'are om vaaren gjer de ei veke om hausten.
37. Naar hundredaga'n gjeng inn mæ regn, so gjeng dei ut att mæ
 solskjen.
38. Regne de trie hond'n (hundredagen) so bli de langvarigt regn.
39. Regne de sjuovarda'n (27. juli) so bli de regn sju vekaa.
40. De konne so ikkje e utskote te Barsok (24. aug.) bli de ikkje
 mat ti.

1) frosken 2) myggen 3) myhanken 4) maaken 5) det øvste skylaget

6) fortare 7) Skuløyi eller Flemøyi paa nøre Sunnmør. Ligg det skoddehatt
paa denne bles det nordanvind kring Statt 8) orhanen.

Viter (Varder) i Romsdalen

Av O. Olafsen.

Det er bekjendt nok, at Kong Haakon den gode lod reise Viter eller Varder paa Fjeldene, som skulde tændes, naar en Fiende saaes at nærme sig. Og det lægges til, at Budskabet paa denne Maade gik fra den sydligste Vite til den nordligste i Haalogaland paa 7 Nætter. (Haakon den godes Saga hos Snorre, Kap. 21).

Det var et simpelt, men praktisk Middel til at sende Krigsbudskabet ud over Landet eller som vi nu siger at sende ud Mobiliseringsordre, og det svarede saa vel til Tidens Krav og Forholdene at Viterne bestod og var i fuld Virksomhed i vor sidste Krig. I omkring 900 Aar gjorde de saaledes Tjeneste i Landets Forsvar.

Vi finder derfor ogsaa, at Kong Haakons Bud gaar igjen i vore to gamle Love, som efter Sagaens Sigende skylder ham sin Tilblivelse. I Gulatingsloven Kap. 311 omhandles, hvorledes det skal forholdes med Vagthold ved Viterne og om den Bod, man udsætter sig for, naar den forsømmes, eller naar Vagten ikke gjør sin Pligt. Det samme gjenfindes i Frostatingsloven V. Kap. 1, (Se N. g. L. B. 1 S. 102 og 177).

Disse Bestemmelser er langt fyldigere og mere i Enkeltheder gaaende i Magnus Lagabøters Landslov, Landeværnsbolken Kap. 4. (N. g. L. B. 2 S. 36). Landslovens Bestemmelser gik omtrent uforandret over i Kristian den fjerdes Norske Lovbog af 1604 og i det væsentlige ogsaa i Kristian den femtes Norske Lov af 1787, som fremdeles er gjældende Lov i vort Land, skjønt naturligvis nu i mange Stykker forandret overensstemmende med Tidens Krav.

Endnu findes der rundt omkring i vort Land mere eller mindre tydelige Levninger baade efter selve Viterne og de ved dem opførte

Vagthuse, ja vi har endog en 2-3 saadanne Huse bevaret. Paa de fleste Steder er dog de synlige Levninger forsvundne, men Traditionen lever endnu ganske frisk. Der er dog ogsaa mange Egne i Landet, hvor traditionen synes helt eller næsten uddød og hvor ingen Levninger længer findes.

I Romsdalen har Levninger af Viter og Vagthus holdt sig til den senere Tid; i ethvert Fald var der saadanne at se i min Ungdom og jeg har seet flere. Traditionen er, selv om Levningene er forsvundet, dog endnu levende i vedkommende Bygd, og i Romsdalen hører i saa Henseende til de bedste Bygder i Landet. Alle Viter synes at have været i fuld Stand i 1808—14 og flere har rimeligvis ogsaa været tændt. Den aabne og brede Fjord bød Anledning for Kapere og Krigsskibe til at aflægge et Besøg til et eller andet Sted, og man maatte derfor være forberedt paa at modtage Gjæsterne.

Der var faa Egne paa Vestlandet bortset fra Jæderen og Lister, som bød saa gode naturlige Forholde for Viternes praktiske Anvendelse som Romsdalen. Den brede Fjord med det vide Utsyn og de udmerkede Udsigtspunkter, som fandtes snart sagt overalt eggede sig fortrinlig for Viterne og deres Anvendelse.

Jeg skal i det Følgende give en kort Fortegnelse med enkelte kortere Traditioner over Viterne i Romsdalen, saavidt jeg har fundet dem omtalt. Det vil sees, at i Almindelighed er Rækken ubrudt d. e. den ene Vite staar i Forbindelse med den anden; men der gives dog enkelte Tilfælde, hvor det ikke er usandsynlig, at der mangler en. I Tilfælde, at der er nogen, som ved Besked om en saadan Vite, saa anmodes han om af Interesse for Sagen og for at bevare Mindet at give en Meddelelse herom til dette Sogeskrift.

Vitebudskabet maatte efter de naturlige Forholde enten komme søndenfra eller nordenfra og fulgte Kysten idet der sendtes Meldinger ind gennem Hovedfjorden og dens Arme. Vitesystemet var jo, som det klarlig sees af de Udtrykkene i de gamle Love, oprindelig bestemt kun for Kyststrækningen med de tilstødende Fjorde. Viterne inde i Landet kom til senere, da Landsforsvaret udvidedes ogsaa til de indre Landsdele.

Vender vi os derfor mod Syd, saa førte Viterækken over Godøy, Gamlem og Molnesfjeldet paa Vigra (Se mit Skrift Viter paa Sørlandet og Vestlandet S. 101) ind i det forhenværende Romsdals Fogderi. Den første Vite, som saaledes her bliver at nævne, er

Gamlemsviten ved Gaarden Gamlem paa Grænsen mellem Borgund og Haram. Fjeldet benævnes *Gamlemsvetin* og den har rimeligvis lyst ogsaa indover Romsdalsfjorden, skjønt det siges, at Viten paa Mollnesfjeldet paa Vigra saaes til Drønen. Med den ene eller helst begge de to Viter stod saaledes Romsdalen i Forbindelse med Viterækken i Søndmør.

Viten paa Drønen er vel bekjendt i Traditionen og nævnes ogsaa i Skrifter. Den stod formentlig paa eller ved *Vardenes*, som er anført paa Amtskartet; Beliggenheten var fortrinlig og den kunde sees milevidt indover Fjorden.

Fra den nævnte Vite gik Krigsbudet videre ind gennem Romsdalsfjorden til Viten paa Aashammeren paa Halvøen mellem Tresfjorden og Tomrefjorden. Den omtales af J. Brovold i hans Beskrivelse af Vestnes Prestegjeld og endvidere af Agnar Skeidsvoll, som har meddelt mig mange Oplysninger om Viter i Vestnes. Den har ligesom den sidstnævnte Vite en udmerket Beliggenhed.

Viten paa Hoemskammen i Vestnes omtales af J. Brovold som beliggende i Nærheden af Gaarden Hoem paa Østsiden af Tresfjorden. Den anden nævnte Meddeler siger, at den laa paa *Villaheidi* i Nærheden af Gaarden Villa lidt udenfor Hoem. Det er vel den samme Vite under forskjellige Navn.

Viten paa Kjøbstadheidi i Nærheden af Gaarden Kjøbstad paa Vestsiden af den nævnte Fjord opgives af den nævnte Meddeler og kan neppe betvivles, skjønt det ser besynderlig ud, at der skulde ligge en Vite her, da Stedet kun er omkr. 5 Kilom. fra den sidstnævnte Vite. Der maa have været særegne Naturforholde som gjorde, at der lagdes en Vite her saa nær en anden. (B. Dahl omtaler i *Molde og Romsdalen* en Vite paa Ravnehaugen i Vestnes. Formentlig er det en af de ovenfor nævnte. Jeg kjender ikke til, hvor *Ravnehaugen* ligger, men den nævnte Forf. henfører den til Vestnes.)

Viten paa Nordnesje. Jeg kan fra min Barndom godt mindes Levningerne af den, Tømmerstokker, som stod opreist og Levninger af Vagthuset. Vi Skolebørn lekte her, naar vi gik paa Skole. Viten stod paa Haugen ovenfor Lasse Sivertsens Hus (dengang Sivert Nordnæsjes Hus, som laa lidt længere nede). Udsigten herfra er herlig udover den brede Fjord og indover mod Romsdalsfjeldene.

Viten paa Horgen er vel bekjendt og Levninger af den var ialfald at se i min ungdom. Udsigten herfra er storartet, skjønt Fjeldet jo ikke er meget høit. Viten her var øiensynlig bestemt til at lyse ind gjennem Fannefjorden og over den vestlige Del af Osmarken.

Paa Vaagstranden stod der en Vite paa *Lundshammeren*, efter Oberst Gullowsens Afhandling i N. hist. Tidsskrift; den var formentlig bestemt til at lyse over de Strøg, som ikke kunde se Viten paa Nordnæsje og andre Viter som Eidsbygden og delvis Vaagstranden.

Viten paa Vetakollen i Torvikbygden er vel bekjendt i Traditionen og Navnet siger os tilstrækkelig. Paa amtskartet er Navnet forvansket til *Vittingskollen*, et godt Eksempel paa grov Uvidenhed hos Mænd, som man havde Ret til at forlange noget andet af.

Viten paa Nesakslen i Grytten opføres af Oberst Gullowsen i hans nævnte Afhandling og kjendes ogsaa ellers. Det er den sidste Vite paa denne Kant. Det Spørgsmaal opstaar nu, om der ikke har været en eller to Viter i Raumas Dalføre, da den nævnte Vite neppe kunde sees mere end en Mils Vei op gjennem Dalen. Romsdalen er jo meget trang og gaar i mange Kroker, saa det vilde være meget vanskelig at belyse den fuldstændig og kanske det har været denne Vanskelighet som har gjort, at der ikke, saavidt mig bekjendt, findes Oplysning om nogen Vite i Dalen. Imidlertid skulde man dog have kunnet ventet en Vite øverst i Dalen ved Ormheim eller deromkring, som stod i Forbindelse med Viten paa Lesjaskogen, *Einstadviten*. Oberst Gullowsen synes at antage, at der maa have staaet en Vite i *Fladmark* Sogn d. e. Kors Sogn, men han siger ikke nærmere, hvor den skulde have ligget, og rimeligvis er det kun en Gjetning eller Formodning det hele. Dersom der skulde være nogen Oplysning at finde herom, bedes den meddelt.

Viten paa Morkahaugen ved Gaarden Mørk i Veø omtales af Oberst Gullowsen i hans Fortegnelse over Viter og kjendes ogsaa af Traditionen. Man kunde her antagelig se Viterne paa Nord-Næsje

Billetekst neste side:

Fra Innholmen ved Romsdalsfjorden. Liksom fra mange andre steder langs fjorden stikker Vetten eller Vetakollen (til højre på billedet) seg fram. En vite her var godt synlig. (Foto Birkeland).

og paa Horgen. Viten lyste indover Langfjorden, rimeligvis helt ind til Bunden.

I Eidsvaagen var der efter den nævnte Forfatter en Vite, som han benævner *Kleppevarden*; den laa, siger han ovenfor Gjæstgivergaarden, $\frac{1}{2}$ Mil ovenfor Eidet. Disse Ord er meget uklare og vanskelig at forstaa. *Kleppevarden* er et Navn, som ikke kjendes. Det findes i ethvert Fald ikke paa noget Kart og ingen, som jeg har henvendt mig til af lokalkjendte, har kunnet give mig nogen Oplysning om Stedet. Dernæst er det ikke let at skjønne, hvad der menes med «overfor Gjæstgivergaarden $\frac{1}{2}$ Mil fra Eidet». Det skal muligens være $\frac{1}{2}$ Mil indenfor Eidsvaagen paa Eidet, men det er ikke sikkert. De, som er kjendt paa Stedet, bedes om at meddele de Oplysninger, der maatte kunne give herom. Afstanden fra Morkehaugen til Eidsvaagen er omkring 22 Kilom. og den nævnte Vite kunde saaledes sees hid.

Vettafjeld paa Osmarken paa Grænsen mellem de tre Herreder (Neset, Bolsø og Øre) som her støder sammen, har formentlig været Stedet for en vite efter Navnet at dømme, skjønt den ikke opføres av den nævnte Forfatter. Beliggenheden passer udmerket; Viten vilde kunne sees over hele Osmarken og vilde før over fra Romsdalen til Nordmør. Viten paa *Horgen* saaes antagelig her.

Viten paa Tusten (Tussen). Tusten er et bekjendt Fjeld eller en Fjeldtop paa Fannestrandsfjeldene ved *Aareydalen*. Om Viten har Overrettsagfører Jørgen O. Holm meddelt mig Oplysninger, som skrev sig fra en gammel Mand Iver Olsen Bergsgjærdet, som døde for en Del Aar siden i høi Alder. Han havde været med og holdt Vagt her i Krigens Aar. Han fortalte, at han med andre netop sad sig tilbords og fik sig Mad, da Budstikken kom med Budet om, at Vitevagt straks skulde sættes. Han blev saa forvirret eller forskrækket, at han slap Madbiten, han holdt i Haanden, sprang op og løb afsted. Dette lille Træk giver os en Forestilling om Stemningen og det dystre Alvor, som lagde sig over Folket ved Budskabet om Krigen. Fra Tusten haves en vid Udsigt og der kunde herfra sees flere af de ovenfor nævnte Viter. Viten lyste over en stor Del af de ydre Herreder i Romsdalen særlig over Frænen, Aukra og Bolsø.

Jeg har paa et andet Sted (Viter paa Sørlandet og Vestlandet S. 41) antydnet, at der maaske kunde have været en Vite paa en af

Øerne mellem Vigra og Gossen. Det kan dog være tvivlsomt, da den nævnte Vite paa Tusten vistnok saaes temmelig godt her.

Derimod er jeg ikke utilbøielig til at antage, at der har været en Lokaltvite paa Moldefjeldet, *Varden*, som skulde tjene til Byens Beskyttelse. Der er en ualmindelig vid Udsigt fra *Varden*; man kan beherske hele Kysten mellem Aalesund og Kristiansund og det kunde i Krigsaarene 1808-14 have sin store Betydning for Byen at have sin egen Varde, som altsaa ikke hørte til den større Række. Alle Byer langs Kysten havde saaledes sin egen Varde, hvis ikke Hovedvarden laa saaledes til, at den gjorde enhver anden Belysning overflødig som Flekkerø-Viten ved Kristiansand og Lyderhorn ved Bergen. Stavanger havde ikke mindre end 4 Viter rundt sig, Hauge-sund havde sin Vite, Aalesund og Kristiansund ligesaa. Skjønt man paa Molde saa flere af de ovenfornævnte Viter, er det dog ikke usandsynlig, at Byen havde sin egen Vite, og at Navnet *Varden* minder derom. Dette er imidlertid blot en Antagelse uden nogen historisk Bevidnelse, og jeg vil overlade de historisk interesserede paa Molde at undersøge Spørgsmaalet. Det tør vel ansees for sikkert, at om der har været en Vite her, har den ikke været af gammel Oprindelse, men reist under Krigsaarene i Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

Viten paa Skalten. Skalten er en Fjeldtop mellem Frænen og Bu. Der er sikker Tradition om, at Viten var i Brug i 1808—09.

Viten paa Mælen omtales af flere Forfattere som Am. Helland i Romsdals Amt, Norges Land og Folk og B. Dahl i *Molde og Romsdalen* S. 135. *Mælen* er et Fjeld eller Fjeldtop mellem Husted og Kornstad Sogn omkr. 6 Kilom. i Øst for Stemshesten.

Folkemængden i Romsdal i det 16de og 17de århundrede

Av M. Parelius.

Disse meddelelser, der væsentlig skriver sig fra Sars's historiske avhandlinger, indeholder for det meste kun tørre tal; men har dog sin store interesse, idet de viser vort folks vekst fra reformationstiden og indtil enevoldsmaktens indførelse. Her er kun medtatt tallene for det gamle Romsdals amt og da særlig for Romsdals fogderi.

Ifølge folketellingslisterne for årene 1664 til 1666 kan Norges Folkemengde ved dette tidspunkt med nogenlunde sikkerhet sættes til ca. 450 000.

Skal man nu herav forsøke at få greie på, hvormange mennesker der har været i de forskjellige landsdele, har man kopskatten at holde sig til, og her har vi fuldstændige mandtalslister næsten fra hele riket. Kopskatten var en skat som fra 1645 til 1660 blev utskrevet av alle personer over 15 år. For Romsdals amt omfatter kopskatten ved år 1660 ialt 20 376 personer, derav for Romsdals fogderi 4 247, for Søndmør 9 529 og for Nordmør 6 600.

For nu at søke at få en idé om folkemængdens tilvækst har man benyttet listerne over skattemandtallet, hvorav de ældste (fra 1519 til 1528) findes i det danske Geheimearkiv; de øvrige findes i riksarkivet.

For Romsdals amt har man først regnskap over Tiendepengeskat fra 1521, der utgjør for Romsdals fogderi 321 personer, derav 6 «husmenn og huskoner». For Søndmør og Nordmør er de

tilsvarende tal 598 personer, hvoriblandt 15 «husmenn og huskoner» og 445 personer, hvoriblandt 8 «husmenn og huskoner».

Tilsammen for amtet 1364 personer, derav 29 «husmenn og huskoner».

Dernæst har vi den såkaldte «Reformats for Trondhjems stift» av 1589, som opgir antallet av bønder således:

R o m s d a l :

<i>Akerø prestegjeld</i> omfattende Akerø, Vaage, Bud, Hustad, Harø, Sandø og Onas kirker	223 bønder
<i>Veø prestegjeld</i> : Veø, Bolsø, Rødven, Kleive, Vestnes, Tresfjord, Rye, Visdal og Eridsfjords kirker	300 —
<i>Grytten prestegjeld</i> : Grytten, Vold, Eid, Isfjord og Kors kirker	150 —
Tilsammen i Romsdal	673 bønder
For Søndmør tilsammen	1699 —
For Nordmør tilsammen 26 husmenn og	866 —
Tilsammen i amtet i 1589	3238 bønder

I en extract over skatten av Trondhjems len for år 1611 opgives så for Romsdals fogderi:

891 leilendinger og odelsbønder, 171 ødegårdsmenn og husmenn og 148 utrorskarle og tjenestedrenge. Alt i alt for hele amtet i 1611 4359 leilendinger og odelsbønder og 818 ødegårdsmenn og husmenn.

Endelig opføres i mandtal over unionsskatt i 1662:

Romsdal — 1441 opsiddere på 634 navngivne gårde

Søndmør — 3059 opsiddere

Nordmør — 1820 opsiddere.

For hele Romsdals amt i 1662 altså 6320 opsiddere.

Av Tallene fremgår, at folkemængden har øket jævnt fra begyndelse av det 16de århundrede til midten av det 17de, og denne forøkelse viser sig at gjælde alle bygder i hele landet; men der klages over at særlig i Romsdal de enkelte gårde var delt mellem mange opsiddere like optil 20, mens gården alligevel vedblev at regnes for en.

Norges folkemængde antas ved begyndelsen av det 16de århundrede efter skattemandtallet at ha været ca. 300 000, mens den ved

midten av det 13de århundrede utregnet efter ledingen skulde være ca. 560 000; men dette sidste tal er vistnok alt for høit beregnet.

Det riktige er vel, at Norge forut for «mandedøden» talte ca. 300 000, som efter den store sot sank til ca. 200 000. Først ved begyndelsen av det 16de århundrede når landet atter op til 300 000; men så går også økningen jævnt og raskt for sig.

Sammenligner man nu Danmarks folkemængde i det omhandlede tidsrum viser det sig, at den har stået stille og måske endog har gået tilbage.

Ålesund 24—8—23.

M. Parelius.

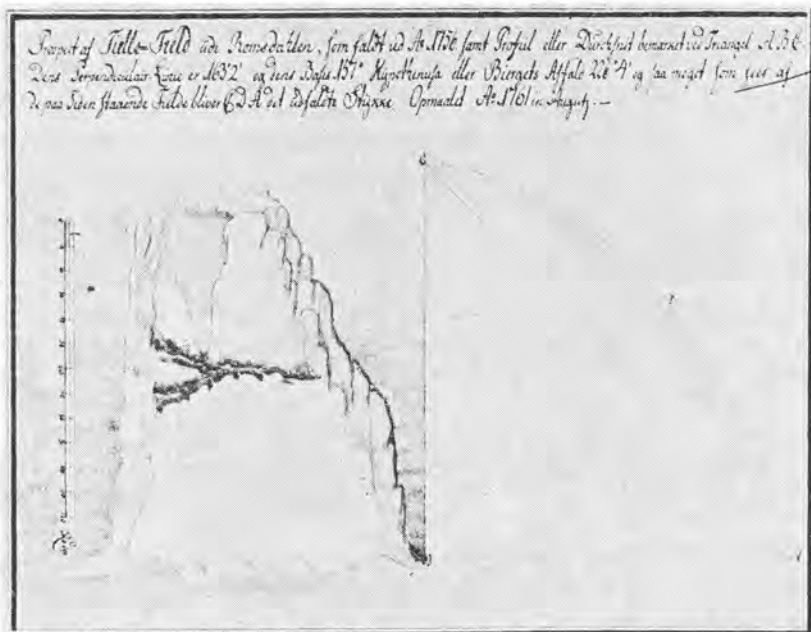
Tjellefonna

Av Hall. Holm.

Det var vinteren 1756, at fjellraset ved Tjelle gikk. Det var en tilskikkelse, som tradisjonen i Nesset ennu beretter om. For et par års tid siden før jeg der forbi en sommardag med dampen, da en heimvendt amerikaner og medfarende skrønte mange og store skrøner om Tjellefonna. Siden har jeg lett etter, om der ikke skulde findes noget offsielt om denne naturbegivenhet, som etter folkesagnet skal ha voldt slik skade på sjø og land. Så finder jeg en avfellingforretning på garde Gauprøyr 23. oktober 1756 bestyrt av sorenskriver Peder Jalles i overvær av futen Jakob Eeg og laugrettet. Avfelling er en offentlig syn- og skjønsforretning til nedsettelse i matrikulskylden.

Efter protokollen har øvrigheten med laugrettet innfunnet sig på Gauprøyren «for at tage udi Øyesiun den Gaarden arriverede Skade; og befantes Skaden af følgende Omstændigheder:

Gaarden Gaubrøer der ligger ned ved Vandet og tvers overfor Tielde-Fieldet har ved bemeldte Fields Udfald avvigte 22de Februarii maattet liide, at Søen, ved Styrtninger af den Bevægelse Fieldet gav i Søen, næsten gik op til Jeres Huuse saa at Agrene og Engbonden, der laa nedenfor Huusene og hvorudi Gaardens Leye alleene bestoed, er mestedeelen bortgaaet. Nøstet ved Søen er bortskyllet, store Stene af Søen opkastede paa Gaardens Ager og Eng, ia, en Ager og ganske bortskyllet, Sand og Gruus er over all dens Ager og Eng som ved ald Oprydning umuelig kan bringes til forrige Bonitet; Udmarken beskadiget. Efter ald Anseende er $\frac{2}{3}$ Parter af Gaarden deels borttaget, deels blevet uduelig og ey til Nytte, saa jeg med Laugrettet skjønnede, at Gaarden Gaubrøer, der hidtil har skyldet 1 vog Fiskesleye nødvendig maatte nyde Affælding for 2 Pund, hvilke 2 Pd. hermed paa Gaarden Gaubrøer affældes, saa

Tegning av Tjellefonna fra august 1761. Til venstre er raset sett fra fjorden og til høyre er det tegnet i snitt. CDA på figuren er det «udfaldte Stykke». (Originalen er i Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Bibliotek.)

den herefter alleene kan skyldes 1 Pund Fiskesleye. Fogden som nærværende saae Skaden billigede Affældingen.

Efter Affældingen kunde imo erfares:

at dette Aftag aleene for Tjelle-Fjeldets Udfalds Skyld og de deraf foraarsagede Styrtninger var skeed og aldeles ingenlunde formedelst nogen anden slags Mangel.

2) Ald Anseende viiser, at Gaarden ey kan komme i den Stand den har været, ikke heller kan ventes at den for en Deel eller paa visse Aar kan bringes til forrige Floer; og endelig

3) har Gaarden Gaubrøer aldri tilforn været affældet.

Thi bliver denne Affældings Forretning til Hans Kongl. May.st.s allernaadigste Approbation nærmere henstillet.»

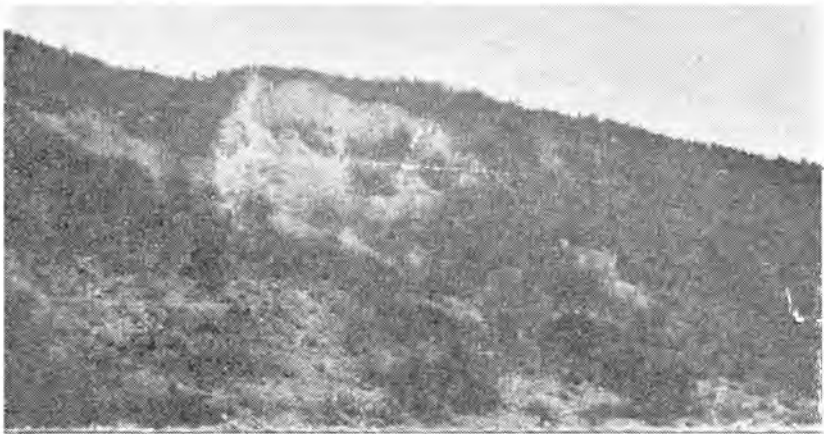
Næste år i mai måned reiste futen m. fl. omkring og besigtet sagbrukene og bestemte, hvor meget skurd hver sag skulde ha lov til for året. Han beser da saga i Hosgoren, på Åram og Tjelle og Skorge-

saga. Om denne siste heter det, at den er ødelagt ved fjellraset året før.

1757 den 16. august holdtes efter begjering av «Det høylovlige Rente-Kammer» en tilleggsforretning vedkommen- de Gauprøyr. Forretningen blev enslydende med den forrige, he- ter det, undtagen følgende blev tilført: «Der er forhen fødet 7 Kiør, 16 Faar og somme Aar 1 Hest og nogle Aar ingen ligesom det kunde træffe til, samt aarlig udsæd 6 $\frac{1}{2}$ tønne Havre; nu derimod fødes 3 Kiør, 6 Faar, ingen Hest. Udi Gaardens Ager kan nu saaes 2 Tønder Havre Sæd.»

Den lærde Gerhard Schøning kom i august 1773 sammen med bispem Johan Ernst Gunnerus over Tiltoreidet til Nettet preste- gård. Schøning hadde netop fått et stipendium på 500 Rdl. for å reise rundt og samle historiske og topografiske opplysninger ved- kommende de forskjellige landsdeler. Om Tjellefonna, som da kun lå 17 år tilbake i tiden, beretter han adskilligt: Raset gikk ved 8-tiden om kvelden. Det hadde rengt sterkt i 8 dager like før. Ovenfor liaskråningen, hvor raset gikk, lå en myr, hvor der hadde dannet sig en sprek, som hadde tiltat med årene. På myren lå også Tjellesetrene. Disse gikk for største delen med i raset. Faldet skjede med næsten utrolig heftighet, beretter han, og hele Langfjor- den blev sat i den heftigste bevegelse.

«Denne store og dybe Fjord blev derved saaledes oprørt fra Bun- den af, at Vandet i den næste dag derefter saae ud som det tykke- ste sammenrørte Leer-Vand. Vandet skal paa sine steder være drevet 50 Skridt i Høiden over dets sædvanlige Overflade; Det bortrev ei allene Jordskorpen af Klipperne med paastaaende Trær langs Strandkanten paa begge Siider af Langfiorden og Errids- fiord til nogle Favnes Høide, men borttog ogsaa en Mængde Far- tøier, Baade og Huuse, end ogsaa dem, som stode paa Bakker og temmelig høie Steder, henved 200 Skridt fra Stranden. Adskillige Slags Fiske, som holder sig paa Bunden af Havet, saasom Langer, Qveiter, Torsk &c. fandtes opkastede 100 til 200 Skridt høit op paa Landet; og paa Gaarden Sandnes, beliggende næsten liige for Fal- det, paa hiin Siide Fiorden, blev Sild kastet ind igjennem Huusenes Vinduer, skjønt disse staae henimod 200 Skridt fra Vandet paa et temmelig høit beliggende Sted, og Fiorden er her en halv Mil over.

Tjellefonna slik den så ut fra fjorden i 1934. (Foto A. Bugge).

Udenfor Landet sammesteds laae den Tiid en Jagt, en saakaldet Bomseiler, for Anker, hvilken blev saa sønderknust, at ikke det mindste deraf var tilovers, men til Lykke var ingen af Folkene, som førte den, da om borde, saa de alle bleve i Behold. Paa Stranden ved Næs(set) Prestegaard, som ligger $\frac{1}{2}$ Mil fra Faldet, blev af Havet en stor Sten opkastet, saa stor som et lidet Huus, og et Tiende-Stabbur eller en Stolpebod, Præsten tilhørende, som da var Hr. Lorentz Schnitler, en temmelig stor og høi Bygning, opløftet fra sit Sted, og kastet 150 Skridt høiere op paa Landet. End ogsaa paa den Øe Vidøen (Vøøy), beliggende $2\frac{1}{2}$ Mil omtrent fra Faldet gik Vandet 20 Skridt høiere op paa Landet, end sædvanligt ved høieste Flod, nedrev der et Giære og opkastede en Hob Sand, Tang og Skiæl; og ved den Gaard Giærmenes, som ligger $1\frac{1}{4}$ Mil fra Vidøen, længer hen mod Vest, var Floden usædvanlig stor. Foruden den Skade, som ellers skeede ved bemeldte Fald og Oversvømmelse paa Baade, Søe-, Fæe- og Huusmandshuse i sær, paa Jorde og Marke, maatte derved 32 Mennesker tilsætte Livet».

Schøning anfører som bemerkelsesverdigg, at samtidig med Tjellefonnen gikk der ogsaa et ras i Fjella ved Silset i Batnefjorda, hvor man før med møie og besvær hadde hugget ut av fjellet de velkjente Silsetbryna. Men efter fjellraset lå der tusenvis av lass brynestein ut over markan.

Skredulykker i Romsdalen i gamle dage

Av Knut Foss.

Under det store snefald i marts 1828 gik Lars Ingebrigtsen Stavemsteig, husmand under gaarden Stavem i Romsdalen, til sin vært for om muligt at faa fat paa noget levnetsmidler til sin talrige familie, da hans forraad var sluppet op. Medens han endnu var hos verten kom der besked om, at pladsen Gravdehaug var udgaet av sne-skred, og at der trængtes hjælp for at grave frem igjen de av sne begravede indvaanere. Lars Ingebrigtsen blev tilspurgt om han vilde gaa med, sammen med en anden av gaardens husmænd, Endre Syversen Stavemsgjærdet, der fortiden var hos værten i arbeide, for at yde den nødvendige hjælp, hvortil han straks var villig paa betingelse av, at en anden gik til hans hjem med de tiltrængte levnetsmidler, der straks blev avsendt og bestod av 1 skjeppe poteter. Begge gik derpaa nedover til Gravdehaug og deltog i redningsarbeidet. 2 av de fremgravede var dog allerede døde, nemlig pigen Sigrid Pettersdatter 8¹/₂ aar og hendes søster Anne 2¹/₂ aar. Paa hjemveien blev de ifølge med Ole Sæter, der arbeidede med at holde hovedveien saavidt mulig farbar fra Gravdehaug og opover til Stavem. Da de var komne op til husmandspladsen Foss, og pladsens eier Knut Eriksen fik see at Ole sin hest gik løs foran og Ole der var meget halt hinkende efter, gik han ud og sagde til ham: «Du gaar vel ikke nu naar Du har hest». Da Ole blandt andet indvendte, at det ogsaa var vanskelig for ham at komme sig op paa hesteryggen, tog Knut ham uden videre og sadte ham op paa hesten, hvorpaa de fortsatte sin vei. Kommen et lidet stykke fremover til den saakaldte «Kyllingandersfonden» blev de overfaldt av et sneskred. Ole jagede paa hesten og kom sig saavidt forbi, men de to

der var tilfods, søgte ly under en større sten paa den nedre kant av hovedveien som uheldigvis laa netop i det stræde hvor sneskredet kom, og de omkom saaledes i snemassen. Det ansaaes som givet, at hvis Ole ikke havde været tilhest, har han maattet dele samme skjæbne som hans følgekammerater.

Denne begivenhed indtraf den 13de marts 1828.

Det Knut Foss skriver om skredulykkene i 1858 er trykt i R.S. årsskrift 1975 og er derfor ikke trykt opp igjen her.

Red.

Gamall tru og ovtru

Ved stipendiat *Anton Aure*.

Femti gamle truer fraa Romsdalen

«Det er berre gamall overtru», segjer folk naar du spør dei etter kva dei gamle trudde um det eller det. Og mange kann ikkje skynå at det skal vera noko gagn i aa skriva upp og gøyma paa slikt. Folk hev daa vorte so godt opplyste no at dei trur ikkje paa slikt gamalt tøv. Er det nokon som no nemner slike gamle truer, so er det berre for moro skuld og ikkje avdi dei sjølve trur paa det.

Ja vel, lat so vera at dette er rett i det store og heile; men eg tenker nok at det likevel kann vera fleire enn ein trur, som enno meiner det verkeleg er noko i desse gamle truer. Slikt gamalt er utruleg seigliva. Dei nyaste granskingar syner at jamvel rein avgudsdyrking hev halde seg i avstengde bygder mange hundrad aar etter landet vart kristna, — ja at folk hev havt husgudar heilt inn i fyrre hundradaaret.*) Me veit ogso korleis trui paa hulder og haugbukkk hev halde seg i bygderne heilt inn i vaar eigi tid so aa segja. At daa andre gamle truer som ein ikkje beint fram kann sjaa er heidenske, kann halda seg jamvel den dag i dag er ikkje so underlegt.

Det hev elles mindre aa segja um det enno finst nokon som trur paa slikt: hovudsaki er at folk fyrr i tidi verkeleg *hev* trudd det. Men er slikt noko aa skriva upp aa lesa? Det er daa vel det beste at den gamle ovtrui vert gløymt?

*) Sjaa Rikard Berge: Husgudar i Noreg. Risør 1910.

So stutt eg kann skal eg nemna litegrand um kvifor det gjeld aa faa uppskrive alt slikt fyrr det gjeng i gløymsla. Det er sjølvsgat ingen som meiner at dei som les gamle eventyr, segner og truer skal tru paa det. Men naar me vil berga det fraa gløymsla, so er det avdi me gjerne vil vita so mykje som raad er um federne vaare, deira liv og arbeid, sed og skikk. Difor vert det so vigttugt aa faa drege fram alt som kann kasta ljøs yver deira tru og tenkjemaate.

Soga eller historia det er ikkje berre dei store hendingar som me les um i skulebøkerne, og det er ikkje berre sogar og store menner. Det er ogso sogar um *folket* og deira jamnekvardagsliv med sine seder og skikkar. No veit me at so mange av dei gamle skikkar hev vorte burtbytte og gjenge i gløymsla no i nyare tid. Sjølvje tidi og utviklingi førde det med seg.

Skal me no faa vita noko um sed og skikk i gamall tid og um livet elles millom federne vaare so lyt me lyda paa dei sogor og segner som gamle folk fortel og agta paa dei leivningar me finn av gamall tru. Me skal merka oss at tru og skikk ofte heng nøgje i hop; for det er gjerne ei gamall tru som er opphavet til dei fleste skikkar. Og mange av desse truer kann vera utgamle, so dei fører oss heilt attende til heidningetidi.

For folkeminnegranskaren og sogeskrivaren er det difor vigttugt aa faa uppskrive alt ein kann finna av det ein kallar folkeminne — (folkevisor, eventyr, segner, truer, skikkar, ordtøke, gaator). Gjennom desse folkeminne vil den som eig granskarevna kunne skapa seg eit bilæte av forfederne sitt liv til kvardags og til høgtids. Segner, truer, skikkar o. s. b. gjev glyttar inn i deira arbeidsliv og daglege yrke. Mykje av deira livsrøynsla er nedlagt i ordtøke og fyndord. Og diktingi deira (eventyr og folkevisor) gjev speglbilæte av deira aandsliv.

Korleis granskaren maa grava og leita etter kjernen i alt dette, skilja rimelegt fraa urimelegt, lygn fraa sanning, korleis han maa samanlikna og skipa allting til, treng eg ikkje her koma inn paa. — Men ein ting skulde vera sjølvsgat: di rikare og betre tilfang han hev, di klaarare, sannare og meir heilrendt vert det bilæte han gjev oss andre av federne vaare. Og naar det gjeld aa faa drege fram i dagen dette tilfanget, daa kann me vanlege folk gjera god hjelp.

Romsdalen ligg reint i bakleksa naar det gjeld innsamling av folkeminne. Der kann vel heller ikkje vera so mykje aa finna som i

Anton Aure.

mange andre bygder. Men noko trur eg endaa kann finnast allvisst av segner, ordtøke og uppskrifter um gamall tru og skikk. Naar eg no kjem her med 50 gamle truer fraa Romsdalen, so er det mest fordi eg vil oppmoda andre til aa halda fram og skrive upp slikt. Desse som kjem her er slike som eg minnest heimanfraa, og eg hev vore varsam so eg ikkje skulde take med slikt eg hev høyrte paa andre kantar av landet. Eg kom burt fra Romsdalen og hev ikkje meir høve til aa skriva upp noko der heime, difor sender eg disse til aarsskriftet, endaa eg vel veit der finst so mykje, mykje meir av slikt.

Men ymist av dette er daa kjendt og uppskrive fyrr paa andre kantar av landet, vil vel einkvar segja. Kann det daa vera verdt aa skriva upp slikt som er prenta fyrr? Jau, for granskarane hev det ogso verd aa faa uppskrive dei same segner og dei same truer paa

ymse stader landet rundt; for dei vil gjerne vita kor vida ei tru er kjend. Er ho berre «lokal» og kjend i ei eller eit par bygder, eller høyrer ho heile landet til? Det kann ofte hava stort verd aa faa vita det. Desutan kann der vera ymse formingar (variationar) og det kann vera nyttelegt aa samanlikna desse. Det segjer seg sjølv at ingen bør skriva upp slikt dei hev lese eller som forteljaren hev lese seg til. Her lyt dei som skriv upp vera varsame, serleg naar dei som fortel er yngre folk; med eldre folk som hev lese lite eller inkje slikt, er *den* faaren mindre. Men alt det som verkeleg liver paa folketunga av slike gamle minne gjeld det aa berga fra gløymsla. Dei som vil samla bør helst fyrst faa tak i det vesle gode skriftet «Innsamling av folkeminne» av Tor Flatin og lesa det vel*.)

Ein ting bør dei leggje seg paa minne dei som vil skriva upp gamalt. Det maa aldri umskrivast til riksmaal! I ei reint historisk utgreiding kann ein sjølv sagt nytta det maalet ein kjenner seg best heime i; men slikt som vert oppskrive etter folketunga maa ein skriva anten paa reint bygdemaal — som ofte kann vera det beste — eller og paa landsmaal.

1. Et du med tvo skeier i eitt maal, so fær du ha tvo kjerringar i eitt aar.

2. Fær du bleme paa tunga (lygnebleme), so er det einkvan som lyg paa deg. Kann du gita kven det er so kjem blema straks burt.

3. Naar du hikstar er det nokon som snakkar um deg. Kann du gita kven det er, so sluttar du trast.

4. Kleiar du i høgre handi fær du snart noko aa takka for.

5. Kleiar du i nasen vert du snart sinna.

6. Kleiar du i høgre nasebora er det ein mann som vil tala med deg, kleiar du i vinstre er det ei kvinna.

7. Kleiar du i høgre auga fær du snart graata, kleiar du i vinstre auga fær du læ.

8. Kleiar du bak vert det godt smørkjøp.

9. Naar ein nys ved bordet, kjem det snart gjester.

10. Naar ein bit seg i tunga, kjem det snart ein svolten ein.

*) Alle bør ogso lesa Knut Liestøl, Norske folkeminne, Norske folkeskrifter nr. 62.

11. Naar du fær ei loppa paa handi tyder det lukka.
12. Den som hev mykje haar bakpaa halsen vert rik.
13. Den som hev store framtenner er godhjarta.
14. Dei som hev krulla haar er snille folk.
15. Naar du fær kvite flekkjer paa naglarne, fær du noko nytt.
16. Møter du eit kvinnfolk naar du skal paa sjøen, so gjeng det kleint med fiskeriet den dagen.
17. Du maa ikkje ynskje ein mann «lukke til» naar han skal paa sjøen, for so fær han ikkje fisk; du skal heller sputta etter honom.
18. Ingen maa slagta i minkande maane for so minkar kjøtet og lettmar i vegti; ein skal slagta i veksande maane.
19. Tvo som vaskar seg i same vatnet vert uforlikte.
20. Naar tvo som rakar i lag i høyonni vanvares støyter rivorne saman, so kjem dei til aa raka i lag neste sumar au.
21. Naar du hev vove ned ein vev og du veit um ei fremmeleg kvinna, so skal du taka skjølbladi (skilspildrone) og ganga ut med dei. Ser du daa fyrst ein mann so fær kvinna eit gutebarn, ser du ei kvinna fær ho eit jentebarn.
22. Ei kona som gjeng med barn maa ikkje eta med ei stor breid skeid; for so vert barnet breikjefta.
23. Er det mange gneistar under gryta naar du tek ho av elden, so tyder det brurefylgje; det vert snart brudlaup i grendi.
24. Naar det regner i brurekruna, vert brurfolki rike.
25. Kjem kattula inn til husi er det snart nokon feig i huset.
26. Naar kraaka grev tidleg sundagsmorgonen, so fær du snart høyra um einkvan som er død.
27. Nyaarsaftan kann ein faa sjaa um det skal døy nokon i huset i det nye aaret. Naar folki et steiki skal ein gaa ut og gaa tri gonger rundt huset; so kikar du inn gjenom glaset og daa ser du dei sit hovudlause dei som skal døy det aaret som kjem.
28. Naar det hev døydd nokon i huset og det varar lenge fyrr liket stivnar, so kjem det snart nokon annan til aa døy i same huset.
29. Set du fast foten i døri, so fretter du snart um einkvan død.
30. Den som nys hardt, fær ein hard død.
31. Gjer du ikkje hudskifte naar det gror att etter ein svull (trøte), so er det naatrøte).
32. Naar ramna skrik fælt, varslar han um daude krøter.
33. Naar skjori kjem inn til dørerne, kjem det snart framande.

34. Naar katten «reiser gjest» (set eine bakfoten i veret), so kjem det snart framande.
35. Naar gauken ser høysaatorne paa marki so sluttar han aa gala.
36. Du maa ikkje herma etter gauken, for so bløder han paa tunga, og han kann hemna seg.
37. Du maa 'kje drepa kongla (vevkjerringi), før so misser du saudelukka di.
38. Sauerne og geiterne kunde faa dvergeslag. Daa laut ein faa tak i dvergesmi aa hengja paa dei so vart dei gode att. Dvergesmidet var ein figur av jarn eller anna metall.
39. Naar hunden yler fælt, varslar han feige folk.
40. Ser du ein orm, so maa du ikkje nemna han paa namn; for so renner han sin veg. Du skal segja: «Sjaa her ligg ein daud mann!» Daa kjem han ikkje av flekken og du kan slaa han i hel.
41. Du maa ikkje lova ut at du skal drepa all den orm du raa- kar naar du gjeng aat marki; for so vinn du 'kje meir enn aa slaa orm. Det var ein mann som lova soleis og han slo 9 ormar paa ei liti stund. Daa snudde han.
42. Naar illversskjori (hakkespetta) skrik vert det snart regn.
43. Naar kraaka grev fælt vert det regn.
44. Naar det durer og sprakar fælt i ovnen vert det storm.
45. Sleppe du ned kaka og ho dett paa smøret, vert det snart regn.
46. «Naar du plystrar so filar du paa lekkjorne til Styggemannen», segjer dei til born som plystrar.
47. «Gakk ikkje att-etter, for so gjeng du att-etter og inn i helvitet», skræmer dei borni.
48. «Legg ikkje att boki di opi; for so kjem Styggemannen og les i henne», segjer dei til borni.
49. Finn du 4-kløver tyder det lukke, finn du 5-kløver tyder det ulukke.
50. Naar du finn 4-kløver skal du leggja han inn i salmeboki og leggja boki under hovudputa um natti. Det du daa drøymer gjeng i oppfylling, du vert sanndrøymt.

Romsdals Marked

Av O. Olafsen.

Der var ingen Merkedag i hele Aaret, som var saa almindelig kjendt og brukt i Romsdalen som Dagen for Romsdals Marked. Den kjendte baade ung og gammel og efter den regnede man. Det hed altid, naar man vilde angive Tiden ud paa Sommeren eller Høsten: Saa og saa mange Uger før Martna'en eller efter Martna'en, likesom man reknede saa eller saa længe før eller efter Jul. Det var især, hvor det gjaldt en Handel, en Kontrakt med Betaling af Penge, at man regnede efter «Martnaen».

Den ældste Bestemmelse, som kjendes angaaende Tiden for Markedets Afholdelse er, hvad der anføres i Bings Beskrivelse, hvorefter det holdes i 8 Dage regnet fra den 6te Oktober. Senere var Bestemmelsen: Første Tirsdag efter Mikkelsmes i 8 Dage.

I den ældste Tid var der ingen Kjøbstæder i Landet og ingen fastboende Kjøbmænd. Handelen dreves som Byttehandel og Vedkommende Handelsmand reiste selv om med sine Varer. Dette er den almindelige Form for Vareomsætning hos alle Naturfolk, og det kan ikke godt være anderledes. Grunden hertil er let at finde, rettere Grundene; thi disse er flere, som dog hænger nøie sammen. Handelen maatte være en Byttehandel; thi man havde ikke opdaget Kunsten at gjøre Penge, eller Pengene var saa ringe i Antal, at de ikke var at opdrive for almindelig Mand. Der var ingen Kjøbmand og heller ikke Byer eller Kjøbstæder og om der havde været, vilde de have været uden Betydning for almindelige Folk. Der var ingen Veie og ingen andre Kommunikationsmidler end Sjøen og Baaden eller Seilskibet.

Hvert Land og hver Landsdel, ofte hver Bygd eller flere sammenstøtende Bygder havde sit eget Marked. Dog maa der være

visse Betingelser tilstede, for at et Marked kan opstaa. Stedet maa være et gunstig beliggende, et naturligt Samlingssted, hvor mange møtes.

Romsdalen har haft og har sit gamle naturlige Stævne eller Marked, som har ført Navn af *Romsdals Marked*. Stævnepladsen var i Romsdalen (Raumadalens) Munding, hvor Dalen og Fjorden mødtes. Her maatte det være og ingen andensteds; om man havde bestemt et andet Samlingssted, vilde det ikke have nyttet. Det var selve Livet og Naturen, som havde bestemt det. Derfor har det heller ikke nogen bestemt Stiftelsestid, som man kan pege paa eller noget bestemt Bud og Forordning, hvorved det er oprettet. Det har i egentligste Forstand «gjort sig selv». Bygderne i Oplandene havde Trang til at skaffe sig Produkter, Varer fra Havet eller Sjøkanten som Fisk, Sild, Tran o. s. v., og omvendt havde Kyst- og Fjordbønderne Trang til at skaffe sig Varer fra Innlandsbygderne som Tjære, Næver, Bark, Trævare, o. s. v. Derfor mødtes de ved Fjordens Bund, hvor Dalen mundede ud, og de mødtes her naar de var færdige med Aarets Indhøstning og gjerne vilde tage sig et lidet Pusterum. Gjennem Aarhundreder er saa Bønderne komne den gamle Vei gennem Dalen til Fjorden og Fjordafolket den ligesaa gamle eller ældre Vei gennem den lange, brede, stormomsuste Fjord.

Romsdals Marked er derfor rimeligvis ligesaa gammelt som den faste Bebyggelse er i Landet, naar man kun tænker paa de førtste ringe Begyndelser, de første Stevнемøter mellem Beboerne.

Først et Par sproglige Bemærkninger, som er af Interesse. Ordet gjenfindes i alle germanske og romanske Sprog. I Latin har vi *mercatus*, Handel, *mercure*, handle, *mercator*, Kjøbmand. Af disse Ord kommer det italienske *mercata*, det franske *marché*, det angelsaksiske *market*, det engelske *market*, det tyske *markt*, det gammel-norske *marknad*, nynorsk *marknad*, dansk *marked* o. s. v. (Se Falk og Torp Etymologisk Ordbok).

Ordet betyder i alle disse Sprog et Sted, hvor Handel foregik paa «Markedspladsen». At Ordet saaledes forekommer i saa mange ældre og nyere Sprog, viser at det er meget gammelt og stammer direkte fra Latinen, hvilket igjen vidner om, at Sagen selv er ældgammel.

Romsdalsmarknaden ca. 1750. Maleri av Frantz Philip von Langen.

At Romsdals Marked er gammelt, er let at paavise ogsaa paa anden Maade. Den gamle Markedsplads, som bruktes til for omkring 100 Aar siden, var *Devold* ved *Rauma* omkring 3 Kilom. ovenfor dens Udløb i Fjorden. Betragter vi nærmere Stedet, den gamle Markedsplads, vil vi nok med Forundring spørge, hvorledes man kunde lægge Markedspladsen her. Vi synes, at vi ikke kan tænke os en synderlig mere uhøvelig Plads til Markedet. Ingen vilde nu falde paa at lægge Markedet her. Ja, dette er sandt og vist; men saa var ikke Forholdene her for 1000 Aar siden. Da randt *Rauma* stille og ren ud i Fjorden; man kunde seile eller ro op til den nævnte Gaard; de største Handelsskibe i Datiden kunde seile op gennem den. Men nu har Naturforholdene ændret Elvens Løb og fyldt den med Banker, saa at den er ufarbar for lidt større Farkoster. Der farer aldrig en Baad op eller ned ad den. Heraf fremgaar det da, at Naturforholdene inde i *Raumadalen* var andre, da Markedet tog til her, end de nu er. Da var *Devold* et fortrinlig Samlingssted. Hid gik *Veien* ovenfra *Dalen* og standsedes her af den brede *Elv*. Nedenfra kom man med *Lethed* opover *Elven* og her var tryk og god *Havn*, medens der nede ved *Veblungsnes* er et rent umulig Tilholdsted i «*Skjelle*»-Stormen. Man kunde jo have fortsat *Veien* ned til *Nes*, hvad den først er blevet i den nyere Tid, da den nye *Vei* anlagdes. Men til *Nes* nyttede det ikke at henlægge Markedet; *Fjordafolket* vilde ikke ro saa langt ind. Med seig Konservatisme holdt man ud paa den gamle Plads, trods alle *Klager*. Man forsøgte endog at henlægge Markedet til *Veblungsnes*; men det lykkedes ikke; man maatte flytte det tilbage. Det viser, hvor *Menneskene* er træge og seige, naar det gjælder gammel *Skik* og *Vane*.

At Romsdals Marked er gammelt, kan der saaledes ikke være *Tvivel* om. Imidlertid er det ikke ret mange historiske *Vidnesbyrd* om Markedet, førend vi kommer henimod *Begyndelsen* af den nyere Tid. Saavidt mig er bekjendt er det ældste skrevne *Vidnesbyrd* om Romsdals Market det som findes i *Vincens Lunges Optegnelser* i Anledning af *Riksmøtet* i *Bu* 1533, hvor han noterer Romsdals Market som en *Gjenstand*, som bør komme frem til *Behandling*. Hvad det gjælder, kan ikke sees; men det er antagelig angaaende den gamle *Strid* om *Bergens Privilegier*, som man mente blev krænket ved den frie *Markedshandel*. (D. N. X. 671). Den-

ne Strid finder vi nærmere omtalt i en Retterbod udstedt paa Rigmødet i Bergen 1579 i Anledning af Sunnmøringernes Klage over, at Bergenserne ligger og opkøber Varer i Fjordene Aaret rundt. Dette ansaa de skadelig for sig. Det maa vel være saa at forstaa, at dette Opkøb bidrog til at sætte op Prisen paa Varerne i Bygden. Dette skulde man tro, maatte jo være i Bygdernes egen Fordel; men der maa have været enkelte, som ikke betragtede det saaledes. Naar man begynder med at sætte Forbud og Stængsel for den frie, naturlige Omsætning, saa kan man være sikker paa, at hvorledes man end stiller sig, saa vil der være dem, som føler sig krænket i sine Rettigheder eller brøstholdne. Byborgernes Ophold rundt omkring som Udliggere, blev nu begrænset til visse Tider i Aaret. Saa hedder det: (N. Herredags Dombøger I). «Dernæst som de beklages, at der skal være Aarvist Bondemarket udi Romsdalen, til hvilken Marked fornævnte Bergens Borgere ogsaa opdrager og køber og sælger mod kgl. Majestæts og deres egne Privilegier og ere begjærendes, at sligt maatte afskaffes og det samme Market fri og frelst eftersom de tilforn frelseligen nydt haves, er saaledes bevilget og samtykt, at efterdi det skal hede og være et frit Market, da bør det være fri for hver Mand undtagen der findes nogen Privilegier hos Bønderne — eftersom os gives tilkjende, at førnævnte Bergens Borgere desligeste Bønderne hid hen fører alt, hvis Vrag-Fisk og Udskud, som ikke er Kjøbmandsvare, da have vi befaleet og paalagt Fogden, at han skal tage 6 af de bedste trofaste, villige Mænd til sig og bese sligt Fisk, som didføres, og siden den sætte med førnævnte Mænd for et billigt og lideligt Kjøb, efter som Fisken er god for, saa at Vrag og Udskud maa sælges for Vrag og god Kjøbmandsvare for sit værd. Hvem som derimod gjør, straffes derfor saavidt tilbørlig. Hvad Meningens egentlig er med disse forskruede Ord og Vendinger, er ikke let at skjønne. At det ikke er Folket, Bønderne, som har klaget, kan vi være overbevist om. Hvem det saa er, saa er deres Tankegang yderst forvirret og viser, at det er den rene, skjære Egen nytte, som driver dem. Et frit Market synes efter disse Klageres Begreb, at være et, som er stængt for Bergens Borgere. Det er rimeligvis Handelsmænd udenfor Bergen, som klager. Det er da ogsaa høist merkelig, at Fiskerne ikke skal faa Lov til at sælge sin Udskud-Fisk! At de ikke skulde sælge den som Kjøbmandsvare, er selysagt; men dertil behø-

ves da ikke saa stort Apparat. Man kunde jo slaa op en Plakat, som viste hvad Slags Vare det var. I den samme Rettebod fik Bønderne Tilladelse til at købe Saakorn og Brødkorn hos Bønderne i Trøndelagen. Trondhjems-Borgerne vilde forbyde dem dette; al Handel skulde foregaa i Kjøbstaden med Byens Borgere.

Hvor stor Betydning Romsdals Marked havde, og hvor bekjendt det var vidt omkring, fremgaar af, hvad Peder Claussøn skriver om det i sin Norges Beskrivelse; han har ellers ikke meget om Markeder eller Markedspladse: «De som boe i Gudbrandsdalen, komme hvert Aar neder i Romsdalen til Marked at købe Fisk og Salt oc andet saadant, stundom drage de ogsaa ud til Sundmør oc Nordmør til Marcket oc de Rumsdøler drage ocsaa op paa Fieldet ibod Gudbrandsdalen med Fisk oc anden Kjøbmandskab til visse Tider om Aaret, saa at mand der oppe i Landet kand købe Bergefisk bedre Kjøb end som i Bergen».

Om Tiden for Afholdelsen af forskjellige Markeder i vort Land findes der et kong. Reskript af 14de April 1747. Her er ogsaa Romsdals Marked omtalt, og det bestemmes, at det skal holdes den første Tirsdag, Onsdag og Torsdag i Oktober Maaned. Tidligere havde Markedet begyndt den 2den Oktober; men dette var uheldig, da Søndager ofte kom til at falde indenfor Markedstiden. For at undgaa det, blev nu Tiden forandret. For saa kan Tidens Aand afspeile sig i Kong Kristian den 6tes faderlige omsorg for sine Undersaatters aandelige Vel. Det er Sabbatsbudet, som kommer igjen. Sammenligner vi disse Bestemmelser med, hvad ovenfor er anført om Tiden, sees det, at der har været megen Usikkerhed og Vaklen. Heller ikke det anførte Reskript har formaaet at bringe en fast Ordning istand; Folkeviljen og gammel Skik og Vruk var stærkere end alle kongelige Reskripter. Efterhaanden blev det dog fastslaaet, at den 1ste Tirsdag efter Mikkelsesmes skulde Markedet begynde og det varede en Uge, senere var det bestemt, at det skulde slutte Lørdag i den samme Uke.

Ovenfor er antydnet, at Forholdene paa Devold ikke egnede sig for en Markedsplads. Elven var grundet op, saa at Fartøierne og de større Farkoster ikke kunde komme til Markedspladsen eller kun med stor Vanskelighed kunde komme op. Markedspladsen var saaledes ikke længer, hvad den engang havde været, et heldig

Militærkart over nedre del av Romsdalen fra 1805. På Devoll ser vi et langt hus som tilhørte «Romsdahls Marked». Like ved står «Wagtstue». En løytnant med underoffiserer og 40 menige holdt vakt under markedet. Kartet viser ellers ferjestedet mellom Nora og Halså, det som senere ble erstattet med bru nede ved Sogge.

beliggende Mødested for Fjeldbønder og Sjøbønder. Veie fandtes der ikke, og heller ikke var der Broer over Rauma og Isterelven. Adkomsten til Lands var saaledes spærret.

Den 7de Juni 1752 faldt der kong. Resol. for, at Markedet skulde flyttes ned til Veblungnes paa Grund af de uheldige naturforholde paa Devold. Man kunde ikke komme gjennom Elven med større Farkoster. Likeledes var Sandflugten en stor Plage. Den

var en Følge af Elvens Indbrud; store Deler af Bredderne undergroves af Elven og styrtede ud i denne; derved kom Sanden frem i Dagen og Vinden tog fat i den og førte den med sig. (Denne Sandflugt har været en Plage her lige til den sidste Tid og det er et trist Syn at se disse hvite Sandhauge udover Markene).

Markedet skulde altsaa nu flyttes ned til Veblungsnes. Bestemmelsen viser, hvor aldeles ukyndige Myndighederne var med Hensyn til Naturforholdene; man kunde dog have ventet lidt mere Forstand af Myndighederne inden Fylket; men nei, de forstaar intet. At flytte Markedspladsen til Veblungsnes var under de daværende Forholde en Umulighed. Der manglede Broer og Vei og paa Veblungsnes var der ikke Havn for Skibene. Beslutningen blev derfor omgjort igjen i 1754. Det var dog ikke Naturforholdene som spillede den største Rolle ved Afgjørelsen af Stedet for Markedet, det var rent personlige Hensyn, som var de avgjørende.

Gaarden Devold tilhørte Prestebordet i Grytten eller var, som man siger, beneficeret Gods tilhørende Sogneprestembedet. Presten havde derfor Indtægter af Markedspladsen for Bortleie af Tomter og han havde endog sat op flere Markedsboder som han leiede ud. Det var derfor nok saa rimelig, at han af al Magt modsatte sig Flytningen. Naturligvis indsendte han straks et Klageskrift til Kongen forsynet med de fornødne Underskrifter og fremholdende Urimeligheden og Umuligheden af at flytte Markedspladsen til Veblungsnes. Om Nes er der ikke Tale; ingen vilde hid; det var kun Devold eller Veblungsnes, som der var Tale om. Men der var ogsaa mægtige Kræfter i Bevægelse for at det sidstnævnte Sted, hvor der i den sidste Tid var opstaaet et lidet Strandsted og hvor en Gjæstgiver havde nedsat sig, alt som en Følge af Jernværket paa Lesjeskogen, som maatte have et Udførselssted for sine Produkter. Der havde nedsat sig enkelte militære Befalingsmænd paa Stedet og disse stod naturligvis i Opposition med Bredes paa Grøtta og det kom til heftige Stridigheder med Skjeldsord, Retssager og Slagsmaal, alt i Tidens Aand. Prestens gamle Jakob Setnes pustede til, alt hvad han kunde. Men alt dette havde dog ikke kunnet formaa at rokke den gamle hævdvundne Bestemmelse om Devold som Markedsplads, hvis ikke en særlig Omstændighed var traadt til.

Paa denne Tid var Kanselliraad Hans Holst den største Jordegodseier og rikeste Mand i Romsdalen. Han eiede Gaarden Ve-

blungsnes og vilde drage Fordel heraf. Nu traf det sig saa heldig for ham, at han i 1751 blev konstitueret Amtmand i Romsdals Fylke, og straks benyttede han Anledningen og fik udvirket den nævnte kong. Resolut. i 1752 om Markedets Flytning til Veblungsnes. Setnesmændene og enkelte andre begyndte straks at forberede sig til at tage imod Markedet; men Glæden varede kun kort, som nævnt. Markedet vedblev at være paa Devold og Sognepresten at trække sine Indtægter af sine Boder. (Se herom Amtm. Thesen Romsdals Amt S. 393. Sml. A. Helland Romsdals Amt I. S. 918).

Nu var der nogenlunde Fred og Ro i flere Aar indtil i 1777, da Striden brød løs igjen med fornyet Styrke. Kjøbmændene i Trondhjem og Molde klagede dette Aar over den uheldige Forbindelse mellem Sjøen og Markedspladsen og foreslog, at denne skulde flytte til Nes overfor Veblungsnes paa den anden Side af Elven. Heri havde de ogsaa fuldkommen Ret og ingen kunde benegte det. Amtmand Hammer, som var en upartisk Mand, fandt Forestillingen og Forslaget vel begrundet og meget rimelig og anbefalte det, idet han foreslog, at der skulde bygges Vei fra Devold til Nes, som han mente, var en let Sag. Men her hjalp ingen Argumenter, Hovedsagen var de personlige Hensyn, Hensynet til Presten og hans Markedsboder paa den ene Side og Setnes og Veblungsnes-Mændenes Fordel paa den anden. Striden førtes paa gammel Vis med megen Bitterhed; men Markedet vedblev at være paa det gamle Sted. Tiden gik saa sin Gang og Striden stilnede af for en Tid, indtil man kom til Aaret 1819; da brød Striden ud igjen i lys Lue, idet Kjøbmændene alle klagede over de uheldige Forholde; hertil sluttede sig ogsaa Bønderne i Søndmør. Forholdene laa nu lidt anderledes end i 1770. Nu var der kommet Bro over Rauma og Isterelven, og det var besluttet eller paatænkt at anlægge Vei fra Broen og ned til Veblungsnes.

Der nedsattes nu en kong. Kommission til at granske denne Sag; den maatte saaledes af Regjeringen betragtes som en meget baade vigtig og vanskelig Sag. Kommissionens Mandat synes at have lydt paa at undersøge om Markedspladsen skulde være Devold eller Nes; men Kommissionen kom til det Resultat, at Markedet skulde henlægges til Veblungsnes. Den fandt det upaakrævet og i hvert Fald vanskelig at anlægge en Vei til Nes. Og Havn paa Veblungs-

Soggebrua slik Thomas Fearnley så den i 1836. Brua ble ferdig i 1819.

nes kunde man bygge. Alt var saa greit og simpelt, og den 19de Mai 1820 faldt der kgl. Resolution for Markedets Flytning til Veblungnes. Her har det nu været i over 100 Aar og er det endnu, skjönt det officielt er afgaaet ved Døden. Det viste sig dog snart, at der ikke var saa faa Vanskeligheder og Ubhageligheder ved den nye Markedsplads. Det nye Havneanlæg har man endnu ikke seet noget til og «Skjellen» har ikke været let at værge sig for og heller ikke Vesten og Nordvesten. Brospørgsmaalet voldte ogsaa mange Vanskeligheder, og Nes blev en farlig Konkurrent, da den nye Vei anlagdes. Markedet blev officielt ophævet 1873; men Striden standset ikke; den antog kun nye Former.

Hvad nu selve Handelsomsætningen angaar, da mangler vi naturligvis sikre Oplysninger fra ældre Tid, fra nyere Tid findes der spredte Bemærkninger, men ikke nøiagtige statistiske Opgaver. Det er derfor vanskelig at opgjøre sig et vel begrundet Skjøn over Omsetningen. Hvad jeg her vil anføre gjør derfor ingen Fordring paa at være noget mere end en rent personlig Formening.

Jeg vil her først anføre, hvad der siges i Bings Norges Beskrivelse S. 103. Forfatteren har formentlig sine Opgaver fra en god Kilde efter Datidens Krav:

«Devol en Gaard — — — hvor det *store* Romsdals Marked aarlig holdes ved Mikkeldags Tider. Til hvilket Marked samles en anseelig Del Handlende, Borgere, Bønder m. fl. fra Trondhjem, Bergen, Kristiansund og Molde, saa og fra Søndmør, Guldbrandsdalen, Hedemarken og andre Oplandske Steder. Her staar derfor en anseelig Del Huse, Kramboder og andre Slags Boder, endel for de handlende Borgere, andre for Bønder, som give Stedet Anseelse af en liden By. En stor Del af disse Huse blev Aar 1707 ødelagte ved Ildebrand, som i Markeds-Tiden opkom, hvorved mange Kjøbmandsvarer opbrændte. Gaarden, hvorpaa disse Markedsboder staar, hører under Gryttens Mensalgods, hvorfor Sognepresten hæver Bøxel og aarlig Grundleie af Markedspladsen. Til dette Marked føres fra Kjøbstæderne alle Slags Kram og Klæder samt endel Speceri og Galanteri, item Korn og Drikkevare, Kvæg saltet Kjød, Skindvarer, Nødder, Næver, Trækar, Baandstager, Byggryn, Mel, Malt og Humle samt en stor Del Hest fra Oplandene f.v. Fra Læsja Jernverk bliver og bragt hertil Stang-Jern og andre Jernvarer, som fornemmelig om Vinteren nedkjøres og sælges paa et Markedspladsen nærliggende Sted, kaldet Veblungsnes, hvor Læsja Verkets Eiere efter kong. Privilegium lader holde Gjestgiveri. Dette Marked holdes aarlig i 8 Dage fra 6te Oktober.»

At Handelsrørelsen i ældre Tid d. e. før Begyndelsen af forrige Aarhundrede har været forholdsvis betydelig kan der neppe være Tvivl om. Men der er ogsaa kun *forholdsvis* til Tidens Handelsrørelse og Omsætning som ikke i nogen Henseende kan sammenlignes med vor Tids. Jeg er tilbøielig til at antage, at engang var det paa Romsdals Marked, at Bønderne i de omkringliggende Bygder forsynede sig med de Nødvendighedsvarer, som udkrævedes i Huset. De købte ind «for Aaret», om vi kan bruke dette Udtryk og her solgte de igjen Aarets Produkter. Derfor maa Markedet haft en meget stor Betydning for dem og Deltagelsen har været almindelig. Dette kan sluttes af, hvad vi ved fra Markedets sidste Leveaar. Det havde da forlængst udspilt sin egentlige Rolle, det var blot Levninger, Brudstykker igjen, helst Gjøglet og Fornøielserne; men der var ikke saa lidet igjen. Forfatteren heraf har

mange Gange været paa Rømsdals Marked i Ungdommen og har bevaret et levende Indtryk af Livet og Forholdene. Der var mange Handlende fra Byerne tilstede, især fra Trondhjem og Byerne i Fylket. Om Høsten i Slutningen af September kunde vi se Fartøierne, som kom seilende; Dampskib brugtes ikke. Det kunde være flere om Dagen. Fra Bergen og andre Byer ved jeg ikke af, at der var nogen; men i ældre Tid har der vel været en og anden, dog aldrig mange. Jeg antager, at der kunde være en 12—15 fremmede Handelsmænd omkring 1850, eller kanske lidt mere; men tidligere var der flere. Nogen virkelig Statistik over Omsætningen og Handelsrørelsen, har man naturligvis ikke; alt beror paa et Skjøn. Efter hvad der berettes af Amtmand Thesen (Se anførte V. S. 189) havde 3 Fogder efter hverandre anslaaet Omsætningen paa Markedet til 25 à 30 000 Spd. (= 100 à 120 000 Kr.), hvoraf Kolonial- og Manufakturvarer optog den største Del. Det øvrige bestod i Salg og Tuskning af 150 Heste, Næver, Vadmel og andre Tøier, Smør, Ost, Talg, Tørfisk, Tjære, Potaske. Der kan vel neppe være Tvivl om, at naar den sidstnævnte Omsætning — og det maa man nødvendigvis gjøre, naar man vil opgjøre sig nogen Tanke om Omsætningens Omfang — regnes med, bliver Summen langt større end ovenfor angivet. Det er vel væsentlig Butikhandelen, som Fogderne har haft for Øie; men Bondehandelen, Byttehandelen har været meget større. Handelsmændenes Antal opgives af den nævnte Forfatter til omkring et Snes.

Kjøbmændene kom altid paa egne Fartøier, Dampskibe var jo endnu ikke kommet i Bruk. Antallet af Fartøier og Byhandlere var i ældre Tid meget større end i Markedets sidste leveaar; jeg har seet en Opgave lydende paa en 40 til 50. Bønderne kom naturligvis for Fjordens og Kystens Vedkommende paa sine Baade. Søndmøringerne og de fra «Øyene» kom med større Baade, stundom paa Havbaader; de andre paa mindre Baader. Disse tjente ogsaa for en stor Del til Herberge. Man hvælvde Baaden paa Land og saa laa man under den. Det var naturligvis meget trangt om Natteherberge; thi de fleste Huser var kun Markedsboder for Handel og lignende.

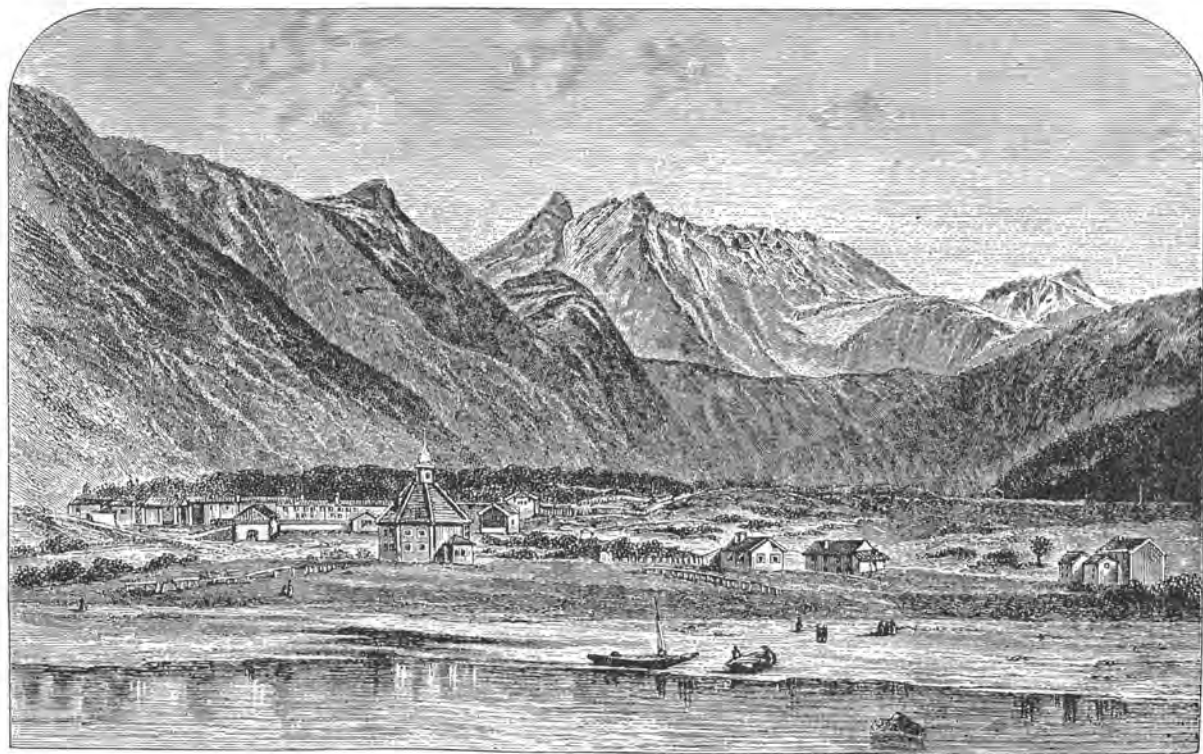
De fleste Besøgende var antagelig saadanne, som havde liden eller ingen Forretning at gjøre, men som reiste blot for Lyst. Ungdommen — Mænd og Kvinder — mødte frem fra de omliggende Byg-

der; det var noget, som sagde sig selv de maatte «paa Marknaden», og de glædede sig længe i Forveien. Det kunde jo synes, at det var lidet at glæde sig til; men man var ikke forvænt i denne Henseende. Ja det er saa sandt, saa sandt, naar Digteren siger: «Dei Bygdarborni dei længjes so saart, at Helgja ho komma skal snart». Og «dei heve so streng ein Sumarbolck». Man kan udstede saa mange Love og Forbud man vil og præke saa længe man kan mod de syndige Fornøielser! Naturen er stærkere end alt og kræver sin Ret.

Fornøielser var som sagt meget tarvelige. Der var Boder, hvor man kunde faa lidt Mad og Forfriskning og der var Brændevin at faa i rigelig Maal og det blev benyttet. Der var et Par Dansesaler, fæle Rum, lave og stinkende og saa lortete og skidne, at man maatte se sig vel for, naar man traadte ind. Her stod Glæden «under Taket», som man siger. Der var Skrik og Skraal, et Par Spillemand spillede saa Sveden randt af dem; undertiden havde man en Lirekasse og sveivede paa; det var svært grust. Med Spillet fulgte Tramping, jo mere jo bedre. Dette var den høieste Glæde.

Andre fandt stor Fornøielse i at faa istand Slagsmaal og deltage saa smaat i dem og af saadanne var der Overflod. De fleste var af den sædvanlige Art, som altid har pleiet at fore komme, hvor Nordmænd sidder i festlig Lag og som sikkerlig er en Arv fra Oldtiden. Man drak sig fuld og saa sloges man. Men der kunde ogsaa være alvorligere Tilfælde, Strid om et eller andet, som f. Ex. en Jente, en Handel o. s. v. Da blev det gjerne udsat til «Mardnad'n»; der skulde Opgjør finde Sted og man søgte gjerne Forbund og Hjælp hos Slægt og Venner. Der udspillede mangan Tragedie paa denne Maade og mangan Strid avgjordes, hvis Resultat aldrig blev kjendt. Jeg skal nedenfor fortælle enkelte Træk fra Markedslivet, som viser dette.

Hvad Forlystelserne angaar viste Livet sig anderledes paa Romsdalsmarkedet end paa Markederne paa Østlandet som Kristiania Marked, Grundset Marked o. s. v. Livet paa det førstnævnte har jeg i min Ungdom seet og det staar levende for mig; Grundset Marked kjender jeg derimod kun af Beskrivelse. Det var vistnok stor Lighed, hvad Livet og Livsytringerne angaar; men der var ogsaa ikke saa ringe Forskjel; Livet havde et noget andet Præg paa Vestlandet; man saa ikke alle disse Gjøglerne og alle Løierne, det var ikke alt dette Markedsjugl. Livet laa i alvorligere Folder, For-

Veblungsnes slik Hubert Smith så stedet i 1870. (Fra «Tent Life with English Gipsies in Norway», London 1873.)

nøielser laa paa et lidt andet Omraade. Dette var en naturlig Følge, delvis kanske af den forskjellige Folkekarakter, men mest dog af Naturforholdene. Stedet laa for fjernt og Kommunikationer var for besværlig og kostbar. Man maatte derfor nøie sig med, hvad Bygden selv kunde yde ogsaa paa Fornøielsernes Omraade. En og anden «Kunstner» kunde dog indfinde sig og forbause Tilskuerne, især Taskenspillere, Tykke Kvinder, Dverge og lignende, men det var ikke almindelig. Et og andet merkelig kunde dog ogsaa Egnen omkring fremvise og i saa Henseende var man opfindsom. Jeg mindes at der var en Mand som fremviste en Buk, som var merkelig. Merkeligheden bestod deri, at naar de saa Bukken, fik Tilskuerne en Dram. Det hele kostede blot 2 Skil. (= 7 Øre), saa Fornøielsen var billig.

I 8 Dage eller rettere 1 Uge varede Herligheden og det blev strengt paaseet, at man havde begyndt og sluttet i rette Tid. Der findes Eksempler paa, at Handelsmænd blev mulkterede, fordi de tilfældigvis kunde have solgt noget, før Tiden var inde. Saa gik man og stampede i Lorten og Sølen; det var jo om Høsten, hvor Regn og Storm er almindelig paa Vestlandet. Det var en nok saa mager Fornøielse; men Folket var ikke forvænt i saa Henseende og tok med Tak imod, hvad der bødes.

Det er klart, at det Liv, som førtes paa Markedet var raat og vildt; det kunde ikke være andet, saaledes som den almindelige Moral og Kultur var og under Forholde som her, hvor Drik og løsluppet Frihed herskede, begunstiget af Nattens dybe Mørke. Og sikkert er det, at Mørket dækkede over meget, som helst skyede Dagens Lys. Drik, Slagsmaal, Eder, Forbandelser, Usædelighed m. v. var almindelig. Men naar alle Omstændigheder tages i Betragtning, især Tilstrømning af den værste Bærme og Udskud og den gunstige Anledning, som her bødes for Forbrydelser, saa maa man forundre sig over, at der ikke var flere saadanne, end det var. Der var gjerne efter hvert Marked en eller et Par Tilfælder, som kom under Paatale: det kunde være et Overfald, et Slagsmaal af grovere Art, et Tyveri, eller lignende men de er forholdsvis af liden Betydning. Dette viser os, at Folkets moralske Holdning var stærkere, end man skulde have troet. De Forseelser og Forbrydelser, som her kommer frem, er som Regel rent Barneverk i Sammenligning med, hvad vi ser i Nutiden.

Hvor dybt Romsdals Marked greb ind i Folkets hele Liv og dets Tankeverden har vi et slaaende Vidnesbyrd om. Man brugte Markedet som Mærkedag i Tidsregningen. Ligesom man regnede efter Vinternat, Jul, Kyndelsmes regnede man ogsaa efter Markedet, saa eller saa mange Uker før eller efter.

Avsluttedes en Handel eller en Kontrakt, var det almindelig, at Betalingen, Opgjøret eller hvar det var, skulde ske paa Markedet eller til Markedstid.

Skulde man træffe en Aftale, slutte en Overenskomst, hed det, at man skulde mødes paa Markedet.

Jeg skal fortælle et Eksempel fra Livet, saa man kan se dette for sig:

Det var en Jente fra Eikisdalen; hun var Datter af den rikeste og mest anseede Mand i Dalen og var af god Æt og en staut og vakker Jente var det, som ikke vanslægtede paa sine Fædre. En Mand ude i Veøy beilede til hendes Haand; han havde Gaard og Grund og synes at have staaet sig godt. Han kom til hendes Hjem; de tog vel imod ham. Faderen var fornøiet, og Datteren svarede ikke saa meget; det staaer, at hun uden nogen Indvending tog imod hans Fæstegaver, og han mente, at Sagen dermed var op og afgjort. Jenten var nok ikke ganske sikker derpaa. Hun vilde gjerne forhøre sig nærmere om Fæstermanden, og det gjorde hun og Resultatet var ikke videre godt for Manden. Denne blev lidt ængstelig og han sendte 2 Mand til Eikisdalen for at tilspørge Faderen og Datteren, om de ikke vilde holde den gjorte Forlovelse. Faderen svarede noget undvikende, at han vilde komme udover og tale nærmere med Manden. Jenten syntes ikke videre fornøiet hermed; hun vilde nok helst selv raade i denne Sag og saa svarede hun: Hils ham og sig, at paa Romsdals Marked i Høst skal han faa Svar, og det fik han med Fynd og Klem. Vi kan se hende for os høireist og kraftig omgivet af Slægt og Venner staaer frem og svare Beileren, der ogsaa har mødt med Slægt og Venner: Nei, jeg ved hvad du gjorde med din første Kone, at du kastede hende ud. Du maa ikke tænke, at jeg gifter mig med en Mand, som har gjort det.

Mange lignende Optrin har fundet Sted her, snart glædelige, snart nedslaaende.

Til Slutning vil jeg meddele enkelte smaa Træk af Markedslivet, for at Læserne kan se dette for sig.

I 1707 omtales under Tinget for Volds Otting i Vik den ulykkelige Brand paa Markedspladsen under sidste Marked. Fogden tilspurgte Tingalmuen, om der var nogen, som havde reddet noget under Branden. Videre tilspurgte han Almuen, hvor man ønskede, at Markedet skulde gjenopbygges. Dertil svarede enstemmig: *Paa Veblungsnes.*

Den 2den Oktr. 1723 sattes Retten i Fogdens Hus paa Romsdals Marked til Afholdelse af Forhør angaaende Johan Viderøs Forsvinden. Natten iforveien var han bleven borte og ingen kunde give nogen Oplysning om, hvor han var blevet af. Af Forhøret fremgik, at Johan Viderø var Handelsmand paa Molde, og at han havde leiet en Bod paa Markedspladsen. Om Kvelden den 1ste Oktober havde han været i Besøk hos Kristoffer Mühlenphort, som rimeligvis var Handelsmand paa Veblungsnes. Hans Gangdal, som tjente hos Mühlenphort, skulde ledsage Viderø tilbage til hans Bod. Det var mørkt og paa Markedspladsen blev han grebet af 2 Soldater, som vilde føre ham op i Vagten. Herunder kom Viderø fra ham og han saa ikke mere til ham. Det var saa mørkt, at han ikke kunde se en Haand for sig. Der kom intet ud af Forhøret.

I 1727 opbød Kristoffer Lem paa Tinget den 10. Okt for Romsdals Otting sin Markedsbod tilsalgs, som han havde faaet i Pant af Kapt. Mühlenphort. Etatsraad Brønlund kjøbte den.

S. A. blev paa et Ekstrating paa Gjermanes Elling Opdal tiltalt for at have stjaalet en Hest paa Romsdals Marked og solgt den for 50 Rdr. til en Mand fra Solør. Han dømtes til at miste sin Hud og brændemerkes. Tidligere havde han stjaalet 2 Heste i Rennebu.

I 1728 faldt der Dom i en anden Sag om Hestetyveri. I 1725 havde en Lomværing stjaalet en Hest fra Ola Setnes og solgt den. Eieren satte efter Lomværingen til Ormheim og tog Hesten igjen. Samme Aar oplyses der paa Tinget for Romsdals Otting, at Hans Devold drev Handel med Øl, Brændevin, Sild m. m. paa Markedspladsen.

I 1731 var der en Sag for Retten mod Anders Olsen Mjelva, som havde brudt sig ind i Nils Fladmarks Bod ved at bryde Hul

paa Taget, og stjaalet af de Varer, som laa i Boden og som tilhørte 3 Gausdøler. Det var væsentlig Tørfisk, som de vilde hente, naar det blev Vinterføre.

Der er jævnlig Sager for Retten, som hidhører fra Markedet. Almindelig er det smaa Tyverier og Rapserier i en Butik; undertiden Hestetyveri. Enkelte Gange, men sjældnere er der et Slagsmaal eller Skjænderi, hvor der er brukt ærekrænkende Ord.

At der kunde hænde en større Forbrydelse en Gang imellem er sandsynlig og høist naturlig, naar man tænker paa Forholdene. Det er imidlertid meget sjelden at der kommer noget for Dagens Lys. Hertil bidrog naturligvis ogsaa den slette Retspleie, som herskede. Datidens Dommere var ude af Stand til at være Kriminaldommere, naar det gjaldt vanskeligere Sager. De turde aldrig dømme en Forbryder, naar denne nægtede alt.

I 1820 blev Markedet flyttet til Veblungsnes. I 1837 ødelagde en Storm de usle Havneanlæg paa Stedet og siden er intet gjort.

At Markedet blev ophævet var naturlig. Der var ingen virkelig Trang til noget saadant Stævne længere; men gammel Tradition er seig, og Markedet har, skjønt det ikke længere er anerkjendt dog holdt sig som et Stævne særlig et Hestestævne.

Veblungsnes

Av O. Olafsen.

Blandt de mange saakaldte Strandsteder langs vor Kyst er Veblungsnes et af de mest bekendte, hvilket skyldes dels det gamle Marked, som tidligere holdtes her og tildels endnu holdes, dels den Betydning, som Stedet tidligere havde som et Knutepunkt i Turisttrafikken. Hertil kommer saa Stedets romantiske Beliggenhed og dets Naturskønhed.

I den lange og haarde Kamp, som Stedet førte med sin Konkurrent paa den anden Side af Elven, trak det det korteste Straa og maa nu være Vidne til, hvorledes Aandalsnes hurtig vokser op til en By, medens det selv stagnerer. Men Befolkningen klynger sig til Stedet og nye Muligheder for Liv og Virksomhed opdages; Veblungsnes vil næppe gaa tilgrunde; dertil har det for stor Livskraft.

Først vil jeg sige nogle Ord om Stedets Beliggenhed. Det ligger paa venstre Side af Raumas Utløb i Fjorden paa et mindre Nes, som springer ut fra den bagenfor liggende mindre Høide, som igjen staar i Forbindelse med Fjeldet, som reiser sig mægtig og truende i Bakgrunden. Rundt om ser man høie Fjeld; men særlig træder Vengetinderne, Hornet og flere andre frem. Det er et vidunderlig skjønt Panorama, et af de skjønneste i vort Lands storlagne og yndige Natur. Som Turiststation egner derfor Stedet sig særlig, og skjønt Aandalsnes gjør det Rangen stridig og har sine store Fordele, vil Veblungsnes dog vedblive at trække Turister til sig.

Dernæst tør det være paakrævet at se nærmere paa Navnet, saa meget mere som den Behandling, det har faaet i N. G. Romsdals Amt forekommer mig at være mindre tilfredsstillende. Spørgsmaalet her er særlig om, hvad *Veblung* betyder. At dette Navn er gaaet op i Strandstedet Veblungsnes, som Forf. af det nævnte Værk, mener, er ikke helt rigtig. Veblungsnes har sit Navn i fuld Behold.

Det er nu et Gaardsnavn, Navnet paa Gaarden som ligger paa Høiden bag Strandstedet; men det er ikke egentlig Gaardsnavn; Gaarden har kun laant det. Veblungsnes er Navnet paa selve Høiden; det er et Bjergnavn, hvilket fremgaar deraf, at det altid forekommer i den bestemte Form. Fjeldnavne har som bekjendt almindelig den bestemte Artikel tilhængt, saasom: Skaala, Blaatinden, Toldstolen, Hornet, Vengjatinderne, Tusten, Lauparen osv. for at nævne nogle af Tinderne i Nærheden. Gaardsnavne derimot har sjelden bestemt Form og det kun i Tilfælde, hvor Gaardsnavnet er et Fellesnavn som *Moen* eller den sidste Stavelse av et Fællesnavn som *Laberget*. Veblungsnes kan saaledes ikke oprindeligt være Gaardsnavn. Hvad Betydningen af Navnet angaar, er det vanskelig at sige noget bestemt. At det har faaet Navn efter sin Form som i Almindelighed alle Fjelde og Tinder, anser jeg for givet. Muligens er det Verbet *vevla* og Substantivet *Vevl*, et Mangeltræ, som ligger til Grund for Navnet. At Navnet er meget gammelt kan der heller ikke være Tvivl om, medens derimod Gaarden som ligger her, neppe er meget gammel.

Strandstedet selv, Veblungsnes, er endnu yngre og meget yngre end Gaarden. Det er i Grunden kun vel et Hundrede Aar, skjønt der nok var kommet enkelte Hus her tidligere, som nedenfor nærmere vil paavises. I Grunden skriver Strandstedets Opkomst sig fra den Forandring, som fandt Sted med Hensyn til Markedspladsen, idet denne flyttedes hid fra Devold i 1820. (Se mit Stykke om Romsdals Marked i dette Aarsskrift for 1924). Det var særlig Markedet, som gav Stedet Betydning. Men udviklingen var dog begyndt før, om den end gled langsom fremover. Fra gammel Tid havde Devold været det naturlige Endepunkt af Veien ned til Fjorden fra Oplandsbygderne. Men som paavist i den nævnte Avrandlind, var Stedet ikke længere skikket til en Endestation, da Elven var opgrundet og ikke længere kunde befares med større Farkoster. Derfor havde man allerede længe, førend Markedet kom hid, begyndt at søke ned til Nesset, som stak ud i Fjorden. Dette havde især tiltat, da der blev bygget Bro over Rauma og oparbejdet Vei ned til Sjøen.

Endnu kan tilføies, at Stedet af Folket i den nærmeste Omegn aldrig benævntes Veblungsnes, men kun «*Nesset*», som uttaltes med

Utsnitt av G. Blochs veikart av 1823. Veblungsnes er endepunktet for veien ned Romsdalen, men er kommet på feil side av Raumas utløp. Det fantes ellers flere veier i distriktet enn kartet viser.

Tonen paa første Stavelse (som Enstavelsesord) medens Prestegjeldet af samme Navn uttaltes som Tostavelsesord (med Tonen paa anden Stavelse).

En medvirkende Grund til, at der opstod en Bebyggelse paa *Neset*, var Anlægget af *Lesja Jernverk* i 1660. Værkets Produktion af Jern maatte udføres gennem den nærmeste Havn, og det var *Veblungsnes* efter at *Devold* havde ophørt at være Havn. Jernverket byggede sig *Lagerhus* paa *Veblungsnes* og ansatte endog en *Gjæstgiver* her; men det var noget senere. Der maatte ogsaa anlægges *Vei* fra *Elven* ved *Devold* og til *Sjøen*; naar dette skede, vites ikke; men rimeligvis er *Veien* opstaaet af sig selv og uten noget synderlig Arbeide. Det maa nemlig bemerkes, at den fra først af kun var *Vintervei*, da al *Kjøring* fra *Oplandene* foregik paa *Vinterføret*. Der var heller ikke *Bro* over *Elven*, saa at ogsaa denne danne en *Hindring* for al *Sommertrafik*.

Naar *Broen* over *Rauma* blev opført, har jeg ikke fundet bestemt *Oplysning* om. *Isterbroen* sees at være opført i 1753—1754; det sidstnævnte *Aar* holdtes en *Synsforretning* over *Broen*, hvorved den godkjendtes.

Den 18de Jan. 1798 skriver *Amtmanden* til *Fogden* om *Opførelse* af en *Bro* over *Elven* ved *Halsa*. Mange ønskede en *Bro* istedetfor *Færgestedet*. Det var *Spørgsmaal* om at faa *Hjælp* fra *Kristians Amt*.

I 1799 skriver *Amtmand Sommerfelt*, at *Bønderne* i *Gudbrandsdalen* nægtede at bidrage til *Broen* og at *Saken* saaledes blev at henlægge. *Ny Bro* over *Isterelven* opførtes i 1801. Efter *Amtmand Thesens Beskrivelse* af *Romsdals Amt* S. 394 skal *Broen* over *Rauma* være paabegyndt i 1813 og have været færdig i 1819. *Bestemtere Opgave* har jeg ikke kunnet finde. *Samtidig* maa der være blevet *oparbeidet Vei* fra *Broen* og til *Sjøen*.

Men længe før man kom saa langt var *Bebyggelsen* paa *Neset* begyndt saa smaat.

I 1707 blev *Markedspladsen* paa *Devold* herjet af en *Ildebrand*, som fortæret *Markedsboderne*. (Se herom den nævnte *Artikel* om *Romsdals Marked*.) Der blev nu paa *Tinget* optat et *Tingsvidne* om, hvor *Markedspladsen* burde være og paa *Tinget* for *Volds Otting* blev det enstemmig svaret, at den burde være paa *Veblungs-*

nes. Det er første Gang, saavidt jeg har kunnet se, at Kravet fremsættes om Veblungsnes som Markedsplads. Om der allerede da var nogen Bebyggelse her, kan ikke sees; men det er rimelig, at der var enkelte Naust og Sjøboder.

I 1724 omtales det, at der under Mønstringen kom bort 2 Soldater fra Isfjorden paa Sjøen. Setnesmoen har maaske allerede været optat som Mønstringsplads; sikkert er dette dog ikke.

Den 24. Jan. 1707 mødte Mathias Rafn som Fuldmægtig for Herman Treschow paa Tinget for Rødven Otting og optok et Tingvidne om Lesje Jernverk, «som nu i nogle Aar havde været nedlagt». Almuen klagede herover da de havde tjent godt ved Kjøring til Verket og ønskede, at det maatte optas igjen. Her har vi et Uttryk ogsaa for Opfatningen paa og omkring Veblungsnes. Verkets Drift havde den største Betydning for Folket her.

Kort efter kom ogsaa Verket paany i Drift og det varede nu ikke saa længe, førend vi finder fast Bebyggelse paa Veblungsnes. I 1710 finder vi, at Tinget afholdtes paa Veblungsnes, hvilket viser, at der da maa være opført Beboelseshus her.

Den 25de Oktbr. 1714 udstedte Generalmajor von Schultz Byggeseddell paa en Tomt paa *Veblungsnes* til *Hans Sager*, som formentlig var Sagmester og nu vilde bygge sig Hus paa Veblungsnes. Nils Kristian Abo omtales ogsaa som Strandsidder her dette Aar; men han flyttede siden til Vestnes.

Under Høsttinget for Volds Otting i 1722 fremstod *Johannes Ager* for Retten og beklagede sig over, at der var mange som gjorde Indgreb i hans Rettigheder. Han havde nemlig nedsat sig som Gjæstgiver paa Veblungsnes og faaet Bevilling efter Gjæstgiverordinansen af 1717 til at sælge Øl og Brændevin m. m. Han begjærede nu Øvrighedens Beskyttelse. Fogden bør derfor alle og enhver at afholde sig fra saadanne Indgreb i Gjæstgiverens Rettigheder.

I 1731 sees Loitnant Brøndlund at være bosat paa Veblungsnes. Han havde Retssag med en Sergeant Hans Holst, som ogsaa synes at have boet her. Fremdeles nævnes en Mademoiselle Anna Maria Ernststr., som eiede Hus paa Stedet.

I 1735 sees Sven Iversen Grubbe at være Gjæstgiver paa Veblungsnes. Han paastod at have faaet Tilladelse hertil af Jernverksieren paa Lesja. Han optog et Tingsvidne herom dette Aar.

I 1743 fik Anders Monsaas Bevilgning at være Gjæstgiver paa Veblungsnes og kom i Strid med den ovenfornævnte Sven Grubbe om Retten.

Samme Aar indstævnte Jakob Setnes Kapt. Kristoffer Lossius for Retten, fordi denne havde «bemægtiget» sig Gaarden Veblungen, som Jakob paastod at have bygslet. Det kom til Slagsmaal mellem dem, da Kapteinen med Magt vilde hindre Jakob i at pløie. Det ser ut til, at det var Hans Holst, den rike Jordegodseier, som paa denne Tid eiede Gaarden. Kristoffer Lossius boede paa Veblungsnes.

I 1757 omtales Anders Olsen som Gjæstgiver; han var gift med Karen Lind Leganger.

I 1753 solgte Hans Holst en Tomt paa Veblungsnes til Hans Holm.

Stedet synes særlig at have øvet Tiltrækning paa militære Personer; flere saadanne sees at have boet her. Foruden den nævnte Brøndlund og Kapt. Lossius finder vi Kapt. Brun her i 1767, Kapt. Junghaus i 1768, Major Lammers i 1771 (tvivlsom).

Af alt dette fremgaar, at Veblungsnes i Løbet af det 18de Aarhundrede udviklede sig til et mindre Strandsted med en Gjæstgiver og Handelsmand og endel militære Personer.

I 1801 var Folketallet tilsammen 72 Personer. Kristian Fr. Møllerup var da Gjæstgiver. Anders Pedersen var Gaardbruker paa Veblungsnes. Der var 8 Strandsiddere, hvoraf en var Korporal.

I Begyndelsen af det 19de Aarhundrede begynder *Setnes* at konkurrere med Veblungsnes. Der optræder en Handelsmand her, Just Setnes, som trænger Handelsmanden paa Veblungsnes tilbake. Men da sidstnævnte Sted i 1819 blev Markedsplads, saa hævede det sig igjen og trængte Setnes tilside.

I 1809 kom Gulbrand Onsum som Gjæstgiver i Veblungsnes og han betragtes som den egentlige Grundlægger af det nyere Veblungsnes sammen med sin Søn Harald Onsum. Han blev en stor Handelsmand og knyttede Oplandsbønderne til sig. I 1822 oprettedes et Postaabneri her, samtidig som der oprettedes Postaabneri paa Domaas og Lesja, og Posten til Molde og Aalesund blev nu sendt gjennom Romsdalen, medens den før gik over Trondhjem.

Vestnes Gaard

Av O. Olafsen.

Ved Indløbet af Tresfjorden paa Neset mellem denne og Hovedfjorden ligger Gaarden Vestnes. Sit Navn har den tydeligvis faaet af sin Beliggenhed. Paa den modsatte Side af Fjorden ligger Gjermanes og i Forhold til dette Nes er Vestnes det *vestlige* Nes. Gaarden har en herlig Beliggenhed med storslagne Naturomgivelser og den maatte efter sin Beliggenhed tiltrække sig de første Indflytters Opmerksomhed. Den hører derfor uden Tvivl til de ældste Gaarde i Bygden. Dette sees ogsaa deraf, at Gaarden har givet baade Prestegjeldet, og Ottingen sit Navn. De mange Oldtidsminder (Gravhauge og Røiser) fører Bebyggelsen tilbage til forhistorisk Tid og det er sandsynlig, at den første Bosættelse ligger Tusinder af Aar tilbage.

Herom er det dog ikke min Hensigt ved denne Leilighed at udtale mig nærmere. Jeg vil holde mig til den historiske Tid.

Vestnes er en af de faa Storgaarde, som for Tiden findes i Romsdalen og er den største af alle. Den er fremdeles udelt som den altid har været, medens de fleste større Gaarder i Romsdalen og videre i Tidens Løb er blevet delt i mange Bruk.

Efter Opgaverne hos Brovold i hans Beskrivelse skal Gaarden være paa omkring 6 000 Maal og deraf er henved 1 000 Maal Indmark. Paa Grund af sin Størrelse, sin Beliggenhed og naturlige Beskaffenhed egnede Gaarden i fortrinlig Grad til at blive et Herresæde en Embedsgaard og især en adelig Hovedgaard, hvad den ogsaa var i flere Slægtled.

Alle som har skrevet om Gaarden fra J. Kraft i hans Norges Beskrivelse til I. Brovold erklærer enstemmig, at Gaarden tilhørte

Giskegodset; men noget Bevis eller historisk Vidnesbyrd herom har jeg aldrig har seet. Det lader til, at de fleste har holdt sig til, hvad Kraft siger. Det maa rimeligvis bero paa en Misforstaaelse af den nævnte Forfatter. Han vidste, at Vestnes Hovedgaard og Vestnesgodset hørte sammen, og at det saakaldte Vestnes havde været en Del af Giskegodset og sluttede saa uden videre at Vestnes ogsaa havde tilhørt nævnte Gods.

Men dette er feilagtig, som det nedenfor nærmere vil paavises, tilhørte ikke Vestnes Giskegodset, men derimod Kongen og blev af ham solgt til Statholderen Han. Sehested, som fik den ophøiet til adelig Sædegaard. Det er den eneste adelige Sædegaard som fandtes i Romsdalen.

I Middelalderen findes, saavidt mig er bekjendt, Gaarden kun omtalt en enkelt Gang, nemlig i Sverres Saga (Se Kap. 130. Bilag 144). Nikolaus paa Vestnes omtales her som en Stormand, en Høvding, rimeligvis Kongens Lendermand. Han fulgte med Kongen, kjæmpede med ham mod Baglerne ved Børhus og ved Tønsberg. Siden var han med Kongen i Nidaros og deltog i Kampen mot Baglerne. Her blev han saaret og da han vanskjøttede Saaret, gik der Betændelse i det og det blev hans Død. Sagaen tilføier at hans Død var et stort Tab for Kongen og Landet, hvoraf sees, at Nikolaus af Vestnes maa have været en meget anseet Mand.

Allerede da var vel Gaarden kanske Kongsgaard og Nikolaus har haft den i Forlening; noget bestemt herom ved vi dog ikke.

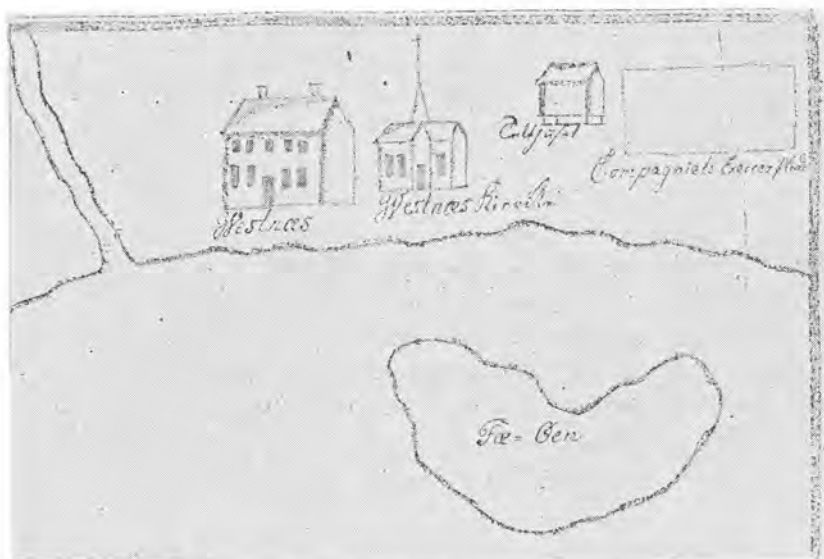
Senere findes ikke Gaarden nævnt i Sagaen og heller ikke i Diplomatariet, hvor saa mange Gaarde omtales, findes den nævnt. Dette synes merkeligt, men kan forstaaes, naar vi gaar ud fra at Gaarden tilhørte Kongen.

I Tiendemandt. af 1521 opføres Baard eller Berdor paa Vestnes. Hvilken Stilling denne Mand indtog, er uvist, rimeligvis var han Forpagter eller Forvalter paa Gaarden. Foged kan han vel neppe have været, da han i saa Fald vilde have været tiendefri.

Imkring 1550 nævnes atter Vestnes og da var den kongelig eien- dom og hørte til det Jordegods, som Fru Inger Ottesdr. paa Austraat havde i Forlening af Kongen. Der var da to Mænd, rimeligvis Forpagtere paa Gaarden, som hver betalte 10 Mark Smør, antagelig i Leding. (I. N. X, 738 S. 806).

I 1597 omtales igjen Gaarden. Der er nemlig strid mellem de to Fogder Bernt Schröder, Foged over Romsdals Len og Jakob Pedersen Foged over Giske Gods. Saavidt man kan forstaa af det ubehjælpelige Sprog i Dommen, som viser, hvor lidet skriveføre Datidens Mænd, selv de, som stod høiest, var, synes Striden oprindeligt at have dreiet sig om Gaarden Vestnes, som Jakob Pedersen synes at have faaet i Forlening af Kongen og hvor han boede. Bernt Schröder har formentlig anseet sig som Foged i Lenet mere berettiget til Gaarden end den anden. (N. Domsbøger IV, 16). De to Fogder saa ikke med blide Øine til hinanden og havde flere Retssaker mellem sig. Kort efter samme Aar (30. Mai 1597) falder der Dom i en Sag mellem Bernt Schröder og Jakob Pedersen, som mødte for Bonden Jon Jørgensen paa Nes i Grytten; egentlig var det ogsaa her en Sag Fogderne imellem nemlig om Retten til et Gaupeskind. Af denne Sag fremgaar det, at medens Jakob Pedersen residerede paa Vestnes, maatte Bernt Schröder tage til takke med Vaage (Smst. S. 39); det var derfor noksaa rimelig, at der var Strid mellem de to Fogder. Bernt Schröder var en haard Hals og han havde mange Klager paa sig. Af en af disse sees, at Lensmanden i Vestnes paa den Tid hed *Lars Brostedt*, formodentlig Forvrængning af *Brastad*. (Smst. S. 79).

Jakob Pedersen var saaledes kommet ind paa Vestnes og han blev ogsaa værende her. Vi faar et lidet Glimt af Forholdene paa Vestnes i en kongelig Skrivelse af 12. Mai 1595 til Lensherren Aksel Gyntelberg. Mads Sandborg var Lensherre i Romsdalen og han mente sig som saadan berettiget til at nyde Gaarden *Vestnes*, der saaledes maa have været Kongens Eiendom og var blevet benyttet som Fogedgaard. Den benævnes udtrykkelig som *Fogedgaarden i Lenet*. Men nu havde Fogden over Giske-Godset sat sig fast paa Gaarden og «forholdt» ham denne paa Grund af et Brev, som afgangen Otto Brockenhus, der havde været Lensherre for Mats Sandborg, havde givet ham. Aksel Gyntelberg fik Befaling til at indstævne Sagen for Retten og sørge for, at Mats Sandborg faar Fogedgaarden igjen. (N. R. III. 382). Dette var jo meget bestemte Ord, og det synes som om Sagen maatte være oplagt: Jakob Pedersen maatte fravike Vestnes og overlate den til Lensherren. Men nei, det skede ikke; Jakob Pedersen blev siddende; han maatte have stærke Støtter i Ryggen, naar dette kunde ske. Jakob Pe-

Vestnes gård. Utsnitt av et militærkart for Vestnes kompani fra 1. sept. 1772 av kaptein Friderich Junghans. Av kartet går det fram at «Compagniets Exerces Plads» og «Telthuset» lå under Vestnes gård. Da originalen i Riksarkivet er svak er strekene trukket opp igjen av oss.

dersen synes tvertimod at have nydt videre Gunst og Befordring; thi af en kgl. Skr. af 21. Juni 1601 (N. R. III, 636) sees, at han havde været Foged i Søndmøre Len en Tid, men nu var blevet forflyttet eller havde taget Afsked. Rimeligvis har han opnaaet at blive Foged i Romsdals Len og kunde saaledes beholde Gaarden Vestnes. Under alle Omstændigheder blev Jakob Pedersen siddende paa Vestnes. I 1608 optræder Anders Iversen som Foged over Giske Gods og fik da Leidebrev paa Gaarden *Gjermanes*. (N. R. IV, 242). Anders Iversen blev gift med Jakob Pedersens Datter Inger Jakobsdtr. og synes i de første Aar at have boet paa Vestnes.

I 1627 var Anders Iversen Foged i Romsdals Len og havde af Lensherren i Trondhjem Tage Tott faaet Gaarden Vestnes i Forlening paa Livstid. Det synes, at Anders Iversen har boet paa Vestnes paa denne Ti dog havde haft Gaarden i Bruk i en Del Aar. Nu fik hans Hustru Inger Jakobsdtr. og et af deres Barn Tilsagn om at maatte beholde Gaarden paa Livstid. (N. R. VI, 374). Efter dette ser det nærmest ud, som om Gaarden havde været i Jakob

Pedersens Slægt i alle disse Aar; men noget Vidnesbyrd derom kjendes ikke. I Tiden mellem 1608 og 1632 synes Fogderne at have boet paa Sekkenes, som nu benævnes Fogedgaard og dette hænger vel sammen med at den nævnte Slægt boede paa Vestnes.

Naar Schneider kalder Inger for *Iver Andersens* Hustru stemmer dette ikke med den ovenfor anførte Skr. af 1632 den 25de Februar; thi her benævnes hun udtrykkelig for Anders Iversens Hustru. Men det synes at være nok saa rimelig at Anders Iversens Fader havde været her og kanske været Foged over Gidske-Godset.

Anders Iversen synes i nogen Tid at have haft baade Vestnes og Gjermanes, men har saa flyttet til den sidstnævnte Gaard. Vi savner Oplysning om, naar dette skede, likesom der er flere Punkter her, som er mørke og tvilsomme.

Vi savner i det hele bestemte Oplysninger om Vestnes Gaard i en Række af Aar fra omkring 1600 og til 1647; men at Gaarden har tilhørt Kronen og har været brukt i Regelen som en Embedsgaard for Lensherren eller Fogden er ingen Tvil om. Den regnedes til det saakaldte Kongens *Strøgods* i Romsdalen ialfald senere, i Mod-sætning til det store Komplex, som Gidskegodset dannede.

I 1642 var Kongens Svigersøn Hannibal Sehested blevet udnævnt til Statholder i Norge. Han var en energisk og kraftig Styre med fremtrædende Evner og Begavelse og gjorde meget til Fremme af Norges Lykke og Selvstændighed. Men efter Tidens Aand var han ogsaa meget pengegrisk eller rettere jordgrisk. Han samlet en umaadelig Masse Jordegods og var den største Jordegodseier, vort Land har haft. Han fik sig overdraget hele Giskegodset, som Kongen havde taget i Arv efter Fru Gyrvild Fadersdtr. i 1580 og i 1649 fik han endvidere af Kongen Skjøte paa Gaarden Vestnes med en Mængde Gaarde i Romsdalen, især i Vestnes, ialt 60 Gaarde. Vestnes med Barli og Lervaag skyldt 7 Voger.

Den 19. Decbr. 1648 havde han af Kongen faaet Skjøte paa Giskegodset og han var saaledes Eier af saagodtsom hele Vestnes. Da han her havde en saadan sammenhængende Samling af Jordegods, som var grupperet om den store Hovedgaard Vestnes, besluttede han at danne en adelig Sædegaard her. Naar Hensyn tages til vestlandske Forholde, maa vi sige, at Betingelserne for at kunne oprette et Adelsgods her var meget gode; sjelden vilde man paa Vestlandet finde dem saa gunstige. Han opnaaede naturligvis

straks kongelig Tilladelse hertil. Vestnes skulde udgjøre Hovedgaarden, og alle de øvrige Gaarde inden Herredet skulde utgjøre hans Ukedagsbønder, som var stavnsbundne og over hvem han havde «Hals og Haand». Alt var indrettet efter dansk Mønster. En forfærdelig Ulykke truede saaledes Vestnes. Folket vilde være blevet til fuldstændige Slaver uden nogen Ret til at klage. Eieren kunde behandle dem ganske som han vilde; da han selv var Dommer, gaves der ingen Lov og Ret for Bønderne. Foruden Dommermyndigheden (Jurisdiktionsretten) fik Sehested ogsaa Kaldsretten til alle Embeder inden Distriktet, saaledes ogsaa Kaldsretten til Kirkerne, Patronatsretten.

Men heldigvis varede ikke Hannibal Sehesteds Herlighed og Lykke. I 1651 blev han med brutal Vold og Magt styrtet ned fra Magtens Tinde — et forfærdelig Fald! Meningens var naturligvis, at han likesom Svogeren Korfitz Ullfelt skulde brække Halsen; men Sehested viste sig at være en langt klokere og dygtigere Mand end Svogeren og ualmindelig smidig som en Kat, som altid falder paa Benene. Han kom sig efterhaanden igjen og vandt ny kongelig Yndest. Men Vestnesgodset saa han aldri mere.

I. Brovold mener, at Han. Sehested har boet paa Vestnes. Dette er ikke Tilfældet; han har neppe nogensinde seet Vestnes, som han jo kun eiede i omkring 2 Aar.

Paa denne Tid sees *Hans Evertsen* at have været hans Foged, eller som han kaldes Forvalter over Vestnes Gaard og Gods. Han nævnes som saadan ogsaa i 1652.

Efter Hannibal Sehested fulgte som den store Godseier i Romsdalen Gabriel Marselius, som havde laant Kongen Penge og havde faaet Han. Sehesteds Gods vestenfjelds i Pant.

Den 12te Juni skriver Kongen til Lensherren Ove Bjelke, at han havde afhændet til Gabriel Marselius alt det Jordegods, som Han. Sehested havde eiet Nordenfjelds. Han skulde saaledes efter dette være blevet Eier baade af Giskegodset, Vestnesgodset, Finnegodset m. m. (Se N. R.) Dette kan dog neppe være ganske rigtig; Gabriel Marselius har naturligvis faaet det meste af dette Gods i Pant. Der kom nemlig en Mand i Veien her nemlig Oberst Reinholdt von Hoven, som havde deltaget i Krigen Nordenfjelds med stor Dygtighed og rimeligvis havde store Fordringer paa den kongelige Kasse for hafte Udlæg. Han fik derfor af Kongen Bevilg-

ning til at udløse af Gabriel Marselius af det til ham pantsatte Gods, hvad der laa i Romsdalen, d. e. det saakaldte Vestnesgods, som indbefattede alt det, som Han. Sehested havde eiet i Romsdalen. (N. R. XI, 267). Naar det derfor i 1658 siges, at alt Sehesteds Gods Nordenfjelds afhændedes til Gabriel Marselius, saa tænkes der kun paa, hvad denne oprindelig havde faaet i Pant, og ikke paa, hvad dette udgjorde i 1658, da Vestnesgodset var afstaaet.

Reinholdt von Hoven, som var en Tysker fra Øen Øsel, hvorfra ogsaa Han. Sehested var. Han var kommen til Norge i 1649 og blev udnævnt til Major ved trondhjemske Regiment og steg under Krigen til Oberst. Han havde som Afdrag paa sit Tilgodehavende faaet Mære Gaard i Sparbu, men ombyttede denne med Vestnes i 1654, idet han indløste Panteretten og beholdt Godset som Pant. Virkelig Eier blev han i 1662 da han kjøbte Gaarden og rimeligvis Godset af Peder Vikes Enke *Anne Katrine Budde*. Han var gift med Helle Budde som døde paa Vestnes i 1684. Obersten var død i 1682. De havde en Søn Fredrik v. Hoven som døde i ung Alder 1674? og ligger begravet i Veøy Kirke.

Foruden Sønnen havde de en Datter Anna Sofie, som efter Broderens Død var eneste Arving. Hun blev gift med Ritmester, senere Generalløitn. Georg Chr. v. Schultz, en Tysker, som var kommet fra Brunsvig. Han bortførte den unge Pige, som var født i 1646, og ægtede hende kort efter 1665. Forældrene blev meget forbitrede herover og Faderen fik udvirket Tilladelse til at lade Svigersønnen arrestere. Han overdrog dette til Hustruen, som formentlig har været mest optændt af Harme. Det sees dog ikke, at hun har foretaget noget videre Skridt. Datteren har nok bedt om Tilgivelse og alt har jevnet sig. Hun arvede en stor Rikdom efter Forældrene, men Manden synes at have været en daarlig økonom; det gik rent ud med dem og de nødtes til at sælge Vestnesgodset, som de havde faaet Skjøte paa af 1665.

Først pantsatte Generalløitnanten Godset til Amtmand Nobel i 1708 og derefter solgte han det til ham i 1721. Der reiste sig senere en Proses heraf, som ikke gjorde Generalløitn. Ære; det maa helst siges, at han opførte sig meget slet og han tabte naturligvis Sagen. (Ved et Tingsvidne paa Tinget paa Vold 1718, oplyses, at von Schultz og Frue havde boet paa Vestnes til 1707, da hun døde. Det har vel været en kortere Tid, da de ellers synes at have boet

paa Vernes). Samtidig pantsatte han ogsaa Godset til Kjøbmand Lorents Holst i Trondhjem 1700 og 1708, og Holst bliver tilsidst Eier af det hele i 1715, ligesom han ogsaa senere fik Skjøte af Kongen paa Kirkerne.

Ingen af disse Eiere vides at have boet paa Vestnes.

Sønnen Hans Holst arvede Godset efter Faderen den 22. Mai 1737

Det kan imidlertid neppe have været alt det Gods, som Generaløitnant v Schultz eiede, som gik over til Lorents Holst; ogsaa Amtmand Nobel havde faaet Skjøte paa en Del og han overdrog igjen Godset til Amtmand Erik Must og Anton Vium. Imidlertid havde jo Holst ogsaa erhvervet Kirkene med deres Gods, og dette kunde vel opveie, hvad der var gaaet tabt.

Hans Holst var en stor Eiendomsbesidder, som foruden Vestnesgodset og Kirkegodset ogsaa besad meget andet Jordegods; saaledes Moldegaard.

Vestnesgodset samt Kirkerne og disses Gods solgte Hans Holst den 22. Marts 1757 til Foged i Søndmør Ole Alsing for 38 000 Rdr I Skjøtet nævnes det adelige Vestnes Gods samt Veø, Vestnes, Sylte, Rødven, Bolsø og Kleive Kirker samt det aparte Jordegods. Foged Alsing boede paa Vestnes hele Tiden efter at have kjøbt det og til sin Død.

Det gid ud med hans store Righed og ved sin Død 1780 var han nærmest at regne for en mindre formuende Mand for ikke at sige en fattig Mand. Kirkerne og deres Jordegods blev solgt til vedkommende Kirkesognes Gaardbrugere. Jordegodset synes at være blevet solgt før Fogdens Død til Kjøbmand Hilmar Meincke 1772 eller dennes Arvinger Vestnes Gaard var dog ikke med i Salget, Enken efter O Alsing beholdt den og den synes at være det eneste hun reddede ud af den store Samling af Jordegods.

Se videre om hende og hendes Arvinger hos I. Brovold, Vestnes Beskrivelse.

Kabbin

Av Knut Foss.

I ethvert bygdelag har der som oftest i tidens løp, været en eller anden som har udmærket sig fra folk i almindelighed, og som saadan er blevet til en sagnfigur blandt bygdens befolkning. Dette er da, særlig for Kors sogns vedkommende, tilfældet med den som vi kjen-der under navn av «Kabbin» der saavel av sine bedrifter, som især ved den ende det hele fik har fæstet sig i folks minde.

Hans egentlige navn var Ole Amundsen, født paa gaarden søn-
dre Flatmark 1778. Han var en foretagsom og viljestærk person,
og der var sagt om ham, at det var kun en ting han begyndte med
som han maatte opgive, hvilket foretagende vi ikke her skal om-
tale nøiere. Han eiede en tid gaarden Ormheim, her stod ogsaa
hans bryllup. Der fortælles, at tømmermændene var beskjæftiget
med at sætte ind loftsvinduerne, da bryllupsgjæsterne kom tilgaards,
og at disse hugget saa fliserne hvirvlet udover dem. Med sin hustru
Kari Iversdatter fra Læsje fik han en betydelig sum penge i med-
gift, solgte derpaa Ormheim og kjøbte igjen gaarden Mjelva i Gryt-
ten hvor han satte op en stuebygning af graasten, hvilken bygning
endnu benyttes som saadan paa gaarden. Han var ogsaa itanke om
en opdæmning, at benytte den der løpende bæk som drivkraft for
forskjellige anlæg, men blev efter et par aars forløb jaget fra gaar-
den med odelsretten. I forharmelse herover kjøbte han en større
landstrækning i Urdalen kaldet «Kabben» for — som han selv sag-
de — at komme sig udav veien for de andre, sadte sig her som
formaal at dyrke op saameget jord, at han kunde føde 100 melke-
kjør m. m. Her byggede han ogsaa et sagbruk i «Stokaaen» og be-
skjæftigede saaledes en hel flok arbejdere. Nogen helligdag var

Gammelt prospektkort av Nedre Hole, Romsdalen.
Steinhuset til høyre på bildet skal være bygget av «Kabbin».

ikke anmærket i hans kalender, og han var vred paa dem av sine arbeidere, som ikke vilde arbeide søn- og helligdage, ligesaavel som de øvrige dage i aaret.

I februar 1816 faldt der en mængde sne, ledsaget av vestlige vinde, og henimod aftenen den 23de s. m. tiltog uveiret i en uhyggelig grad, og en trist stemning lagde sig over de fleste av stedets befolkning, og især var konen nedslaaet og fuld av mørke anelser, og ikke mindre efterat hun i skumringen havde iagttaget, at vinden rullede smaa sneboller henad overflaten, hvilket hun antog som onde varsler og forbud paa en ulykke. Da folkene skulde gaa tilsengs om aftenen — fortælles der — tog Kabbin sig en lystig dans i den bare skjorte fremme paa gulvet, men denne dans formaede vistnok ikke, som hensigten var, at kvikke op de ængstelige beboere og forjage de mørke tanker. Da alle var kommet tilro og klokken var lidt over 11 kom det befryktede sneskred og bortrev alle gaardens huse, hvorved 10 av gaardens 13 beboere omkom tilligemed kreaturene, undtagen nogle faa som fandtes igjen i live. De omkomne var følgende:

1. Ole Amundsen 38 aar gammel,
2. sammes hustru Kari Iversdatter 35 aar,
3. deres datter Karoline 1 aar og 45 uger,
4. haandværksmand Peder Olsen Ibidem født i Jørstad i Faaberg 31 aar,
5. sammes hustru Kari Larsdatter Arlien 27 aar,
6. deres søn Ole 4 aar,
7. deres anden søn Lars 2 aar,
8. kaarkone Eli Larsdatter Brandlien 57 aar,
9. pigen Magnilde Ellingsdatter Skiri 25 aar og
10. en kone fra Læsje.

De reddede var 3 voksne mandspersoner, der som ved et under slap uskadet fra det, og blev liggende saavidt ovenpaa snemassen, at de kom sig løs ved egen hjælp, men da de kun var iført underklæderne og barfodet i den dybe sne, der gik dem op til brystet, uden vei og i flere kilometers afstand fra nærmeste gaard, saa var deres stilling meget kritisk. 2 av disse mænd laa i samme seng da sneskredet kom, og en skindfeld som de havde over sig havde de begge to i forskrækkelsen grepet fat i, hvilken de fremdeles holdt fast ved da sneskredet standset og de var klar over stillingen. Skindfælden delte de saa imellem sig og indhyllede dermed sine fødder, og borte paa sagbruket havde de nogle gamle klædningsstykker hængende, som de tog paa sig og begyndte derpaa at gaa fremover mod den nærmeste gaard Brøstet (nordre) og ved daggry var de kommet saa langt, at de saa gaardens huse, men da var de saa udmattede at de formaaede ikke længere. Den ene av dem havde dog saavidt kræfter igjen, at han klatrede op i et træ og ved sine raab gjorde gaardens folk opmærksom paa sig, der straks anede hvad som var paafærde og kom dem tilhjælp.

Den ene av disse tre var skrædder, flyttede senere til Misund og boede paa en plads der, men en nat kom det ild løs i hans hus, og under forsøget paa at redde noget av indboet, faldt taget ned over ham, og han omkom saaledes.

De første 9 av de ved sneskred omkomne blev jordede paa Kors gamle kirkegaard den 25de marts næstefter, medens den 10de, konen fra Læsje blev bragt til sin hjembygd og begravet der. Ole Amundsen med kone og barn blev lagt i samme grav, der var opkastet bak

koret paa Kors gamle kirke. I samme grav hviler ogsaa hans forældre, der en mandags eftermiddag den 11te marts 1822 omkom ved et stenskred, hvorom udførligere paa et andet sted.

I længere tid laa en større skiffersten med indskription over denne fællesgrav, bekostet av Ole Amundsens tvende brødre Lars og Amund, men som senere gik istykker, og da nu stedet er forladt stykkerne til sit hjem, hvor de er sammenlagt og opbevares til et baade som kirke og gravsted, har en av deres slægtninger bragt minde. I inskriptionen paa omtalte sten staar anført, at ulykken indtraff natten mellem 16de og 17de marts 1817, men da dette ikke stemmer hverken med kirkeboken eller en samtidig optegnelse av skolelærer Knut Baardsen Brøste, og heller ikke med en gammel, nu for længe siden avdød mands fortælling, der havde nøie kjendskap til begivenheden, saa maa det ansees som givet, at det paa stenen anførte er feilagtigt.

Over et hundrede aar er nu hengaet siden denne begivenhed fandt sted, men «Kabbin» hans bedrifter og endeligt omtales endnu blandt bygdens befolkning.

Et hedensk kultcentrum i Vistdalen

Av konservator Th. Petersen.

Blandt dem som søker at utforske vort lands sprog og ældste historie, har navnet *Vistdalen* en kjendt og god klang. For fra *Myklebostad*, nederst i dalen, skriver sig to av de tre indskrifter med de ældre runer som kjendes fra Romsdalen. Begge disse indskrifter har været anbragt paa stene som var reist som mindstene paa en ganske betydelig gravplads oppe paa brinken av en høi bakkekant like ved sjøen. Den ene av disse stene var ved midten av forrige aarhundrede brukt som trappesten paa en av gaardene. Av den grund er indskriften nu meget slitt og vanskelig at tolke. Stenen blev imidlertid reddet før det var ganske for sent, og overdraget latinskolen i Aalesund, som igjen i 1885 sendte den til Universitetets oldsaksamling. — Den anden fandtes i 1888 like i nærheten av det sted hvor den første oprindelig har staaet; ogsaa den opbevares nu i samme samling. Der foreligger likeledes beretning om en tredje runesten paa *Myklebostad*, men den skal være indmuret i en fjøsmur. Det vilde være av største interesse, om den kunde findes igjen. Den burde da helst gjenreises paa det sted, hvor de to andre har staaet.

Disse indskrifterne skriver sig fra folkevandringstiden, og til samme tidsrum kan vi ogsaa datere et gravfund, som imidlertid desværre er gaat tapt. Det bestod av et lerkar, som var anbragt i et av heller omgitt gravrum; antagelig har vel graven ogsaa indeholdt andre ting. Bevaret er derimot et gravfund fra ældre vikingetid (9de aarh.), en mandsgrav med det vanlige sæt av vaaben; det opbevares nu i Videnskapselskapets oldsakssamling i Trondhjem.

Av disse oldtidsminder ser vi at *Myklebostad* allerede i folkevandringstiden likesom nu har været et centrum, aabenbart en stor-

gaard, hvad jo ogsaa navnet selv fortæller os. Hvorvidt dette centrum ogsaa var av religiøs natur, vet vi intet om, men usandsynlig er det maaske ikke. At kirken nu staar paa denne gaard, beviser imidlertid intet, for Myklebostad som kirkested er ikke ældre end fra 1668. Før den tid stod kirken høiere oppe i dalen, paa *Nerlands* grund; tomten kan endnu paavises. Kirken, som maa ha været en stavkirke, nævnes allerede i middelalderen, og sognet fik navn efter kirkestedet.

Naar den kristne kirke i dalen blev bygget paa *Nerland*, saa har dette sine særegne grunde. Aarsaken er nemlig den at stedet allerede fra langt tilbake i hedendommen, helt fra folkevandringstiden, om ikke fra endnu fjernere tid, hadde sine traditioner som et religiøst centrum, hvor folket var vant til at søke hen. Og da de kristne missionærer begyndte at virke i de germanske lande, var de paalagt av paven at lette folkenes overgang til den nye tro ved fortrinsvis at knytte de nye helligdomme, kirkerne, til de gamle kultussteder.

Den hedenske kultus som har fundet sted her, var vist Njord, folkevandringstidens gud for godt aar og markens grøde. At dette er saa, fremgaar av gaardens gamle navn, som har været *Njardharland* eller *Njardbland*, hvor dette gudenavn indgaar som første led. *Njord* tilhører likesom *Ull* den ældre kreds av de hedenske Guder, og i vikingetiden er begge disse guddommes skikkelser sterkt avbleket. Men gjennom stedsnavnene kan vi se, hvordan dyrkelsen av Njord under folkevandringstiden har bredt sig nordover langs Vestlands- og Mørekysten og videre langt op i Nord-Norge (Kvæfjord). Av de fire gaardsnavne i Romsdalen, som med temmelig sikkerhet sees at være sammensat med gudenavn, har de to Njords navn som forled. Det er foruten *Nerland* i Vistdalen ogsaa *Nærem* i Sylte, gamle navn maa ha været *Njardheimr* eller *Njardharheimr*. Dertil kommer mulig et tredje navn, nemlig *Nærbøen*, i almindelighet skrevet *Nedrebøen* paa Gossa i Aukra, som synes at maate være et ældre *Njardharbør*. Med guden Ulls navn er *Ulleland* i Kleive i Bolsøy, opr. *Ullarland*, sammensat, og endelig har vi *Frøiset* i Veøy med guden Frøy's eller mulig gudinden Frøyja's navn i første led.

Det er jo ogsaa andre «kulturminder» i Romsdalen end disse, vi har saaledes ikke nævnt det største av dem alle nemlig *Veøy*. Det ligger dog utenfor rammen for denne lille artikkel at gaa nærmere ind paa dette emne her. De aller fleste av dem har i hedendommen

indtat en central stilling i bygdens folkeliv, og de har sat sig spor i større grupper av oldtidsgrave end man ellers vanlig træffer. Fra en gaard som *Ulleland* kjender man dog merkelig nok ingen grave, men det er mulig at det skyldes mangelfuld efterforskning. Nedskriveren herav har saaledes endnu ikke været paa dette sted.

Heller ikke var det bekjendt at det paa *Nerland i Vistdalen* fandtes oldtidsminder, men eieren av br.nr. 1 *Diderich Nerland* var blit opmærksom paa endel smaa hauge, som han hadde en mistanke om maatte være gravhaug. Paa hans opfordring blev derfor stedet ihøst arkæologisk besigtiget, vistnok for første gang, og det viste sig ganske rigtig at her var en forholdsvis ikke saa liten samling grave fra den hedenske oldtid. Litt oppe i lien ovenfor gaardens huse, nede i skogbaandet, laa der saaleder 4 runde, overgrodde gravrøiser eller rettere sagt stenblandede hauge, og paa indjorden litt længer nord og nedenfor disse 3 andre, hvorav en litt langagtig.

For at forsøke at komme paa det rene med fra hvilken tid disse grave skriver sig — det hadde jo ogsaa betydning for dateringen av den kultus som har fundet sted her, — blev en av haugene oppe i skogen utgravet. Den var bygget over en kjærne av sten, baade kuppel og hyller, som tildels tydelig var muret op. I østre kant av denne indre røis avdækkedes bl. a. et par kantsatte heller som maa ha dannet det ene, nordøstre hjørne av et vel mandslangt gravanlæg, hvis søndre ende var markert ved to mindre kuppelstene. Forøvrig fandtes intet spor hverken av den gravlagte eller av dennes gravutstyr.

Det er saaledes ikke meget at holde sig til i dette tilfælde. Liket har ikke været brændt, det dreier sig altsaa om en saakaldt skeletgrav, og saavel de kantsatte heller som orienteringen nord — syd, hvor hodet antagelig har ligget mot nord, peker mot folkevandrings-tiden. Det kan derfor være grund til at henføre graven til dette tidsrum, og det er min opfatning at denne datering er rigtig, men bindende er dog denne antagelse ikke, for netop i de indre dele av Romsdalen hersker der en viss konservatisme i gravskikken, saaledes at man endnu i vikingetiden finder gravformer som egentlig hører hjemme i en ældre periode, i folkevandringstiden. Forhaabentlig vil der bli anledning til at foreta yderligere undersøkelser paa dette sted for at komme til fuld klarhet over forholdet.

Man kan undre sig over hvordan en forholdsvis saa avsidesliggende gaard som *Nerland* har kunnet bli sætet for en hedensk frugtbarhetskultus. Gaarden har imidlertid en udmerket, solrik beliggenhet, og ned til *Nerland* førte ældgamle færdselsveie dels fra *Eikisdalen* og videre over fra *Eresfjord*, og dels over fra *Isfjorden*. Disse fjeldveiene var i oldtiden av langt større betydning end nu, og har vistnok ogsaa betinget en av jagt og fiske baaret fjeldbosætning, som nu dels er helt forsvundet og dels er sunket ned til sætergrænder. Saaledes kan nok *Nerland* i oldtiden ha ligget mere centralt til end nu, saa centralt at man fandt ogsaa at kunne knytte den offentlige, kristne gudsdyrkelse til dette sted.

Om Torskefisket i gamle Dage

paa Gossen

Av M. Hukkelberg.

Torskefisket, her kaldet Vaarfiske efterdi dette Fiskeri foregaar i Tiden mellem Kyndelsmes og Sommermaal eller i tidligere Tider imellem 20de-Helg og Vaarfrumesse, har været drevet av Befolkningen herute med forskjellige Slags Redskaper fra umindelige Tider tilbake. Siden Torskegarnet blev opfundet og kom i Bruk omkring Aar 1640 har dette hovedsagelig været benyttet her udenfor Romsdalskysten. Dog har Torskefisket ogsaa foregaaet med Line og Røkk især av Folk inde fra Fjordene der laa til Huse ude i Fiskeværene Ona, Bjørnsund og Bu. Men Line og Rykkefiske begyndte ikke før i Slutten av Februar eller i Begyndelsen av Mars, da Fisken var kommet til Onadybet. Derimod begyndte Garnfisket ude paa Lanmebakken i midten av Januar. Man lavede selv sine Redskaber, man kjøbte Hamp og spandt selv Traaden og bandt Garnene, og spandt sit Taug (at spinde Taug kaldtes at lugge Taug). Traaden i et Torskegarn veiet ca. 8 Mark. Garnets Længde var 20 Favne, Dybde 20—24 Masker, Maskens Størrelse 7 à 7½ Omfar pr. Alen. Til en Garnlöt regnet man fra 16 til 20 Garn. En Garnlenke bestod som Regel saalænge Fiskeriet foregik paa Lanmebakken av 12 Garn, men senere paa Vinteren naar Fiskeriet begyndte ute paa Dybet kunde man bruke indtil 14—15 Garn i Lenken. Hver Baat brukte 2 saadanne Lenker. Istedentfor som nu at bruke Glaskugler paa Garnene brukte man før i Tiden Trekavler — (Trestykker ca. en halv Alen lang og 1½ Tomme i

Tvermaal av Selje) festede til Garnets Overkant med ca. en Alens Mellemrum. Til hver Lenke benyttedes kun en Ile og istedenfor som nu at bruge store Glaskuler, brugte man før Vakere (Treler) av Seljetræ. Garnene og Trelerne var merket med Bumerke, hvorav hver Gaard havde sit. Fiskerbaaten var Søndmørsotringen, hvilke blev byggede i Volda paa Søndmør samt i Fræna. De Baade som blev bygget i Fræna blev holdt for at være stærkere samt bedre Seilere end de fra Søndmør. Baaden var ca. 20 à 21 Alen lang, 5 Alen bred, med 5 Rum foruten Forskot og Bagskot. I Forskoten en Tovte som kaldtes Sagtovte og Rummet kaldtes Sagrummet; men i dette Rum er ingen Kjeiper, man benyttet Rum til at trække Garnene i. Det forreste bemandede Rum er Kjæmperummet, dernæst Rummet (Andoverrummet), saa Storseglen og Lilleseglen og Hamlen. Mandskabet bestod i Regelen av 8 Mand, hvorav 2 i Kjæmperummet, 2 i Rummet, 2 i Storseglen, 1 i Lilleseglen og Styrmanden i Hamlen. Baaden blev bemandet naar man reiste til Vinterfisket (Vaarfisket) og hver Plads besat med sin Mand, hvilket Plads vedkommende beholdt til Fiskets Slut. Hver Mand havde sit visse Arbeide at udføre baade under Seilads og Fiskeri. Mændene i Kjæmperummet kaldtes Kjæmpemænd og var som Regel de kraftigste og bedste paa Baaden, da deres Arbeide ogsaa var det tyngste, de maatte under Seilads peinte Seilet samt passe baade Storblokken og Lilleblokken, hvilket var et Arbeide der baade krævede Opmærksomhed og Kraft, da den mindste Uagtsomhed fra deres Side kunde foraarsage en Ulykke. Mændene i Rummet havde hver sin Dag Andoven, den Dag han ikke andøvte havde han at stoppe = (at holde igjen slik at ikke det som blev indhalet gik ud igjen av Garnene og Ilen). Under Seilads havde den ene at ause = (at pøse ud den Sjø der seiltes ind i Baaden, hvilket ofter var et haardt Arbeide), mens den andre havde med at lægge op og regulere Seilstenen. Mændene i Storseglen havde under Fiskeriet at hjælpe til og trække Garnene og under Seilads den ene at passe Draget og den andre at hjælpe til at holde Baade lens = (at ause). Manden i Lilleseglen havde at andøve om det behøvtes isammen med Rommanden, men i modsat Tilfælde at hjælpe til at trække Garnene og tage av Fisken = (at tine), under Seilads at passe Sjødet. Hamlen var Styrmandens Plads. Han havde at hjælpe til at trække Garnene, men under Seilads at styre Baaden og føre

den hele Ordning og Kommando. Paa ham beoret det Hele. Det mindste Feilgreb fra hans Side kunde volde alles Død. Hans Kommandoordre blev øieblikkelig efterkommet, ligesom der under Seilads alles Opmærksomhed var henvendt paa ham. Der maatte under ingen Omstændighet foretages det mindste ved Seilregulering o. l. uden hans Ordre. At beskrive Otringen i Enkelthederne vil her tage for stod Plads. Jeg skal derfor i korte Træk fortælle lidt om Fiskemærkerne og Havleierne her udenfor Gossen:

Lanmebakken er en Havstrækning, de inderste Fiskepladse hvor Torsken trækker til først paa Vinteren. Den er som man kalder her en Breid = (Bakke), der omtrent er sammenhængende fra Harø til Stemmet paa faa Undtagelser nær. Den kaldes længst sør udenfor Harø Harølandmeen, længere nord Onalandmeen, saa Gosselandmeen, Øialandmeen = (Bjørnsundlandmeen) osv. Denne Havstrækning er som det fremgaar av Navnene omtrent fordelt mellem de forskjellige Steder efter Navnet. Gosselandmeen tar sin Begyndelse nogenlunde ret ud for Kraaksundet og ender nogenlunde ret ud for Havfaldet Finnen, dog er der 2 Fiskeme længere nord som tidligere har været benyttet av Folk fra Gossen, men disse er nu regnet at tilhøre Bjørnsund. Disse Fiskeme (eller Rora som de kaldes) er Skredukjij og Siruphaale.

Lanmebakjij var igjen fordelt imellem de forskjellige Gaarde og Folk. Denne Fordeling blev respektert fuldt ud i tidligere Tider, om nogen enkelt kunde forgribe sig og komme paa en anden Ror end den han tidligere havde brugt paa, ansaaes det for en Skam og blev denne Mand lidet agtet, dog hændte det ofte at Garnene ved Strøm o. l. kunde komme isammen paa de nærmest hinanden liggende Rore, og hvor der da under Trækningen kunde vanke Ukvemsord imellem Styrmandene, men dette stak aldrig saa dybt at det ikke glemtes straks man kom paa Landjorden.

Disse som tidligere havde Bruk paa Rora ansaa sig omtrent som Eiere av samme, da det forekommer flere Gange at der er paaført Mygselsedlerne til Husmænd at disse ikke havde Lov at bruge paa den og den Ror altsaa der hvor Opsideren brukte. Den vestreste Ror som tilhører Gosselandmeen heder Grønhaurn. Mærkerne for denne Ror er Julnesset paa Kraakaa og Skoraa paa Heia (Husøheia) paa denne Ror brugte en Baad fra Smaage. Dernæst kommer Horremsmarka, Mærke Skoraa i Kalven og Søgga paa Aamunj.

Frå Ona.
Fyrer var et godt landemerke.
(Foto Birkeland).

Her brugte Horremsbaadene og nogen av Smaage. Saa kommer Grynjsætaa, Mærke Søggen paa Saltsteinen, Harøbure paa Fyrn (Onafyren). Her brugte Røabugtinger, Bugtinder og en fra Oterø der laa til Hus i Rinderø. Saa Klakseggen, Mærke Søggen paa Langskjære og Horleggen paa Fyrhuset (Onafyren). Her brugte Røabugtinger, Rinderøinger og Oterøinger som laa til Hus (losjerte) i Rinderø. Hammarn, Mærke Nogvamulinj paa Heia, Julnesset paa Kraakaa. Isammen med denne Ror gaar en Ror der heder Langskjærrørn, med samme Mærke vest men i syd Julnesset paa Langskjæret. Her brugte Røabugtinger, Gjertvikinger og Tanginger. Kraakeroren, Mærke Kraakaa i Baasen, Nogvamulinj paa Rambjøra. Her brugte Løvikan. Saa er det Finsonganj som er nodre Røren paa Gosselandmeen, Mærke, Julnesset paa Finjaa, Nogvamulinj paa Oterholmen. Her brugte Sporsemrene, Sætrene og Eikremene.

Fiskeriet paa Landmebakken foregik som Regel fra Midten av Januar til først i Mars. Fisken som blev fisket paa Landmebakken var større og federe end den Fisk som blev fisket ude paa Dybet (Onadybet) senere paa Vinteren. Landmebakfisken var hovedsagelig Rognefisk, mod den som fiskedes senere og som hovedsagelig var Isilfisk.

Naar Fiskeriet foregik ude paa Dybet, blev der ikke benyttet hver sine bestemte Pladse, men de valgte sin Plads naar Garnene skulde sættes eftersom man selv fandt forgodt, dog paasaa man nøie, at man saa vidt mulig undgik at komme isammen med andres Redskaber og hindre andres Fangst. Dog var der som almindeligst en Grænse for hvor langt øst og vest man kunde komme for ikke at komme ind paa de Pladse hvor Bjørnsundfolk og Onafolk fiskede, man havde stor Respekt for ikke at hindre hverandre, helst gjorde man sit til at de fleste fik mest mulig Fisk.

Leiene som man seilte ud og ind her fra Gossen var den vestreste som Horremsbaade og Smaagebaade seilte ud og ind var *Kraaksundet*. Merke for Leien er Søggen paa Aamunden. Dernæst *Saltsteinleia*, som Røabugtinger seilte. Merke Søggen paa Saltsteinen. *Langskjærleia*, som Rinderø og Røbugtbaadene seilte. Merke Julnesset paa Langsjærhaue, — men her kan ikke styres efter et Mærke, for naar man kommer in fra Havet efter dette Mærke vil man først træffe Gosseklakjinj og Tølkjinj, saa Langfluin, Haaflua

og Kvitingsfalla og saa har man paa Styrbord Oiddanj og Oiddeflua. *Ertnessjerleia*, hvor Løviker, Sporsemer og Sætringer seilte Mærke Julnæsset paa Lilleertneskjæret, eller Storertneskjæret midt i Leigda, (Leigda er en Fjeldfortoning der danner sig derute fra imellem Gjendemstoppen og Eiskremramfloet). Her træffer man flere store Undervandsbaer, man passerer imellem Finja og Tølkja imellem Jølaa og Langfluene, imellem Stortaren og Haafallene, holder da bare øst til man passerer Store-Ertneskjær om Styrbord.

Bøgda mi

Au Brynjulv Salthamar.

[Paa Vestnes- (Romsdals-) maal]

I veit ei bøgð so ljøs aa bli,
aa denne bygda ho e mi
aa ska de au faa vare.
I saag so mong ein fager sta,
men alder va i regtig gla
før i fekk heimatt fare.

Kvar lund aa li, kvar dal aa nut
i minnest vel fraa liten gut;
dei e no like gjille.
Aa kvar gong i dei att fekk sjaa
so hoppa hjarte i me daa
aa taarann laut faa trille.

Du fostra me aa bar me fram,
aa ikkje fanst vel større skam
enn om i de kunn gløyme.
Her va vel mong ei tongsam ri,
men likevel — du e no mi,
aa ska me au faa gjøyme.

Lindyrkning i Romsdalen i ældre Tid

Av O. Olafsen.

En af Menneskenes ældste Kulturplanter og i alle Tilfælde den ældste af dem, som benyttes til Klæder er Lin. Lintøi er brukt saa langt tilbage i Tiden, som Menneskenes Historie naar. De findes saaledes i gamle ægyptiske Grave; Mumierne er omviklede med Linstrimler. Lintøi fandtes saaledes i den sidste ægyptiske Kongegrav som er aabnet. Lin hører til de Kulturplanter, som har fulgt Menneskene, da de vandrede ud fra sit oprindelige Hjemland i Asien og trængte ind i Europa, Arierne.

I den senere Tid har den maattet kjæmpe med enkelte Planter som vil gjøre den Rangen stridig, særlig Silke og Bomuld, men den indtar dog endnu en fremtrædende Plads i Menneskenes Liv.

I vort Land er kjendt 2 Arter af Planten, nemlig den vildvoksende Lin (*linum catharticum*) som vokser almindelig overalt i Norge til Lofoten; den er en meget uanselig Plante med smaa hvite Blomster og en lang svag Stilk.

Den dyrkede Lin (*linum usitatissimum*) forekommer i vort Land kun som dyrket. Den er en meget vakker Plante med blaa Blomster og tar sig pragtfuld ud naar den sees som en Aker i Blomst. Som bekjendt bruges Stengelen og Frøene i Menneskenes Liv. Frøene presses og giver den bekjendte Linolje; Stenglerne giver Lin til Spinding og Vævning.

Lin saavel som Hamp var i ældre Tid almindelig dyrket i vort Land lige til Nordland og maaske ogsaa længer nord. Erfaringen har vist, at Lin kan dyrkes endog i Øst-Finmarken. Det er dog væsentlig i det sydlige Norge d. e. Landet søndenfor Trondhjemsfjorden, at Planten har været dyrket; men har vistnok Dyrkningen

været almindelig. Bønderne har i de fleste Bygder avlet tilstrækkelig til eget Behov. Et Vidnesbyrd herom er de mange Stednavne sammensatte med Lin saasom Linset, Linland, Liland, Linvaag, Linberg osv. I N. G. vil man finde en mængde saadanne Navn, som vidner om Linavl i gammel Tid. Men ikke nok hermed. Der findes vistnok i de fleste Bygder en Mængde Stedsnavn, som bærer Vidnesbyrd om Linavl saasom: Linaker, Linteigen, Linkjøn osv. Jeg kjender saadanne Steder i Hardanger og paa Voss og at de ogsaa findes i Romsdalen, anser jeg utvilsomt. Der findes en Mængde av «Faakjønner» og «Hampediker», som sikkert har været benyttet til at «faa» baade Lin og Hamp.

At Linavlen i Norge gaar langt tilbage i Tiden, har vi sikre historiske Oplysninger om. Den har været utbredt her allerede i Vikingetiden; dette sees deraf, at man i Grave fra denne Tid har fundet Linhekler og Stykker af saadanne. Saaledes fra Vang paa Hedemarken, fra Tanum i Jarlsberg, fra Vang i Valdres, fra Lyngdal paa Lista og fra Laardal i Telemarken. (Se Schübeler *Viridarium Norv.* II, 442). Nordmændene har vel lært Lindyrkningen og Tilberedelsen af Planter at kjende under sine Vikingetog til Britland, Irland og Frankrig, hvis de ikke kjendte den allerede før.

I Literaturen findes der en Mængde Vidnesbyrd fra Middelalderen om Linavl og Lintilvirkning. Det ældste er formentlig Beretningen i Olaf den helliges Saga Kap. 253, at hver Bonde skulde i Julegave yde Kongen en Mæle Malt af hver Arn, et Laar af en 3 Aars Okse; det kaldtes *Vinartoddi* d. e. Vennegave samt 1 Spand Smør og hver Husfrue *rykkjar* to, d. e. Rokke-Tot af heklet Lin saa meget, som man kunde spænde om med de længste og største Fingre.

Det forudsættes saaledes her, at Linavl og Linspinding er almindelig i Landet, naar hver Husfrue skulde yde en Tot-heklet Lin som kaldtes Rokketo. (Se P. A. Munchs *det n. F. Hist.* 2 B. 816).

Videre omtales Lin i Frostatingsloven IX 9, hvor der tales om Sønners og Døtres Arv efter Forældre. Her sees *Lintøi*, altsaa vævet Lin at være almindelig. Døtrene skulde have alt, som var gjort af Lin; det var Gjenstande, som særlig Kvinderne brukte. I Landslovens VIII, 10 tales om *Lin i bendem eda bedgium*; deraf sees at man dyrkede Lin.

I Stridighederne mellem Kongen og Erkebiskoperne om Geistlighedens og Kirkenes Rettigheder, er der oftere Tale om *Tienden*, som Kirken kræved, og her nævnes bl. a. ogsaa Tiende af Hamp og Lin. Saaleder i den saakaldte Sæturgjerd fra Tønsberg 1277. (A. L., II, 479.) Likesaa i Erkebiskop Jons Kristenret 19 og 55. (N. g. L. II, 253 og 379.)

I flere Retterbøter fra Kongerne om Handel i Byerne m. v. omtales likeledes Lin, hvoraf vi ser, at det var en almindelig Kjøbmandsvare, som indførtes fra Utlandet. I en Retterbot fra 1282 udstedt af Kong Erik Magnusson til Bergen, omtales ogsaa Prisen paa Lin: Mork Lin fyrir 8 pennings vegna.

Alt dette vitner tilstrækkelig om, hvor almindelig Bruken af Lin var og at Lin for en stor Del avledes i Landet. Det er sandsynlig, skjønt vi ikke kan føre Bevis herfor, at Bønderne i Almindelighed avlede tilstrækkelig til Husets Brug, medens derimod Byfolk og Befolkningen i Fiskeværene og ved Kysten maatte købe i Byerne. Forøvrig var jo ikke Bruken af Linvarer blandt Folkets store Masse betydelig. Det var især til kvindelig Brug, at der bruktes Linvarer; ellers brukte man Uld i Almindelighed. I den senere Tid, da Bruken af Lin var tiltat, bruktes ogsaa Linlærred til Skjorter og da ofte eller kanske oftest i Form af *Strielærred*, som var tilvirket af Stry, den simpleste Del af Linet. I min Barndom var saadanne Skjorter endnu almindelig i Romsdalen. Saaledes fik Tjernerne altid 2 Skjorter af Strie; de var meget stive og haarde i Begyndelsen; men de blev mykere ved Brug. Paa denne Tid begyndte imidlertid Bomuldslærred at fortrænge Strien helt.

Linets Tilberedelse og Utnyttelse var altid Kvindernes Sag og dannede en ikke saa ganske liden Husindustri fra Plantens Indhøstning og til Produktet forelaa færdig i Form af de forskjellige Klædningsstykker eller Bruksgenstande.

At Linavlen var temmelig almindelig i Romsdalen, navnlig i Fjordbygderne og Dalene er sikkert. Herom vidner foruden som allerede nævnt de mange Stednavne, (saaledes finder vi paa *Næsje* et Navn paa en Brønd eller Opkomme, der viser os at her har man *røit* Lin i ældre Tid) men ogsaa Traditionen. Gamle Folk kan endnu fortælle, at de hørte sine Forældre eller Bedsteforældre fortalte om, at man i deres Barndom avlede Lin og tilberedte den; det sam-

me gjælder ogsaa Hamp skjønt denne ikke har spillet den Rolle i Husindustrien som Lin.

Jeg skal nu drage frem endel historiske Vidnesbyrd fra ældre Tid om Lindyrkning i Romsdalen; da de formentlig er ukjendt for de fleste, har jeg troet, at dette vilde have Interesse for mange.

Som ovenfor nævnt blev der i Middelalderen indført Tiende af Lin og Hamp i vort Land. Denne Tiende vedblev at bestaa likesom al anden Tiende ogsaa, efterat den nye Kirkeordning var indført i 1536. I enkelte gamle Tiendemandtal finder man derfor ogsaa denne Tiende opført; men da den var af mindre økonomisk Betydning blev den senere udeladt.

For Romsdalens Vedkommende har vi gode Oplysninger herom. I de saakaldte Presternes Mandtal, som efter Titus Buckes Paalæg som kongelig Kommisær udarbejdedes af alle Prester i 1664 eller det følgende Aar, er der ogsaa meddelt Opgaver over Tienden og dens forskjellige Ydelser, deriblandt Tienden af Lin.

Her skal jeg nu meddele disse Opgaver forsaavidt de angaar Linavlen. For at forstaa disse maa det bemerkes, at Tienden utgjorde Tiendedelen af Avlingen efter Fradrag af Sæden. Den deltes saa i 4 Dele mellem Bispen, Sognepresterne, Kirken og de fattige; ved Reformationen blev den sidste Del, den saakaldte «Bondelut», inddrat, og Tienden delt i 3 Dele mellem Kongen, Presten og Kirken. Kongen repræsenterede Bispen, da han havde tilegnet sig alle bispelige Rettigheder. Det maa endvidere bemerkes, at det laa i selve Sagens Natur, at Tienden aldrig naaede fuldt op til sin Navneværdi; man maatte jo i Almindelighed gaa ud fra en af Bonden selv afgivet Erklæring, som naturligvis altid var saa lav som mulig. Dette var især Tilfælde i den senere Tid. Endvidere kan man, hvad særlig Tienden af Lin angaar, gaa ud fra, at mange af Bønderne avlede saa lidet, at det ikke var synderlig at svare Tiende af. Det blev forbigaaet. Der var kun de større Gaarde, som avlede noget, som kunde betragtes som en virkelig Avling, der kom med i Opgaverne. Linavlingen maa saaledes have været betydelig større end Opgaverne viser, men kan dog som Avling af Jorden betragtet været af mindre økonomisk Betydning. Dens Betydning laa særlig i den Husflid, som den fremkaldte.

Kors Sogn. Tiende af Lin og Hamp 9 M. Avlingen altsaa i Vog 20 M.

Grytten Sogn. Tiende 1 Vog. Avling 10 Voger.
Hen Sogn. Tiende 1 Pd. 3 M. Avling 3 Voger, 2 Pd. 6 M.
Vold Sogn. Tiende 1 Pd. 18 M. Avling 5 Vog, 2 Pd. 12 M.
Eid Sogn. Tiende 18 M. Avling 2¹/₂ Vog.
Rødven Sogn. Tiende 15 M. Avling 2 Vog 6 Pd.
Veøy Sogn. Tiende 16 M. Avling 2 Vog, 16 M.
Visdals Sogn. Tiende 12 M. Avling 1 Vog, 1 Pd.
Sira Sogn. Tiende 1 Vog. Avling 10 Voge.
Rød Sogn. Tiende 16 M. Avling 2 Vog, 16 Pd.
Bolsøy Sogn. Tiende 19 M. Avling 2 Vog, 2 Pd., 22 M.

For Vestnes og Sylte Sogn opføres ingen Tiende af Lin og Hamp. Avlingen har været saa ubetydelig, at man har overseet den.

For de ydre Distrikter: Frænen, Aukra og Bu m. v. har jeg ikke havt Anledning til at undersøge Forholdet. Jeg gaar imidlertid ud fra, at her har der været liden eller ingen Linavl. Sjødistrikterne (Havbygderne) synes ikke at have havt Linavl. Det er de indre Fjorddistrikter, som særlig har dyrket Lin, samt Indlandsdistrikterne.

Efter foranstaaende Opgaver er det klart, at det især var Sira Sogn (Erisfjorden), som drev nogen betydeligere Linavl; fornemmelig var det vel i Eikesdalen, at man dyrkede Lin i større Maalestok.

Nu er Lindyrkningen i Romsdalen forlængst nedlagt, og det er vel vanskelig at faa den op igjen. At det har været et stort Tab for Egnen, at saa skede, synes mig utvilsomt; især paa Grund af den Husflidsvirksomhed, som derved forsvandt.

Billettekst foregående side:

Eikesdalen sett fra Evelsfonnhøa. Linavlén holdt seg lenge i Eikesdalen på grunn av gunstige krimaforhold. (Foto Birkeland.)

Om Tangbrending

Af Presten Høyems beskrivelse af Agerø prestegjeld 1818

Ved M. Hukkelberg.

De dødes antal var langt over de fødtes i de aar da Tangbrendingen som overalt heri prestegjeldet var i brug var tillat og næste aar derefter.

Naar jeg anvender paa Røgen af Tangen vad Tacitus i Heftoe 5—7 siger om det Døde Havs uddunstninger, Halite lakus onfissi terramn Corususugi Oupupupens.

Førend jeg støtte paa dette sted hos Tacitus var min mening som sanser og erfaring bekrefter netop denne om tangrøgen, at Luften ved den blev fordervet, som da maatte have en skadelig virkning baade paa seden og Frugterne. Den væmmelige Stank som Røgen medfører, skadelig baade for mennesker og fæ, Tilkjendegiver dens usundhed og Fordervelige natur, som maa skade baade Jordens og Trærnes Vekster. Stedse haver den tykke skodde som om sommeren ligger ude paa Havet været af Tangrøgen dragen til Landet, vilke derpaa sammenblandede have udgydet en kold Regn paa Jorden, vad vore sandser i behørlig tilstand enstemmig stadfester.

Er antagelig vished naar en og samme Virkning haver sted, Vergang adsjilte Vesener træde i samfund med hinanden, Er saa ofte som et Fænomen viser sig i en og samme stilling, Byder fornuften os at tro at Virkningen er resultat af Væsenernes samfund, eller af Fænomenets stilling. Tangbrenderiet er endog skadelig for Vandets Indvaanere, ikke alene fordi Røgens stank er ufordragelig for alle levende, men især for den smaa Fiskeyngel som opholder sig i vandets overflade og vis fine Sanser-Organer endnu mindre kan taale Røgens Modbydelighed, og derfor dø. Men ogsaa fordi Tangen, Fiskeyngelens Hjem og Bolig og foraadskammer besjæres. At de

Tangen sankes inn til brenning.

smaa fiske have deres ophold i Tangen, det have Natur-iakttagere bekræftet ifra gamle tider af. Jeg kan ikke avholde mig fra at anføre vad forfatteren av Spaecil Regal, som siger: Naar Vinteren helder til udgang da søge de (Fiskene) nærmere landet og samle sig glade, ligesom efter overstaaende Sorg. Men naar de have faaet Rogn, og det er gaaet noget ud paa foraaret, da lægge de deres Rogn, og frembringe en stor mengde unge fiske, og formere saa deres slægter, ver i sit kjønn og art, og er det en meget stor klogskab at den tager sig saa væll vare for de indfaldende storme om Vinteren, at den frembringer sin avfødning med foraarets begyndelse, paa det samme skal kunne nyde det stille veir om Sommeren, og i god fred søge sin føde langs de vide Strande, og styrkes saa om sommeren at den kan have krefter nok mod tilkommende Vinter at begaa sig i de kolde Avgrunde med andre Fiske. Den sterke knitren som Tang-Ilden avgiver, jager ogsaa de smaa fiske fra stranden, ti ved stranden blive Tang-Gruberne altid anlagte. I de aar i vilke Tangbrenderiet var frit og uindskrenket tillat, saa man store Dynger døde af Fiskeyngel som her ogsaa kaldes Røaat liggende i Rader ved Stranden.

Kors kirke

Av Knut Foss.

Om Kors ældste kirker, som omtales i gamle dokumenter under navn av «Flata» eller «Flotta» kirke savnes enhver opplysning. Ifølge sagnet skal der have staaet en kirke paa gaarden Foss, og videre, at der var besluttet at bygge en ny kirke paa samme sted, da pludselig to av de tilveiebragte tømmerstokke en nat var kommet nedover til Flatmark og der lagt i en kors straks nedenfor den daværende hovedvei. Efter datidens overtro blev dette betraktet som noget overnaturligt og tillike antaget for en guddommelig henpegen paa stedet for den nye kirke, som derpaa uden videre blev opført paa det anviste sted, der siden har været de gamle Kors kirkes tomt. Sagnet er dog ikke aldeles uden grund. Min bestefar Knut Eriksen, der som bygselmand bosatte sig i Foss sommeren 1826 fortalte, at han ved at grave i jorden paa et sted kaldet «Lillegjærdet» stødte mod en større stenvmur og indenfor samme mur var jorden sort og oparbeidet. Efter de jagttagelser han her gjorde, kom han til den faste formening, at stedet engang har været benyttet som gravsted, og som det tydeligen viste sig, senere hen i tiden var bleven overskyttet av et jordskred.

Gerhard Shønning, der gjennomreiste Romsdalen 1773, men hvis reisebeskrivelse først udkom 1910 som jubilæumsskrift i anledning 150-aarsdagen for stiftelsen av «Videnskapsselskapet» i Trondhjem, hvorav Schønning var den ene av grundlæggerne, bemærker blandt andet vedkommende «Foss» — «Paa Fossamark» — det er Foss — «sees levninger efter en rund kirkegaardsmur, der har indesluttet et rum, 40 favne omtrent i gjennemsnit, hvorom man beretter, at her har staaet kirke eller ret kloster i förrige tider». At den her omtalte

mur var den samme som min bedstefar fortalte om er vistnok uden tvivl, og et større jordskred har altsaa imellemtiden 1773—1826 dækket over stedet. Antagelig har dette fundet sted under den saakaldte «Storflommen» i sidste halvdel av juli 1789, hvilken flom riktignok rammede Gudbrandsdalen haardest, men som Romsdalen ogsaa fik sin del av, og mange større jordskred har vistnok da fundet sted. Ifølge de beretninger man har herom «skylregnede» det ustandselig dag og nat i 14 døgn — av og til under voldsom torden og lyn. Fra Sundalen berettes, at en paa gaarden Vollans gaardsrum staaende tønde regnede fuld paa 3 døgn.

Kors (Kross) kirke nævnes 1498 som en stavebygning, viet det hellige kors. Ca. 1670 blev en ny kirke opført, og om denne kirke, der stod til slutningen av det attende aarhundrede, har sogneprest H. J. Wille avgivet følgende erklæring, dateret 19de juli 1789: «Kirken er opbygget av godt tømmer i avlang firkant og beklædt udenpaa med brædder, hvilke tillikemed taket, som og bestaar av brædder, er overstrøgne med tjære, udgjør med kor og sakristi 24 alen i længde og $9\frac{1}{4}$ alen bredde, hvorav selve kirken 12 alen lang, $9\frac{1}{4}$ bred og 11 stokke høi, og da der paa gulvet, som ligger noget løst og uordentlig, og hvorav der om vinteren opstiger megen kulde, alene findes 7 mandfolks1 og kvindfolksstole, hvilke alle fattes klædning bakpaa, 3 à 4 undtagne, saa synes kirken at være altforliden for 186 kommunikanter, som for nærværende tid findes der i sognet, især naar folk fra andre sogne indfinde sig der ved visse anledninger, hvorfor det og har været paa bane at opbygge en ny kirke. Ellers befindes den som er i temmelig god stand, skjøndt noget utæt, hvor udover sneen om vinteren ofte ligger i store dynge inde i denne paa forskjellige steder. Selve kirken haver detsforuden to smaa blyvinduer ved siden av hinanden, et loft der ser noget gammelt og bedærvet ud, 2 smaa klokker i taarnet av ringe lyd, og ingen sirater uden et lidet smukt malet krusifiks, som hænger over kordøren. Kun 2 trin fra gulvet staa prædikestolen som forresten ikke haver det bedste udseende. Koret er 7 alen langt og 6 alen bredt, haver intet loft, men 2 smaa blyvinduer likeoverfor hinanden. 1 liden hæsliig dør som indgang til kirkegaarden og tvende smaa stole paa gulvet. Altertavlen er forfærdiget 1769, udskaaet med mange hæsliige figurer, malet, forgyldt og forsølvet. Alteret er 2 alen langt og $\frac{1}{2}$ alen bredt, omgivet med et rødt Mul-

Kors kirke før den ble flyttet fra Flatmark. (Etter et maleri).

tons-Klæde og en meget god lærreds alterdug. Alterfoden haver intet tralværk, og 12 mennesker kan derom knæle. I alteret er et skap med laas, som aapnes baktill, hvori forvares kirkens ornamenter. Disse ere: 1 kalk og 1 disk av sølv, begge meget smaa, 2 store og 3 smaa lysestager, 1 tinkande og 1 gammel bliklykte. Funten bestaar av $1\frac{1}{2}$ alen lang tømmerstok dannet som et timeglas, med 1 messingbækken. Denne hensættes ved alterfoden, naar daapen forrettes. Ved siden av alteret staaer en gammel kiste uden laas med 2 avdelinger indeni, hvor gjemmes, foruden lys i det ene rum, en gammel rød overskaaren fløyelsmessehagel og en næsten ny lærreds messeskjorte, Kristian VI bibel i stor oktav, 6. oplag av Brochmans huspostil, en ny alterbok fra 1771, en gammel do. fra 1652, en gammel salmebok, alle kjøpte paa kirkens bekostning. 1 ny salmebok foræret av S. Stistrup. Sakristiet er 5 alen langt, likesaa bredt og 9 stokke høit med loft og vinduer, en lang bænk at sidde paa, naar der skrifies, og et lidet slagbord. Om knæfaldet gives intet tralværk. Vaabehuset er av brædder. De fattiges blok, forfærdiget av jern, staaer fastnaglet i planken mellem koret og selve kirken, men udenpaa kirkvæggen, paa den side nemlig, som vender mod alfarveien staaer kirkeblokken av stærkt jern med en trofast laas og en

stor jernbøile, der gaar gjennem væggen og lukkes indenfor i kirken med en do. laas. I denne kirkens blok lægges de penge, der gives til kirken, enten av reisende for at faa god lykke paa reisen, eller loves av syke for at erlange helbredelse, som, naar den er faaet, hidsendes efter løftet, hvorudover denne kirke kaldes en Lovekirke, og bestaar dens aarlige indtægt især av disse gaver; thi kirkens gods er kun 2 vog 4 mark fiskesleie uden bygsel, hvorav svares aarlig landskyld 2 rdlr. 8 skill. Ostetiende 1 rdlr. Penge for vin og brød av gaardmænd og husmænd var i hr. Schanches tid 7 rdlr., men nu disse sidste aar 4 rdlr. 36 skill. Ingen tiende haver almuen i dette Kors sogns anneks udredet, siden almuen kjøpte kirken av kongen 1723 tvertimod al ret og billighed, derimod have de oprettet en kontrakt mellem hinanden at ville opbygge kirken av ny, naar samme behøves. Endelig er porten til kirkegaarden i god stand; men stenvuren om den er paa mange steder udfalden».

1797 blev en ny kirke opført. Angaaende denne har sogneprest Anton Thorvald Bjørnstad anført følgende i Grytten prestegjælds kaldsbok, (1882):

«Den nuværende korskirke av tømmer blev bygget 1797. Dens kostende udgjorde ifølge «Kirkestolen» ca. 455 rdlr. Det største beløb, som kirkens blok har indeholdt, er 34 rdlr. 1 ort.

1820 forpligtede kirkens eiere sig til for fremtiden at udrede 24 skilling av hver vog, tilsammen 48 vog 2 b.pund 12 mark utgjorde 9 spd. 92 skilling, da kirkens indtægt — hovedsagelig blokpenge fra 1 til 3 rdlr. — ei strak til. Denne overenskomst blev approberet av amtet ⁹/₁₂ 1820. Efter en ny veis omlæggelse, hvorved kirken ikke længere blev liggende ved alfarveien, er kirkens blok næsten tom. Et aar fandtes saaledes i den 1 — en skilling —. Hvorvidt den nuværende altertavle er den av Wille omtalte, lader jeg staa ved sit værd. Om saa er, kunde der vel være delte meninger angaaende dens hæslighed. Vistnok er Moses og Aron kluntet skaaret, men figurernes tout ensemble, seet i tilbørlig afstand, vilde formentlig bestaa prøven. I ethvert tilfælde skal man vanskelig finde saa ren og smuk ornamentering som løvslyngningerne om alterfigurerne udvise. Korbuen var før min tid spikret fast paa væggen bak selve alteren, der vansirede altertavlen. Jeg lod den derfor nedtage forat faa den anbragt som korbue igjen. Der viste sig dog at mang-

le væsentlige stykker, men ved ringe omkostninger kunde disse skaffes tilveien, naar enkelte av stykkerne omskjæres lidt, og da med virkning anbringes i kordøren igjen.»

Ovenfor omtalte altertavle er udført av Læsjaværingen Jakob Bersvendsen Klukstad, død 1772, for en godtgjørelse av 26 rdlr. — kr. 104 — betalt av kirkens midler. Alterfigurene fremstiller: tilv. Moses med lovens tavler, i midten Nadveren, tilh. Ypperstepresten, oven over Gudfader med det korskronede æble, som rigets og magtens symbol. Ifølge B. Dahl «Molde og Romsdalen» skal et større forgyldt træbillede av Marta med barnet, fra Kors Kirke, være opbevaret i Bergens museum.

Den 22. oktober 1820 indsendte sognets gaardbrukere et andragende til vedkommende myndigheter, om tilladelse til at foretage endel forandringer med hensyn til stolernes regulering, og foreslog, at kirkens daværende 35 stoler av forskjellig størrelse og tildels brøstfældige, forandres til 30 — 15 paa hver side i kirken, og av disse skulde 22 være for sognets 31 gaardbrukere, — 11 paa hver side. De overblevne 8 stoler bestemt for pladsbrukere, husmænd og inderster. Dette forslag blev indvilget og arbeidet udført sommeren 1821. Efter denne ordning blev der altsaa 3 gaardbrukere om 2 stoler, 1 for mænd og 1 for kvinder. I den anledning blev der den 23de september s. a. under sogneprestens nærværelse i Kors kirke trukket lod om stolernes nummer, der havde saadant udfald:

Nr.	1	tilfaldt gaardene:	Horgheim, Løkra, Stokke.
»	7	—»—	Skiri, Ormheim, Kleven.
»	8	—»—	midtre Flatmark, nordre Brøste, søndre Rømmem.
»	9	—»—	Monge, Stavem, Brudeli.
»	10	—»—	Marsten, Kylling, Kylling.
»	11	—»—	Myrabø, Lynghjem, Rødstøl.
»	12	—»—	søndre Flatmark, nedre Sletta, øvre Brøste.
»	13	—»—	Sæther, nedre Alnæs, søndre Brude.
»	14	—»—	Alnæshaug med Alnæs, nordre Brude.
»	15	—»—	søndre Sletta, nedre Rømmem, Fremmer, Brøste.

Da gaardene søndre Sletta og nedre Remmem hørte til de største, og eierne av samme til de mest fremskudte i sognet, blev udfaldet av lodtrækningen for deres vedkommende mindre tilfredsstillende, idet stolene nr. 15 var de bakerne i kirken. For at raade bot herpaa blev der givet dem tilladelse — formentlig paa egen bekostning — at forhøie sine stoler tre trin fra gulvet, og lod derpaa sætte baade sine egne og hustruernes navne paa dørene. Disse stole blev siden kaldt «Høgstolene». Foruden de anførte, var der yderligere anbragt ved tverskibets endevægge en bänk langs hele væggen paa en forhøining — to trin fra gulvet. — Disse blev almindeligt kaldt «Langstolene» og stod til raadighed, ogsaa for dem som ikke hørte sognet til.

Ved kgl. resolution av 23de marts 1901 blev Kors sogn delt i to sogne, Øverdalen og Medalen, og at der for Medalens vedkommende blev at opføre en sognekirke paa gaarden Monge, og for Øverdalen en kapelkirke paa gaarden Kylling, forøvrigt likestillet med hensyn til alle kirkelige rettigheder. Ifølge forliksbrev, dateret Stokke skolehus 16de januar 1899, overlod Øverdølerne sin andel i den gamle kirke med inventar til Medølerne for et beløb av kr. 800,00. I henhold til nævnte resolution blev den derpaa sommeren 1902 flyttet nedover til gaarden Monge, hvor den blev paabygget 1 meter, og bænke anbragt istedenfor de gamle stole, saa den nu ialt har 142 siddepladse mod før 85. Forøvrigt i samme form. Den første sten til grundmuren lagdes om formiddagen den 23de oktober 1901, indviet av biskop Skaar 9de oktober 1902. Indvielsestekst, Jeremias 6,16.

Til denne kirke har ægtefolkene, kaarmand Jørgen Knutsen Remmem og hustru Marit Lassesdatter, ved gavebrev av 19de april 1900 skjænket kr. 2 000,00 hvis renter skal anvendes til kirkens fremtidige vedlikehold, dækkelse av renter og avdrag paa de til kirkens opførelse reiste laan, og til anskaffelse av inventar i kirken. Statutterne er stadfæstede ved regjeringens resolution av 6te juli 1905. I 1909 blev et orgel anskaffet til kirken ved frivillige bidrag, hvorav kr. 150,00 som gave fra det daværende Gryttens øl- og vinsamlag, og i desember 1914 blev væg- og søilelamper anskaffet fra Kristiania glasmagasin.

Vestnesmyren eller Furland

Av O. Olafsen.

Mellem Flatevågen i Vestnes og Tommerfjorden ligger der en stor myrstrekning, som fører navn av Furlandsmyren og av fremmede almindelig benevnt Vestnesmyren. Det var her at det første større myrdyrkningsforsøk iverksattes, et forsøk som har sin egen historie. Denne historie er meget lærerik og bekrefter sannheten av det gamle ord: Av erfaring blir man klok, men sjelden rik.

Myrdyrkning har vært temmelig og kanskje helt ukjent i vårt land i eldre tid. Man kjente ikke grøfting, eller man anvendte den ikke. Når man ryddet et nytt bosted, en gård eller en plass, bestod rydningen i, at man hugget vekk busker og kratt, jevnet ut tuer og brøt op store stener, som raket op i dagen. Aker brøt man på de tørreste og best beliggende steder, og det var aldrig tale om å rydde nye akre, når man først hadde fått såmeget aker, som man fant passende. Det rettet sig efter besetningens størrelse og gjødselmengden; man regnet i almindelighet et mål aker for hver ko med tilsvarende småfe og hest, som fødtes på gården.

Det var i den siste halvdel av 1700 årene at interessen for jordbruk våknet i vårt land. Det var navnlig prestene og andre embedsmenn og enkelte rike byborgere, som gikk i spissen og viste veien. Da var det avgrøftning, som var et meget aktuelt spørsmål, og landhusholdningsselskaper og lignende foreninger utsatte jevnlig premier for grøfter og nydyrkning. Denne bevegelse i vårt land varte ved indtil omkring 1810, da krig og dyrtid stanset den. Der tales da undertiden om dyrkning også av myr; men det var neppe myr i den betydning, som vi nu almindelig tar ordet. Det var helst mindre myrlendte strekninger på innmarken, bevokset med buske og kratt,

Amtmann Hilmar Meincke Krohg.

som var lette å tørlegge. Derimot var det vel sjelden, at man vovet sig i kast med en virkelig myr, og i hvert fall var foretagendet av mindre betydning. Dog sees det, at myr dyrkning stundom nevnes i de foretagender, som landhusholdningsselskapene opmuntret til. I hvert fall sees dette i lovene for Romsdals Amts Landhusholdningsselskap.

En av de første menn i vårt land, som vi med sikkerhet vet interesserte sig for myr dyrkning og opmuntret til den, var amtmann *Hilmar Meincke Krohg* i Romsdalen. Han hadde vel tatt interessen med sig fra hjemmet, gården Munkvoll ved Trondhjem; ti de driftige og for jordbruk så varmt interesserte eiere av denne gård, de bekjente generalveimestere Krohg, far, sønn og bror, kan nok tenkes å ha dyrket myr om enn ikke i nogen stor målestokk. I hvert fall var amtmannen som nevnt meget interessert for saken og full av tro på den.

Det er vel neppe noget fylke i vårt land, når bortsees fra Troms og Finmarkens fylker, som har så store myrstrekninger som Roms-

dals fylke og særlig, som har så mange og store myrer, der synes å egne sig til opdyrkning. Det var derfor ikke så underlig, at det første større forsøk blev gjort her. Men det avgjørende var dog, at her levet amtmann Krohg på sin gård — villa vilde man nu si — *Nøisomhed* innenfor Molde.

I Molde levet den bekjente prest og videnskapsmann *Peder Vogel-sen Deinboll*. Han var naturforsker, særlig botaniker, og varmt interessert for alt, som angikk næringslivet og dets utvikling og især jordbruk. Han stod i nær forbinnelse med amtmann Krohg og delte hans interesser.

Den mann, som nærmest har æren og ansvaret for det store dyrkningsarbeide, som foretokes, var konsul Jakob Jervell, kjøpmann på Molde. Han var gift med en datter av amtmann Krohg. Av svigerfaren blev han opmuntret til å dyrke jord og særlig til nydyrkning. Han hadde også dyrket en større strekning myr ovenfor Molde, og forsøket hadde vakt hans interesse. Han kastet sine øine på Fur-landsmyren og optok forhandlinger med eierne om kjøp av den i 1849. I Romsdals Budstikke for 1850 anføres: Mandag den 11. mars holdtes forhandlingsmøte mellem konsul Jakob Jervell og eierne av Vestnesmyren. Den 13. og 14. mars holdtes skyldsetningsforretning, hvor myren sattes i en skyld av 1 daler 2 ort 12 sk. Kjøpesummen var 500 spd., og den siste rest utbetaltes den nevnte dag. Den 12. juli gjordes det første spadestikk og innen november måneds utgang var 36 mål opbrutt. Det sies her, at myren var 6000 mål; senere opplyser eieren i sitt andragende om lån, at den var 8000 mål, men det var ikke den hele strekning mellom Tresfjorden og Tomrefjorden, Åsbygden og Flatevåggårdene.

Det store dyrkingsarbeide var således iverksatt. Ritmester Krohg hadde utkastet dyrkningsplanen. Noget kart over hele myren synes ikke å være optatt. Arbeidet lededes av en dansk agronom Jens Christensen. Konsul Jervell hadde allerede i 1845 anlagt en gjødsselfabrikk på Molde, hvis produkter nu skulde finne anvendelse.

Desverre var dog arbeidet såre litet forberedt. Det viser sig klart, at hverken konsul Jervell eller nogen annen hadde den fulle forståelse av arbeidet. Eierne selv hadde som ventelig var liten eller ingen praktisk erfaring og manglet alle teoretiske og videnskapelige forutsetninger. Den danske agronom kan vel heller ikke betraktes som skikket for stillingen; men det verste av alt var, at eieren al-

deles ikke hadde de nødvendige økonomiske midler, som iverksettelsen av et sådant foretagende måtte kreve. Det hele måtte grundes på lån, og da kunde enhver på forhånd vite, hvorledes det måtte gå. I aller heldigste tilfelle vilde der gå en rekke av år, førenn foretagendet vilde kunde yde noget synderlig utbytte og i hele denne tid måtte kapitalen forrentes, og driftsomkostningene for en vesentlig del bæres av kapitalen.

Men sådanne nøkterne betraktninger har eieren neppe gjort sig. Han var en optimist og trodde på foretagendets heldige utfall.

Det blev straks spørsmål om penge. Allerede våren 1850 androg han amtmannskapet om dets garanti for et lån på 3000 spd., eller 12000 kr. av opplysningsvesenets fond til forberedende arbeider. Denne garanti ydedes. Ennvidere søkte han amtmannskapet om, at det vilde støtte hans andragende om et yderligere lån av 10000 spd. (40000 kr.) til opdyrking av Vestnesmyren med en anbefaling eller erklæring, og denne fikk han også. Det gikk dog ikke så lett å få dette lån. Resultatet blev, at amtmannskapet stillet garanti i alt for 10000 daler mot at låntageren stillet sine to bygårde i pant og hans mor sin eiendom gården Lergrovik; han fikk nu et lån på 10000 daler, hvorfor amtskommunen garanterte. Ved kgl. resol. av 1. august 1851 tilstodes der konsul Jakob Jervell et lån av opplysningsvesenets fond på 10000 spd. til opdyrking av Furland eller Vestnesmyren foruten det tidligere lån på 3000 spd.

I 1852 den 8. mai avgav prost Deinboll, som hadde foretatt en inspeksjon av dyrkningsarbeidet, en beretning om dette. Her heter det, at der var dyrket og tørrlagt ved hovedgrøfter og avledningsgrøfter så at opdyrking kunne påbegynnes omkring 1000 mål. Herav var 64 mål dyrket, hvorav 15 mål var tilsådd med timoteifrø, som gav en meget rik eng. 10 mål vilde i løpet av måneden bli tilsådd med havre, 8 mål med blandkorn, 27 mål med havre og vikker til grønfôr, 4 mål med poteter og turnips. Der var utført i 1851 8019 dagsverk og i 1852 til 8. mai 2487 dagsverk. Der var gravet 24052 alen grøfter. Der var 20 åpne hovedgrøfter med 100 alens avstand og lukkede tvergrøfter med 15 alens avstand. De nødvendigste bygninger var opført og en del trær plantet.

Arbeidet var således skredet godt frem. Men nu begikk eieren en feil, som drog farlige følger efter sig. I Sverige var en oberstløytnant von Eckstein fremkommet med et nytt prosjekt; man be-

Minnesteiner på Furland.

Den største har innskriften: «Minne om J. Jervell Bureising av Furland 12. juli 1850.» På de to andre står: «H. M. Krohg 1850 og B. L. Krohg 1850.» Forkortelsene betyr høyst rimelig Hilmar Meincke Krohg — svigerfar til Jacob Jervell — og rittmester Broder Lysholm Krohg, som begge to oppmuntret Jervell til å kjøpe Furlandsmyrene og å dyrke opp disse. De minste steinene er bare midlertidig plassert.

høvede ikke å avgrøfte myren, men kun å legge den op i bank, benkningsmetoden. Den var meget billig; men det hele var kun oppspinn og svindel; men på Molde lot man sig dåre og gikk over til å bruke metoden og dermed var også arbeidets skjebne beseglet, hvilket dog først viste sig klart senere.

I 1853 var lånekapitalen forbrukt og Jak. Jervell måtte atter søke om et nyt lån, skjønt det nu måtte stå klart for enhver fornuftig mann, hvor hen hele arbeidet ville føre. Hvis man ville betrakte det fra et forretningsmessig synspunkt, måtte det vel nærmest betegnes som en svindel; men dette er dog ikke ganske retferdig. Det ene riktige hadde vært, at staten hadde overtatt det hele eller dog understøttet med offentlige midler som et gavnligt *samfundsarbeide*.

Konsul Jervell søkte nu om et rentefritt lån av statsmidler på 10000 spd. Amtformsannskapet anbefalte varmt ansøkingen: «Furlandsmyrens opdyrkning er et foretagende, der lenge vil stå som et lysende eksempel på, hvad der ved utrettelig virksomhet kan utrettes til forvandling til dyrket land, og det har innen hele amtet vunnit berømmelig omtale».

Men statsmyndighetene hadde ingen forståelse av, at deres plikt var å understøtte arbeidet av samfundshensyn. Tanken om å yde jordbruket i vårt land eller rettere nydyrkingen innen landet nogen støtte, var fullkommen fremmet for datidens ledende menn. Nu ser vi klart, at hadde staten overtatt det hele og ofret en 2-3 hundrede tusen kroner på det, kunne der nu ha vært en vakker bygd her på en 70-80 gårde, og hvad ville ikke dette ha hatt for betydning i nutiden! Jak. Jervell innsente andragende til Stortinget om statsbidarg; men det blev avslått og under debatten i Stortinget blev dyrkningsmåten skarpt kritisert. Men på Molde holdt man fast på metoden, og oppfinneren kom selv hit for å gi veiledning. I 1851 søkte Jak. Jervell regjeringen om et nytt lån på 7000 spd. av Oplysningsvesenets Fond; men departementet forlangte garanti; men hverken Vestnes herredsstyre eller amtsformannskapet ville innlate sig herpå.

I 1854 var der avholdt en takstforretning over Furland; den takseredes da til 35795 spd. I 1855 takserede en nedsat komite den til 10000 spd.

I 1854 avledes der: 200 tdr. korn, 180 tdr. poteter, omkr. 400 mål var opdyrket og 1200 mål tørlagt.

Da konsul Jervell ingen støtte kunne få, var hans skjebne beseglet. Det siste glansnummer var den senere kong Karl den femtendes besøk her i 1856 som visekonge. I 1857 måtte Jervell opgi sitt bo; flere forretningsmenn på Molde fulgte med. Amtskommunen måtte overta Furland og i 1864 solgte den eiendommen til private. Det viste sig nu, at dyrkningsmåten var uheldig og arbeidet for en stor del spilt.

Uheldig var det, at et så stort foretagende skulle bli ødelagt. Grunden hertil er imidlertid flere, og for nutiden er det ikke vanskelig å forstå dem. Tiden var ikke i nogen henseende moden til et sådant arbeide. Videnskapen hadde ikke ennå nået så langt, at arbeidet kunne legges på videnskapelig basis. Gjødelsespørsmålet var ikke løst, kommunikasjonsvesenet var ytterst mangelfult, og forståelsen av samfundets plikt til å tre til manglede; så godt som alle betingelser manglede for at arbeidet skulde lykkes; kun *en* betingelse var da tilstede: man hadde rikelig, god og billig arbeidshjelp og meget kunne utrettes med forholdsvis ringe bekostning.

Når vi nu ser tilbake på det hele, kan vi ikke annet enn beklage de menn og særlig eieren, som stod i spissen for arbeidet og ønske, at betingelserne hadde vært bedre, og at resultatet var blitt et annet. Særlig for Vestnes ville det ha vært av umåtelig betydning, om så var skjedd.

Den tid tør dog måske engang komme, da Vestnesmyren vil bli lagt under kultur; enn om man i vår tid, da så mange millioner er sløset bort til unytte i vårt land, hadde anvendt en brøkdel av dem her!

Runestenen fra Lerheim

Av Jørgen Olafsen-Holm

I.

Inntil 1871 stod der på gården Lerheim, Eid herred i Romsdal en runesten, som antagelig hører til våre bygders mest interessante og betydningsfulle fornminner. Jeg har tidligere omtalt stenen kortelig i nærværende tidsskrifts hefte for 1925 i oversikten over Romsdalens forhistorie¹⁾ og dens tilværelse har foruten av bygdefolket ihvertfall siden 1871 vært kjent også av videnskapsmenn, idet stenen det år efter tiltak av overlærer Bendixen blev sendt til Kristiansunds høiere skole. Nu står den opstillet tilhøire for inngangsdøren ved Kristiansund museum. — Jeg tilskrev i 1925 Universitetets Oldsaksamling med forespørsel om hvorvidt stenen var tydet eller overhodet nærmere videnskapelig behandlet; såvidt jeg kan forstå av det svar jeg fikk foreligger der ikke nogen tydning eller noget resultat i litteraturen av nogen tidligere undersøkelse, bortset fra en avtegning av runerne foretatt av overlærer Bendixen og opbevaret i oldsamlingens runologiske arkiv, som velvillig lot mig få en kopi av avristningen. Jeg fikk inntrykk av, at oldsamlingen ikke kjente til, at stenen nu befinner sig i Kristiansund. — Der har jeg ved flere anledninger besikttet stenen, hvis runetegn ennu er synlig, men meget utydelig. Stenen har nu en høide av ca. 150 cm. er ca. 30-35 cm. bred og ca. 25 cm tykk av gneis, nu av en temmelig svartladen kulør på overflaten. Barn og andre har risset i stenen på flere steder slik at de runetegn som i 1871 allerede var utydelig ved forvitring

¹⁾ Se også Amund Helland Romsdals Amts Beskrivelse I s. 1248.

nu er enda verre å skjelne. — De fleste muse-besøkende vil derfor gå forbi stenen uten å ense den. Den vedkommer da heller ikke Kristiansund, men Romsdalen for hvis historie den utvilsomt utgjør en overordentlig viktig kilde i likhet med Innholmrunden og Mokkelbostadrunerne. — Stenen burde derfor vært søkt tilbakeført enten til fundstedet eller til Romsdals Bygdemuseum.

For en legmann i runetydningens umåtelig innviklede kunst er det formastelig å prøve å si noe om stenens historiske betydning enn si å prøve noen tydning. Når jeg allikevel omtaler stenen nærmere her i skriftet er min hensikt den at fagmennene skal fatte interesse for den igjen enten ved å prøve å tyde runerne eller ved på annen måte å finne ut stenens betydning. —

Ved et besøk på Lerheim for noen dager siden blev runestenen's plass derinne vist mig av redaktør Erik Lerheim, som oplyste, at stenen var blitt hentet derfra i hans guttedage, angivelig for å sennes til Universitetet. Redaktørens far og formann på Lerheim gamle postfører Ingebrigt Lerheim hadde fått en meddelelse fra Universitetet ledsaget av fotografi av stenen og meddelelsen gikk ut på at runerne lot sig ikke tyde. —

Sammen med redaktør Lerheim befaret vi det terreng hvor stenen hadde stått så nøiaktig som tiden tillot og jeg skal, før jeg går inn på selve stenens og runetegnernes sannsynlige betydning beskrive noget nærmere fundplassen og dens omgivelser.

Den avtegning som Bendixen har levert av runetegnene forekommer mig ikke i og for sig så helt utydelig, forutsat at de er en korrekt gjengivelse av originaltegnene på stenen; men denne siste forutsetning kan naturligvis være noget usikker, idet man må regne med, at runetegnene også for Bendixen kan ha vært utydelig slik at han delvis har måttet gjette sig frem. Enkelte av tegnene i hans gjengivelse er endog meget bestemt. Runeforskningen har imidlertid gjort store fremskritt siden Bendixens tid og ved en videnskapelig gransking av selve stenen sammenholdt med Bendixens avtegning og forholdene på og omkring fundstedet tør gi håp om, at en løsning nu kan finnes av våre videnskapsmenn.

II.

Fundplassen.

Gården Lerheim (Lærem) i Eid, gnr. 1 br.nr. 1 er et av de største bruk i Eid herred (tidligere Lerheims åttungr) med en — næsten udelt — matrikulskyld av m. 8,56. — Gården støter i nord til Veøys herreds grense (tidl. Veeyar ottungr) og er beliggende ved bunden av den egentlige Rødvenfjord, som gjennom den smale fjordstrøm står i forbindelse med Straums- eller Hamrevågen, slik at gården har strandlinje både til Rødvenfjorden og Vågen på begge østside. Gårdens bøer er i det hovedsagelige vest eller sydvestvendt og har en utstrekning langs fjorden av omtrent 2 à 2,5 km. Bak — i øst for — gården hever sig Lerheimskollen ca. 800 m. høi stupbratt op, idet fjellet viker noget tilbake mot syd og gir plass for gårdens dyrkede innmark i kupert men ikke særlig bratt terreng op fra fjorden. Videre sydover går fjellet over i mer lipreget lende idet overgangen markeres ved ganske skarpt utpregede kammer og knauser. Den siste — laveste — av disse knauser ca. 100 m. o. h. ligger rett i syd for gårdens tun og kaldes nu Lerheimskleiva — efter de bratte bakker i den nedlagte hovedvei som passerer over knausens høieste parti. Herfra går terrenget i nedre strøk jevnt over mot Gjersetbygdens dyrkede gårde, beliggende på østsiden av Gjersetvandet (ca. 15-20 m. o. h. og ca. 1,5 km. langt med en holme ved vestre bredd). Gjennem en noget høiereliggende furumo går så landskapet over i Romsdalsfjorden (den egentlige, indre) med Isfjorden, hvis østre bredd fra gården Torvik til Skorgen er meget steil og full av svaberg og hamrer (Björga).

Lerheimsgårdens nabogård i vest er Hamre ved Hamrevågens søndre bredd og Gjersetvandet. Mot nord støter Lerheim i Strømmen mellom Rødvenfjorden og Vågen til gården Strømme, hvis tun ligger på vestsiden av vågen ret overfor Lerheims tun. — Både Lerheim, Hamre og Strømme (Straume) er meget gamle gårde. Som nabogård i nord til Strømme ligger den store gamle gård Ora (ved Oravandet, ca. 60 m. o. h.). Den grend, som omfatter de her nevnte gårde er overordentlig lun om sommeren med høi varme og utmerkede vekstmuligheter. (Om situasjonen se Romsdals amtskart syd-østre blad). Efter gårdnavnene å dømme kan grendens alder som

Fra Lerheimskleiva. (Foto Nils Parelius).

bygd føres tilbake ihvertfall til tidlig eldre jernalder, men sansynligvis meget lenger.

Lerheims nuværende tun, som utvilsomt også er det gamle, ligger meget dominerende med utsikt utover hele Rødvenfjorden med tilstøtende bygder og til Vågen, til Ora og Strømme. Siden ottungen ber navnet efter gården kan det formodes at Lerheim har vært et herse-sete i gammel tid. Både gårdens størrelse og beliggenhet støtter en slik antagelse.

Sjøveien fra Lerheim ut gjennom Rødvenfjorden og til indre Romsdalsfjord med Isfjorden er 25—35 km. hvorimot landeveien fra Lerheim over eidet til Romsdalsfjorden ikke er mer enn fra ca. 5 til 15 km. alt efter hvor langt inn i Romsdalsfjorden eller Isfjorden bestemmelsesstedet ligger. Fra bygden ut etter Rødvenfjorden og innover Langfjorden til Romsdalsfjorden og Isfjorden blir avstandene tilsvarende forkortet ved å følge landeveien over Lerheim-Gjerdsetbygden — som nevnt. Isfjorden står i landfast forbindelse med Raumadalføret over Lesjeskogen til Gudbrandsdal og Østlandet. —

I første halvdel av f. årh. blev der anlagt postvei fra Alfarnes ved Rødvenfjordens og Langfjordens møtepunkt over Lerheim til Torvik. Herfra gikk så den vanlige ferdsel pr. båt til Veblungsnes og så atter efter den omtrent samtidig byggede storvei sydetter Raumadalen. Forbi Lerheim passerte denne Romsdalens første anlagte hovedvei bak tunet i svære bakker over høieste Lerheimskleiva. Denne vei blev omlagt senest 1900 og føres nu frem langs fjæren og Vågen efter fjordens østside forbi gården Hamre og videre gjennom Gjerdsetbygden til og forbi Torvik ved Romsdalsfjorden, idet det veiløse og uveisomme strøk Bjørga omtrent samtidig blev gjennombrutt av off. hovedvei, som altså nu er ført helt rundt Isfjorden i forbindelse med kongeveien i Raumadalen. —

Den ovenfor omtalte offentlige hovedvei over Lerheimskleiva var imidlertid ikke den første ferdselsvei imellem disse bygder. Ved nærmere å undersøke terrenget ved kleiva finner man lett en meget eldre kjørevei som ligger noget nedenfor den nedlagte hovedvei. Denne sist nevnte og vistnok eldste kjørevei kan på Lerheims område forfølges fra Kleiva nordover det nuværende plantefelt til gårdens dyrkede innmark gjennom tunet og videre nordover langs fjorden,

hvor der efter hvad såvel Erik Lerheim som Knut Strømme, Holmem meddeler skal sees tydelige spor av den eldste kjørevei. På Langfjordens sydsidé finner man fortsettelsen av denne vei imellem gårdene Herje og Holm — nu adskillig ovenfor bygdeveien, efter en terrasse i skogen i ca. 60 m. o. h. Veien er her i bruk som skogsvei den dag i dag og benevnes Herje-ledveien. Jeg har visstnok også hørt at den samme vei kan forfølges videre østover langs Langfjordens strand antagelig over Mittet til Mokkelbostad i Visdal.

På den strekning av denne eldste kjørevei som jeg undersøkte — nemlig ved Lerheimskleiva var det lagt en del arbeide på å bane veien, idet de største stener, som lå i veiens linje var veltet tilside dels oppover, dels nedover. På sine steder hadde der vært så meget sten å rydde vek, at den lå som et dobbelt stengjerde — en gar på begge sider av veien. Nogen oparbeidelse utover bortvelting av stenen gav veien ikke utseende av. En forlengst avdød — Ole Larsen Frøyset — hadde fortalt Erik Lerheim hvad han hadde hørt av sin far, at når øvrigheten før i tiden skulde skysses fra Alfarnes tingsted til Veblungsnes skede det ved sleder efter den her omhandlede vei. Slederne hadde naturligvis bare tre-meier og turen tok så hårdt på meiene, at de måtte «drages» (såles) for hver tur.

Den her omhandlede eldste vei søkte sig frem gjennom terrenget, hvor der overhodet var lettest å finne passage uten hensyn til bakkens brathet. Det gjaldt å *komme frem* — forbi hamrer og urer uten annet arbeide på veien enn stenvelting. Der blev hverken gravet eller minert. Veiens linje er derfor særdeles uberegnelig og det var meget morsomt å følge den gjennom ulendet. Herunder blev vi oppmerksom på nok en veilinje, som ved Kleivens mest fremskutte nakk likesom tok ut fra den eldste kjørevei, følgende til å begynne med en noget lavere linje for så efterhånden å gå stupbratt i høiden opp på selve Kleivens høideplatå hvor den falt sammen med sledeveien og den eldste hovedvei. Den sist fundne vei var noget smalere enn sledeveien som hadde vanlig bygdeveibredde på dette avsnitt, mens den sistfundne vei var bare for en bred sti å regne. Jeg antok den å være resterne av en ridevei, som er enda meget eldre enn sledeveien og det må være ved utbedring av denne ridevei at sledeveien er fremkommet — idet man har fulgt rideveiens linje, hvor det ikke har vært umulig for redskap.

Rideveien syntes å komme inn på selve Kleiv-platået etter en eldgammel sti eller ridevei — «Hauaveien» som går fra platået til gården Hamre, og den munder ut på Kleiva gjennom en ganske smal port mellom to knapt guttehoie berghamrer. Senere kunne hverken sledeveien eller rideveien følges videre, idet de antagelig er blitt opptatt i den nu nedlagte hovedvei og er med den gått over i gården Siems (Sidrheims, Sævarheims) dyrkede bø. —

III.

Hvad har så alt dette med disse gamle veier å gjøre med runestenen?

Slik kan man naturligvis med god grunn spørre. Og det er meget mulig at det slet ikke har noget med stenen å gjøre; det er bare min hypotese eller om man vil min formodning, at stenen og de eldste veier har noget med hinannen å gjøre. Saken var nemlig den, at runestenen stod akkurat ved nedre kant av sledeveien i den stenrøs eller stengar, som var ryddet ut av veien på et avsnit, hvor der syntes som rideveien var inngått under sledeveien. Dette sted ligger nærmere betegnet søndenfor grensen for den tidligere husmannsplass Ramsviken av Lerheim ca. 25 m. nedenfor den nedlagte hovedvei og ca. 80 m. o. h. (Hamrevågen). Stenens plass lot sig næsten bestemt utpeke den dag idag. — Der stod altså runestenen til 1871. Og der hadde den utvilsomt stått i mange hundrede år — ved rideveien, sledeveien og altså litt nedenfor hovedveien. — *Hvor lenge* den har stått der kan måskje finne sin løsning sammen med runeinnskriften.

Det var ganske naturlig at stenen stod der; her var fra de tidligste tider en stadig ferdsel mellom Langfjords- og Rødvenfjordsbygdene og Romsdalsfjords-Isfjords og Rauma-Gudbrandsdalsbygdene. Først gående og ridende, senere kjørende. Her på eidet, hvor ferdselen gikk forbi har en mann — en ferdesmann eller boende villet reise et minne etter sig selv eller en annen — et minne, som ferdesfolket stadig skulde se. Kanskje var en ferdesmann her fallen for sott eller vold. Det er ikke godt å vite.

*

Nu — da jeg hadde sett og fundert en del over Lerheimrunestens plass og over disse gamle veier gikk vi videre efter sledeveien og siden rideveien op på selve klevplatået.

Stenen med runerne, veiene og selve stedet på eidet mellom de to fjorder gav mig en følelse av at her kunne være andre ting å legge merke til. Og ved å studere formasjonen på selve kleivplatået forekom det mig at det i sin tid må ha vært en forholdsvis flat åpen gresslette mitt i skogen. Her var fremdeles temmelig åpent med litt ener og bjerkekratt. Fra sletten faller terrenget meget bratt i nord og vest. I øst går det over i fjellfoten og i syd i det svakt skrånende lende ned mot Gjerdsetvandet og Siem. — I n. o. kant av platået hevet der sig en avlang rund haug — ca. 10 m. lang og ca. 7 m. bred. Haugen minnet om en gravhaug — muligens en båtgrav. I haugens østre ende var der gjennom lengere tid tatt veigrus. — Det forekom mig at haugen var orientert øst-vest. Jeg kunne ikke opdage noget, som ellers kunne tyde på, at man her har for sig en gravhaug. Det kan vel være tvilsomt dette; men utelukket er det ikke. Plassen står i god overensstemmelse med de mange andre felter for båtgraver og andre graver; den ligger høit og fritt med full utsikt over fjorden. Det må overlates til fagfolk å se nærmere på og uttale sig om forholdene. De er under enhver omstendighet meget interessant for ikke å tale om den enestående vakre natur. — Muligens kan gåten løses sammen med runerne.

IV.

Runeinnskriften.

Det er kjent, at vi her i Romsdalen har et forholdsvis rikt runemateriale.¹⁾ Jeg skal nevne dem, som hittil er kjent: Innholmrunden (i v. Friesens bok: Røstenen betegnet som Veblungsnesrunen), Myklebostadrunden I og II, som nu ved professor Marstrandens behandling av denne rune påny er blitt sterkt aktuell. Marstrander mener å kunne fastslå, at de to Myklebostadrunden oprindelig er en sten og at runerne på de to bruddstykker hører til samme innskrift. Både Innholmrunden og Myklebostadrunden tilhører den eldre rekke (ca. 300-500 e. K.). Videre har man de to innskrifter i Rødven kirke, som hører til den yngre rekke. Endelig kjenner man altså Lerheimsrunden.

¹⁾ Sogelagets årsskrift 1925.

Jørgen Olafsen-Holm.

Det mest iøinefallende ved denne er det store antal runetegn — efter Bendixsens riss rundt 120 tegn ialt. Bemerkelsesverdig er det efter min opfatning også, at denne runesten stod ved den eldgamle landevei mellem Veblungsnes (Raumadalen) og Myklebostad ca. 30 km. fra den sistnevnte runefundplass og omtrent like langt fra nedre del av Raumadalen beregnet over land. Lerheimsrunen betegner således temmelig nøiaktig halvveien av ferden fra Myklebostad til Aak og Devold i Romsdal som begge er gamle gårde og sansynligvis kultsteder²⁾. Fra Lerheimsstenens plass til Innholmrunden er det en vei-avstand av ca. 10 km. derav 5 km. fjordtvert.

Vi savner desverre anledning til å gjengi runetegnene. Innskriften består som før nevnt av fire hovedlinjer. Hovedlinje III og IV inneholder såvidt jeg kan se hver 21 tegn, linje I inneholder først (antagelig) de samme 21 tegn som finnes i linje III og IV og efter disse

²⁾ Helligdommer, hvor gudsdyrkelse fandt sted.

4 eller 5 andre runer. Linje II inneholder også de 21 samme tegn som de øvrige hovedlinjer viser, men dessuten i slutten av linjen yderligere 12 à 13 runetegn. Over første hovedlinje samt under denne og under de to næstfølgende hovedlinjer sees 4 «bilinjer». (I-IV B) som står over hovedlinjens mitre tegn består av fire runeriss, som jeg ikke kan anta å ha noen sproglig mening, men som nærmest må oppfattes som prøveriss av enkelte runestaver. II B kloss under første hovedlinje vises 7 tegn blandt hvilke i- og k-runene kan gjenkjennes, men som jeg heller ikke kan få nogen mening i. Også denne bilinje brukes kanskje bare som prøveristing av enkelte tegn. Det samme gjelder B III som har 12 runeriss, hvoriblandt runene th i l t u, idet tegnet for i-runen er hyppig gjentatt. Tegnene står i denne bilinje uregelmessig likesom strødd utover. B IV viser kun tre runer nemlig k (i)? i og h.

Antallet av runer i hovedlinjerne kan ikke fastslåes med nogen stor grad av visshet og identifikasjonen av de enkelte runer i hver rekke kan også være gjenstand for mange tvil både når der tales om de originale tegn på selve stenen og i Bendixsens runogram. Innskriften bærer ikke preg av å være risset av nogen mester; tvertimot får man inntrykk av å ha for sig en nybegynner som øver sig. Tegnene er i stenen ganske tynne og litet markert.

De fire hovedlinjer gir et inntrykk av å være av samme ordinnhold. Der kan naturligvis gjøre sig gjeldende forskjellige alternativer for tydningen av de enkelte runer, som jeg har formodet å være synonym med de i nummer tilsvarende tegn i de forskjellige rekker. Men det forekommer mig dog at den foran uttalte forutsetning at de fire hovedlinjer har det samme ord eller setningsinnhold også gir den mest sandsynlige tolkning av de enkelte tegn. Jeg ser da bort fra de siste runer i hovedlinje I og II og holder mig kun til de for alle fire hovedlinjer antagelig felles ord. Ved forsøket har jeg videre lagt til grunn en sammenligning av de tilsvarende runetegn i alle fire hovedlinjer, idet et tegn som er utydelig i en linje kan være klarere i annen. Tiltross herfor blir forsøket meget usikkert og dermed resultatet, hvorfor det ikke må oppfattes som nogen tydning eller tolkning, men blot og bart som et eksperiment. Innskriften i hovedlinjerne synes å måtte leses fra venstre mot høire.

Hver av disse linjer synes da å inneholde følgende bokstavsammensetning:

- I (t)ikijkelikhitta(u)tiiar:ri k?hi
 II (i)iketjkl-fhi(?)i(?)ia(u)i-ffar:riiketliukeit
 III ikijelkeka(h)iu(ii)atfar:ri
 IV (t)ikliklihu(h)ait-far:ri

Det må innrømmes, at dette ikke ser særlig tydelig ut. — Men hvis man foreløbig holder sig bare til den del av sammenstillingen som ender med *far:ri*, en forbindelse, som er felles for alle fire hovedlinjer synes det som man kan skjelne følgende: *ik* derefter antagelig et personnavn *N. N* og så atter *ik* derefter atter et personnavn og så muligens et annet ord og tilslut *far:ri*. Altså: *ik N. N far:ri* ved å sammenholde de antagelig synonyme tegn i de forskjellige linjer kan man muligens supplere setningen slik: *ik ijkl* (ell. *likliha*) *if* (ell. *it*) *far:ri* eller *ik ijkl ik hitta* (ell. *hittui*) *far:ri* eller en forskjellig forbindelse alt efter den tydning man tillegger hver av de mange uklare og flertydige tegn. — Jeg skal ikke gå videre inn på de mange lesningsalternativer som her kan melde sig, det vilde allikevel ikke føre til sikrere resultater; men holde mig til de forbindelser, som forsøksvis nu er opstillet. Ut av disse kan man da få noget som på norsk ser omtrent slik ut:

Jeg ijkl jeg Hitta veifarende.

For å få denne lesning må man bortse fra det kolon-lignende tegn, som står mellom *far* og *ri*. Det vesentlige ved ristningen er da dette ord *farri*, som jeg går ut fra er det nordiske folkemåls ord *farre* av *farra* = verbet for å *fare flakke*¹⁾. Ristningens *farri* må da være det oldnordiske ord (substantiv) for *veifarende* = *ferdesfolk*.

De foran foreslåtte personnavn er høist sandsynlig ikke de riktige; kanskje dreier det sig idethede ikke om personnavn, men om andre ord. Men pronomet *jeg* synes noget sikrere.

Med disse forbehold synes imidlertid så meget sandsynlig at man her har for sig et runeminne efter *veifarende*. — Dette er såvidt jeg innser og henvist til hvad der foran er påvist om de gamle *ferdesveier* over *Lerheim* — en ganske naturlig forklaring. — Det dreier sig altså — hvis mine antagelser er riktige om (to) *veifarende* som

¹⁾ Alf Torp: Nynorsk etym. Ordbok s. 95.

Heggstad & Torp: Gamalnorsk Ordbok s. 79.

her har efterlatt sig et minnesmerke og som ved runeinnskriften har villet fortelle at de var veifarende og fór forbi her etter denne vei, hvor så mange hadde faret før dem og vilde komme etter dem. — Det er høist sandsynlig at den gjengivelse av de «veifarendes» navn foran ikke er riktig; det kan vel hende, at det ikke engang er deres navn, men andre ord, som står i innskriften; jeg antar det kan være rimeligst, at det dreier sig om navn både fordi vi har pronomet *ek* og fordi innskriftene under lignende forhold vanligvis gjengir et eller flere personnavn.

Jeg skal nevne, at ca. 4-5 km. lenger ute ved Rødvenfjordens østbred og ved den eldste kjørevei som er omhandlet foran ligger gården *Frøyset*, som av arkeologer har vært satt i forbindelse med en kultus av guden Frøy.

J- og K-runernes form henfører ristningens alder til det 6. hundreår e. K. Herimot kunde a-runen i farri synes å tale idet man for å lese runen som a må ty til runens form i den såkalte yngre rekke. Men 600-tallet kan jo være og var vel også overgangstiden. Ristningen skriver sig altså fra den eldre jernalders siste del og ligger nær op mot dens avslutning ved vikingtidens begynnelse.

Om runestenens plass ved den gamle kjøre- og ridevei er den op-rindelige er vanskelig å påstå; usandsynlig er det ikke. Stenens op-rindelige plass er ihvertfall ved disse eldste ferdesveies passasje over Lerheimskleiva og det platå, som jeg foran har beskrevet. Her har man en ganske enestående vakker utsikt mot nord over Rødvenfjorden og Langfjorden med bygderne der, mot syd til Romsdalen og Romsdalsfjellene, med Gjersetbygden og Gjersetvatnet i den umiddelbare forgrunn.

Dette er hvad jeg kan si om Lerheimsrunen. Vi får håpe at fagmennene tar sig av den og gir oss løsningen.

Hev det vore nokor bygdeborg i Stolsbotnen?

Av pr.løitnant Per Sæbø.

I.

Soga må alltid skrivast um, er det sagt, skal ho samstava med sanninga. Den omskrivinga eg vil våga meg til med, gjeld bygdeborga i Stolsbotnen.

Historikarane veit i grunnen lite um korleis desse borgene var nytta, og me andre veit mindre. Det blir mykje gissing. Desse verjestadene rundt ikring i bygdene våre fører tanken langt attende, til ei tid då samfundet var meir einfeltd enn det me vanleg tenkjer oss no. Samfundet vart nok berre *grenda* eller *bygda*, og utbygdarane vart helst fiendar som dei laut føra ein stendig strid i mot for å berga seg og sitt. Denne stendige striden kom difor til å *samla* bygda til eitt, me kann gjerne kalla det samfund, samstundes som det ol fram eit varande hat til dei utanfor. Bygdehatet, som me kjenner so godt til den dag i dag, hev soleis lange røter, so me skal ikkje undra oss på at det er seigilva. — Denne tidebolken var difor ei hardare tid enn me godt kann skyna no, ei villmannstid då manneliv ikkje vog mykje, og striden for levemåten og tilværet trengde alt anna til sides. Det må vera frå denne tida me hev bygdeborgene, som me elles ikkje finn berre her i Noreg, men i heile Vest-Europa. Enno ligg det mange stader murleivningar etter desse verjeplassane og ber fram sitt tagalle, men gripande vitnemål um alle dei harde stridane som båra i bygdene våre utigjenom dei første hundradåra av tidsrekninga vår.

Professor O. Rygh samla i 1882 alt det som var fortalt um desse borgene våre; men sidan hev det gjenge smått med arbeidet, so det er enno ei mengd med borger som ikkje er kartlagde. Det er serleg i Rogaland dei hev funne nye borger. Av dei 115 borgene som skal finnast i landet, ligg fjordeparten i Rogaland fortel Arne Salvesen (i 50-årsskriftet for Stavanger museum). Desse bygdeborgene, segjer han, er ein fjellknaus som er stupbratt på ei eller fleire sidor. Denne knausen nytta dei til verjestad. Der det var råd å sleppa upp, var det stengt med mur.

Etter dette ålmenne oversynet vil me sjå på Stolsbotnen. Den fyrste — og einaste — skildringa me hev um borga i Stolsbotnen er frå Gerhard Schøning (Reise gjennom en del av Norge 1773-1775). Her fortel han soleis (etter Romsdals saga av Øveraas):

«Stolen, som kan regnes blandt de høieste fjell i Romsdalen, er dessuten merkverdig derav, at når man fra jøen går derop, over en med gress, mose og bjørkeskog bevokset, dog temmelig bratt bakkeskråning, 1000-1200 skritt opad, finner man der ovenfor en liten innhulet slette, og denne å støte til foten av det bratte og steile fjell, som står perpendikulært i været. Bemeldte slette er *omringet med en stenmur*, som inneslutter en oval plass, og med begge ender støter til bemeldte bratte fjell. — — Plassen er omtrent 30-40 fot eller 5-6 favner i gjennemsnitt, og skal, som en bonde berettet mig, ha to åpninger eller porter, en mot sjøen, den annen tett ved bergveggen. Bemeldte bonde m. fl. mente at det var en kirkegårdsmur, andre at denne mur hadde omringet et hedensk alter, et begravellessted eller et dommersæte; men til alt sådant ligger stedet alt for høit eller ubekvem, hvorfor jeg tror at det i de eldre tider må være brukt som et kastell eller tilfluktssted. — Selv fikk jeg ei leilighet å komme dit hen». — «Det er frå kapellan Iver Mühlenport i Grytten og frå futen J. A Eeg på Gjermundnes Schøning hev sine kunnskapar um borga. Dei hadde baa vore på staden».

Dei seinare sogeskrivarar hev ikkje havt anna å halda seg til enn denne skildringa frå Schøning, og ingen av dei hev vore på staden. Dei som hev nemt denne borga, er Bendixen, Amund Helland i «Topografisk statistisk beskr. over Romsdals amt», Olafsen i *Veøyboka* og no sist Øveraas i Romsdals saga. For å kunna verdsetja rett denne meldinga frå Schøning må me kjenna litt til mannen og korleis han arbeidde. Han var rektor i Nidaros og seinare professor i Sorø

og var all sin dag ein varmhuga nordmann. I sine unge dagar fekk han difor av kameratane utnemnet «fedrelandsmannen». Han var svært oppglødd for Noregs gamle soge og tok fatt på det som ingen annan til dessar haddé våga seg på, å skriva ei samanhangande «Norges Riiges Historie». I sjølve tittelen ligg programmet hans, samstundes som den kanskje er ein brodd mot Holbergs «Danmarks Riiges Historie». Schøning tok oppgåva alvorleg, reiste (med offentleg studnad) rundt i landet i fleire år for retteleg å leva seg inn i emnet og gjera seg kjend med landet og folket. På desse ferdene tok han — sjølvsagt — inn hjå prestar og embetsfolk, og av dei fekk han mykje av dei opplysningane han samla. (Enno ligg mykje av det uprenta). Han fekk soleis ofte ikkje høve til å granska tingen sjølv, so meldingane hans er ikkje alltid so nøgne som me gjerne vil ha dei no. Likevel lyt me sanna at han gjorde eit veldigt arbeid. Som nasjonal historikar er han verd ein plass jamsides Snorre, P. A. Munch og Sars, og han var ein av dei framste til å vekkja og styrkja den frigjeringsviljen som førde til 1814.

Schøning hev soleis ikkje vore uppi Stolsbotnen og set på borga. No høyrde me at futen og kapellanen, som han hev opplysningane sine frå, skal ha vore der. Men det og er lite rimeleg når me ser på det dei fortel. Attåt dei nemner han og kva ein bonde m. fl. hev fortalt. Det heile synest soleis å vera noko laust, og det er lett å skyna at skildringa hans laut bli noko fantastisk. Det er elles ikkje mange av bygdefolket som hev vore i Stolsbotnen heller. Dei hev nok høyrte gjete at det skal vera noko murar der uppi; men det er vel berre Farkvammane som hev noko ærend dit uppi (t. d. på saueleiting, o gserleg førr då dei gjette geitene).

O. Rygh segjer um dette i si skildring av Romsdals Amt:

«Muren ligger i et lidet skar, Botnen; den er omtrent 1,75 m. høj og har form av en halvkreds hvis begge ender støder til fjeldveggen. Muren går almindelig under navnet Kirkemuren.»

For å få rett greide på dette tala eg (sumaren 1928) med Søren Farkvam, som no er 80 år, hev gjætt geitene i Stolsbotnen med han var smågut og er sjølvsagt grunnkjend der. Han visste å fortelja um «Hulderkjerka» eller «Kjerkjemuren» som dei kallar det.

Stuttaste vegen upp til botnen er frå sjøen upp langsmed elva, ei svært bratt li med bjørkeskog, um lag 2 timar vanleg gonge. Botnen ligg 650 m. o. h., på lag som i ei halv-gryte, med Blåstolen på eine

sida og Trollstolen attanfor og på hi. Skardet millom stolane er ikkje framkjømt. Einaste tilgjenge er soleis nedanfrå (og noko utanfrå); men sjølv dalopningen er tolleg breid, 400-500 m. Sjølv botnen er nokolunde flat og jamn ur, med brattare og brattare hall upp-etter, og fonnaup, um lag heile halvsirkelen rundt.

Sjølv «muren» er, etter mitt skyn, berre ei endemorene etter breen og går mest tvert over heile botnen millom Stolane. Han liknar lite på nokon mur, er um lag 200 m. lang, gropa attanfor upp til 8 m. djup, og muren er um lag 25 m. breid nede ved grunnen, ihopvelta av stor stein. Heile botnen er i grunnen berre ei storsteinut ur.

Nedanfor denne muren ligg ein liknande kant som og må vera ihopstuva av breen. Der er det um lag jordheil mark, so groper og holor er attrynde med jord og grus.

Gropa bak borgmuren hev fleire mindre groper og greiner, alt saman tydelege bre-formasjonar. I dei tvo djupaste holone låg det enno snøbrear sist i juli 1928.

Når O. Rygh segjer at muren er 1,75 m. høg, so kann ikkje det takast onnorleis enn at han hev spurt seg fyre hjå folk og sett upp dette målet berre på eit skyn. Sjølv kann han ikkje ha vore i Stolsbotnen; hadde han det vore so hadde han visseleg ikkje godteke Schönning si skildring utan merknad.

Å døma etter lendet skulde det soleis vera klårt at denne «Hulderkjerkjå» eller «Kjerkjemuren» berre er ei vanleg morene etter ein botnbree, slik som me finn han i dei fleste botnar, med eller utan vatn i. Men me vil likevel sjå på eit og anna i Schönning si skildring. Det er «1000—1200 skritt opad», fortel han. Det tøk som nemt 2 timar å gå dit upp frå sjøen. Denne «innhulede slette», som also er berre steinur, støyter ikkje til det loddrette fjellet. Det vantar nok ei 300-400 m. på det. «Plassen er omtrent 30-40 fot i gjennomsnitt og skal ha to åpningar eller porter». Den oppgjevne storleiken er det uråd å skyna, og portane må vera fri fantasi og. S. Farkvam segjer og at han aldri hev set eller høyrte gjete noko opningar eller portar i muren. I bygdeborgene finn ein nok ofte portar eller opningar, men sjølvsagt berre der dei trengst, der tilgangen var stengd med mur, so det var uråd å få t. d. krøtera inn i borga. Stolsbotnen er tilgjengeleg alle stader nedanfra, og attåt noko utanfrå, so der skulde det ikkje vera trong for noko portar. — I det heile samstavar denne

skildringa so lite med det røynelege at det er uråd å tru at futen og kapellanen kann ha vore der. Heller ikkje er det noko som peikar på at t.d. steinskridor kann ha skapt um lendet der i seinare tider.

Korleis kunde då tanken på bygdeborg der koma upp? Det må vera desse namna, «Huldrekjerkjå» og endå meir «Kjerkjemuren» som hev sett fantasien i sving og fått det til at dette skulde vera manneverk. Og namna høver godt nok; det er drustelege steinrøyser. Men dei kann ikkje vera laga med mannemakt. Det må vera breen (og steinfontnene) som hev laga lendet i Stolsbotnen slik det er no.

II.

Men set no at bygdefolket likevel hev nytta Stolsbotnen i ufredstider, kven det so er som hev laga «muren». Korleis nytta dei han då? Var det berre ein avkrok til å gøyma seg og sine i, eller var han og tenkt til åtak eller bægje for folk som kom rekande Stolsstranda? Slik sviv det for deg når du går i bratta og vassar i storgras og blom til akslane og kliv over svaberga uti Farkvamslia — med den tunge Blåstol-veggen liksom hangande utover deg so det er reint nifst å sjå upp mot toppen.

Det er vandt å svara. Krig då var ikkje det same som krig no. Visst ligg botnen høgt — ein skulde mest tru alt for høgt — den som er øvst i ei bratte, hev overtaket, anten han kastar med stein og spjot, skyt med boge eller går på med nevanen og kniven.

I Romsdals saga av Øveraas les me:

«Hittil hev desse borgene vanleg vorte tekne for *tilholdssteder* for folket i bygdene ved åtak av fiendar. Andre, soleis Shetelig og Th. Petersen, meiner at so ulagleg dei ofte ligg til og so tungvinte dei ofte er å koma fram til for bygdefolket, er ikkje dette alltid rett. Derimot hev mange av desse borgene lege rett godt til «strategisk» set, t. d. ved veglinor over fjellskard som knyter tvo bygder saman, og soleis hev dei helst vorte faste *forsvarsplassar* for bygdene. Namnet *Farkvam* (jfr. Åfarnes) skulde kanskje vera eit minne um ei gammal vegline — framum Stolen og ned langs Moelva til Måndalen. For den som ikkje er kjend på staden, vert dette berre gissing. O. Olafsen segjer heller ikkje noko meir i *Veøyboka* um namnet enn at *Kvam* tyder ein *botndal* og *Far* kann vera avleidd av *For*, eit elve-namn, eller av verbet *fara*, altso ein stad der vegen gjekk.»

Korleis skal me so få dette til å høva på Stolsbotnen, Farkvam og lendet der ikring?

Til *forsvarsplass* høver botnen reint ille. Ikkje avdi han ligg so avbakleg til og langt frå folk. Det var visst heller ein fyremun. Bygdeborgene låg ofte avbakleg til, og ser ut til å vera lagde so med vilje. Men Stolsbotnen vantar dei viktugaste eigenskapane som me finn ved borgene: at dei gav eit *godt utsyn*, og at sjølve lendet gjorde dei *lette å verja*. Utsynet frå Stolsbotnen er sers ulagleg avdi lia er so «kuva». Ein ser ikkje eingong nedetter til sjøs, der ferdsla gjekk. Og lendet i botnen gjer ikkje forsvaret lett; tvert um er det lett å koma innpå muren både nedanfrå og endå meir utanfrå.

Til *tilholdsplass* er han laglegare; ein kunde mest kalla han ei god gøymse. Ingen kom visst på å leita etter folk der. No er det nok ikkje lett å finna vatn i den storsteinutte ura der, og lite med gras vart det og til krøtra (kyrne) som me må gå ut ifrå at dei tok med seg dersom dei laut ta røminga heimanfrå. Men lenger nede finn me bae deler. Men kva skulde dei då med nokon mur?

Er det so nokon samanheng millom gardsnamnet Farkvam og vegen til Måndalen? Dersom fyrste stavinga, *Far*, heng ihop med at folk *for* til eller frå Farkvam, so må dei ha fare Stolsstranda, og ikkje som Øveraas nemner frå Farkvam over Vågsskaret og ned Modalen. Var dei fyrst komne til Farkvam utanfrå, so var det nok berre *ein* veg å ta — Stolsstranda til Måndalen. Hadde dei der imot tenkt seg over Vågsskaret, gjekk nok vegen frå Våge langsmed elva, og ikkje um Farkvam.

O. Rygh segjer um namnet Farkvam: «Sidste Led er *Hvamnr* m. en kort Botndal, kun aaben til en af Siderne. Da der går en Bæk forbi Gaarden, er det en Mulighed for at det er et Elvenavn, *For*, som indeholdes i første Led.» Rygh nemner soleis ikkje samanhengen med å *fara*. — No er det utan tvil rett at veglina Våge-Modalen er frå utgamal tid. Sambandet millom Måndalen og Vågstranda hev nok gienge mest over fjellet, og mindre langsmed stranda. Over Vågsskaret er det fint lende å *fara*, og det ligg ikkje høgt.*) Stolsstranda er helst tung og vanskeleg å ferdast. Det vart soleis ingen

*) Ein annan fjellovergang frå gamal tid er frå Venås i Måndalen over Låg-fjellet til Tresfjorden. Denne veglina er ikkje so lite i bruk den dag i dag.

ålmannveg som gjekk over Farkvem, so det er liten grunn til å setja namnet i samband med å *fara*. Farkvam blir soleis den reine motsetnaden til Åfarnes. Heller ikkje kann det hanga ihop med avleidingane av *fara*, å *føra*, *ferjo* eller *eit far* (båtskyss). Var folk fyrst komne i båt, stogga dei nok ikkje på Farkvam, men rodde utover til Våge, då som no. Og kom dei utanfrå, so var det likeins sjølvsgatt å ro frå Våge.

Andre stavinga, *Kvam*, tyder etter Bløndals islandske orbok «en græsrig Sænkning i Jordsmonnet». Gamalnorsk ordbok (Hægstad og Torp) kallar det «liten dal eller lægd», og Ivar Aasen forklårar det som «en Afkrog, en Dal eller Vig som er omgivet av høie Bakker, så at man ikke kan se den i nogen Frastand».

Dette *Kvam* hev soleis ingen ting med Stolsbotnen å gjera. Fyrst ligg han for langt frå Farkvam til å gjeva garden namn, og dessutan høver, serleg Aasens definisjon sværande godt på sjølve Farkvamsvika og lendet der ikring. Då kjem me og til den naturlege tolkinga at båe stavingane i namnet skriv seg frå same staden. *Far* av elvenamnet og *Kvam* av dalen eller vika der denne elva renn ned. Dermed kjem Stolsbotnen heilt ut or rekninga.

Skulde dei endeleg stengja ferdavegen millom Måndalen og Vågstranda, var det nok vel so rimeleg å setja dette stenget ved Vågsskaret. Og vi lein ta fantasien til hjelp, kunde ein nok lata alle holone og gangane i Langfjellet (som rekk burt til Vågsskaret) tena til tilhaldsstad for denne «grensevakta». (Slike sauhellarar meiner dei hev vore nytta til verjestad sume stader, t.d. på Miøya). Men det blir nok berre fri fantasi.

Di meir ein tenkjer på det, di mindre grunn blir det då for ei borg i Stolsbotnen. Ferdavegane og lendet talar imot, og tydinga av namnet Farkvam hev utan tvil samanheng med lendet på sjølve Farkvam og ikkje med noko anna. Me gjer difor rettast i å slå frå oss tanken om nokor bygdeborg i Stolsbotnen.

En inntagelse i berg

Av O. Olafsen.

At det hendte rett som det var i eldre tid, at en eller annen blev tatt inn av de underjordiske makter, var noget som var velkjendt overalt i vårt land, og det ville være blitt betraktet som en forferdelig vantro å tvile på sikre kjendsgjeringer. En sådan inntagelse i berg har vi en beretning om i tingboken fra 1695 den 18. mai. Tildragelsen må ha vakt stor oppmerksomhet, da amtmannen så sig beføiet til å innkalde den bergtagne for retten og avkreve hende en nøiaktig og detaljert beskrivelse av, hvad der hadde tildratt sig. Det ser ut til, at det har vært på *Stranden* at den merkelige begivenhet inntraff, da hendes fader var Ole Kristensen Strand, rimeligvis *Stranden*.

Retten var satt i amtmannens gård og jenten og hendes fader var av Amtmannen innkalt for retten. Amtmannen var den bekjendte Iver von Ahnen, som efter overlærer Schneider bodde i *Macé-gården* på Molde.

Lagrettesmennene nevnes; de var alle menn fra Fanne otting: Anders Hansen Bjørset, Peder Skjefvigen, Hans Solemdalen, Knut Iversen Gjeitnes, Ole Olsen Kleive, Ole Nilsen Bjørset, Ingeborg Knutsen, I. Aarø og Baltzer Kringset. For retten fremstod så jenten Marta Larsdr. Stranden av Rødven otting, som var stevnet for å avgi forklaring om sin «Borteværelse» i omkring $\frac{3}{4}$ år og sin tilbakekomst. Faderen møtte også med datteren for å bevidne sandheten av hennes fortelling. Hun forklarte nu: Det var i året 1693 — altså for omkring 2 år siden en onsdag mellem påske og pinse, at hun av sin stedmor, Berta Larsdr. blev anmodet om å se efter creaturene. Da hun kom op til «bøgaren», gjerdet mot utmarken, blev hun pludselig overfallen av en sterk søvnighet og hun falt i søvn, og da hun våknede var hun inne i en stue i fjellet og satt ved en jernovn, hvor der brendte en ild, så det var varmt. Mannen i huset var lensmann

for de underjordiske. Folket var bønder likesom andre mennesker og lignede dem i alle henseender; men de var større enn folk i almindelighet. De var grumme og heslige av ansikt. Kvinnfolkene hadde alle en lang rumpe og under skjørtet (det var vel således nærmest en hulder), som de slepte efter sig når de gikk. Den lignede en rever rumpe. Hendes matmor her i fjellet fødte et drengbarn, medens hun var her, av størrelse som et halv voksent menneske hos oss. det kunde straks både stå, gå og snakke. Hvad de innbyrdes talte, kunde hun ikke forstå. når det talte med henne, brukte de vårt mål. Hennes husbonde reiste 3 gange hver uge til Bergen med en jakt ladet med fisk og smør, og han reiste frem og tilbake på en dag. Alle i fjellet brukte sjøen, som bønderne her til havs gjør og fikk op mangfoldige fiske av alle slags. De tar barn fra bønderne, og når de utrettede dette, omskapte de sig i allehånde lignelser som bjørne, ulve, reve osv. De hadde også sin kirke og sin prest i fjellet, og denne prest bodde efter hennes skjønn omtrent 2 mil derfra, hvor hun tjente. Hun var med 4 gange til kirken. Når de kjørte til kirken, var der kun en hest for sleden, hvor der var 16—19 personer. Hesten gikk i fullt renn hele veien. Presten var av samme skapning som de andre, men hadde en stor kubas over hodet, så at hun ikke kunne se hans ansikt. De gikk også til alters der. men når presten uddelte brødet, gikk han alltid mot solen. Presten bad hende lese for sig; men da hun begynte å lese, bad han hende tie still; han ville ikke høre om den store mann, og dermed gikk han bort. Hendes arbeide var å spinne og veve; hun voktede også feet om torsdagen, og blev en dag sett av Anne Olsdr. Holm, hvilket skede høsten efterat hun var kommet. Deres fade, tallerkenener o. s. v. var alle av sten; maten var som maten hos bønderne; men de brukte ikke grøt eller suppe.

Da hun ikke ville ha sin husbondes sønn, blev hun ilde behandlet av sin matmor og likeledes fordi hun leste. Men da hun ikke lot sig tvinge ved hugg og slag, blev hun utkastet av fjellet ganske nøgen; men hvor dette skede, viste hun ikke. Siden kom hun hjem til sin far og var efter sin fars og andres beretning ved sin fulde fornuft.

Det ser ut til, at det ikke falt nogen inn å tvile på denne fortelling, skjønt det må være klart for enhver, at det hele er et tarvelig oppspind fra jentens side for å gjøre sig selv viktig og interessant. Når fornuftige mennesker kunne tro noget sådant, måtte lettroenheten være stor.

Av Mads Hukkelbergs optegnelser

Bud.

Under jordbrytning støtte man på en gammel gravplass hvor flere likkister blev optatt, flere litet beskadiget, trods de har ligget i hundreder av år i jorden. Blant andre blev en stor likkiste tatt op i hvilken 2 små var anbragt, den ene ved hodeenden den annen ved fotenden, en mindre stod ved siden. Denne kiste var svært lite beskadiget; men av uforsiktighet blev den ødelagt under optagningen. På låket av denne kiste var skåret med vakre bokstaver (ophøiede, format ca. 0,8 cm.) følgende — en del av låget blev sunnbrekket så det hele ikke kunne leses, følgende står:

— S — ANNE NIELSDOTTER
— — — CHRISTEN POVELSEN
— — — AR MED TVENDE
DERES KIERE BØRN.

På låget var satt en firkantet fjel med vakre utskårne blade og grene samt anvist et bibelsted. Dette var dog så ødelagt da jeg kom der, at jeg ikke kunne få nogen fyldestgjørende uttydning eller skisse av samme. Og da jeg har historiske optegnelser om Bud i dets velmaktstid tok jeg mig fore å undersøke hvem denne familie hadde vært, og er kommet til følgende: Kristen Povelsen var en fra Trondhjem innflyttet handelsmann. Han drev som handelsmann i Bud, og bebodde den nuværende Kristengård som har navn efter ham. Hollingseter, 15 l., 1 v.; Ragnhild Tautra, 7 l., v.; Erik Rakvåg, Hans fulle navn var Kristen Povelsen Morsing. Hans sjøbrygge til Bud har jeg ikke full rede på, men antagelig omkring 1680-årene, da Bud i den tid stod svært høit som handelssted og i Trondhjem var der i disse år vanskelige tider. Trondhjem hadde da ikke stort

over 1000 innbyggere og Bud hadde i 1640-årene 600. Der var flere kjøpmenn fra Trondhjem som i disse tider flyttede til Bud, hvilket jeg senere skal komme tilbake til.

Kristen Povelsen hadde en søn der hette Johan (om han hadde flere barn har jeg ikke fått rede på). Denne Johan Kristensen Morsing var født 6. november 1680 — han blev 15. april 1707 ordinert til residerende kapellan til Fosnes, og utnevntes 14. mai 1729 til residerende pastor til Nesset. Etterat kallet i 1740 var bleven fritt tilskikkedes han ved kaldsbrev av 25 august 1747 til sogneprest i Nesset. Han var 2 gange gift, første gang med Maren Parelius, født 2. september 1694, datter av Nils Olsen Parelius, provst og sogneprest til Fosnes, død 11. april 1751 — annen gang med Sofie Catrine Vibe Juel døbt 7. februar 1722, datter av Johan Mikal Vibe Juel kjøpmann i Trondhjem, og sønnedatter av provst magister Jens Tomasen Juel, sogneprest til Tingvold død 8. april 1796. I sitt første ekteskap (det annet var barnløst) hadde Morsing 7 barn nemlig: 1. Christen Morsing, sogneprest til Alum i Jylland. 2. Anders Morsing født 2. novbr. 1718, kjøpmann i Kristiansund hvor han døde 30. jan. 1793, gift med Maren Juel. 3. Hans Ulrik Morsing, kjøpmann i Kristiansund, død 2. mai 1799 (77 år gl.) gift første gang med Viveche Schubart død 1785, annen gang 13. jan. 1786 med Marie Elisabet Hørklaak, hadde ingen barn. 4. Petter Morsing. 5. Johan Morsing. 6. Marie Helene Morsing døpt 24. juni 1729 gift med Scheldrup. 7. Anne Elisabet Morsing døbt 4. søndag efter trfr. 1731 gift med Jakob Møller død omkring 1759.

Morsing døde 27. februar 1755.

Når man ser hvorledes Bud i det 14. og 15. århundrede svinget sig op kan man ikke se på dette uten å sette det i forbindelse med Veøys forsvinnen som handelssted.

I løpet av det 14. århundrede er tilbakegangen i nordmennenes selvstendige handelsvirksomhet, meget stor, dels på grunn av sortedødens ødeleggende virkninger, særlig i byene, dels ved hanseaternes tiltagende overmakt som trengte både nordmennene og de på Norge seilende engelskmenn ut av konkurransen. Pesten som kom til Bergen med et engelsk skib 1349 forplantet sig nordover langs kysten og har da utvilsomt gjestet Veøy. Samtidig som denne farsott og hanseaternes sterke samhold gjorde et sterkt inngrep i kjøpstedernes utvikling, var der også et annet forhold som tærte på livs-

kraften, nemlig landdistrikternes lyst til å gå kjøpstaden forbi og handle på egen hånd. Og mange kongelige forordninger, — som jeg av plassmangel her må forbigå — er utstedt med sikte på å bevare kjøpstedene. Jeg skal bare nevne en del av en forordning utstedt av kong Olav Håkonsøn 19/8 1384 — — «Vi forbyder under vaar Yndest og Naade, at nogen Mand seiler til andre Kjøbstæder end her nævnt: Først de af Finmarken og Helgelands til Vaagen; de af Namdalen Trondhjem Fehirdsle (: Skattedistrikt) og Nordmøres til Trondhjem. De af Romsdalen til Veø. De af Søndmøre til Borgund o. s. v.» I tre kvart århundre hadde norske borgere og myndigheter derefter nok med å verge sig mot hanseaternes overgrep, og deres forbundsfeller Vitaliebrødrenes plyndringer. Den aktive norske handel lå nede og reiste sig ført langsomt efterat hanseaternes makt var brutt og hollenderne hadde optrådt som vårt lands læremestre i handel og sjømannsskap. Netop under dette tidsrum forsvinner både Veøy og Borgund som kjøpsteder og Bud spiller allerede da ikke så ganske liten rolle som handelssted i Romsdalen. På et hollandsk kart over de viktigste handelsplasser i Romsdalen i disse tider sees Bud avmerket.

Rimelig er det, da skogen vistnok utensunds ennu ikke var avbrent, at Bud den gang var et sentrum for hollandsk handel. Fiskeriene fikk i disse tider et stort opsving, og på grunn av sin beliggenhet blir Bud centrum også for fiskeriene. En hel del fremmede innflyttere kommer til Bud, især finnes en del å være innflyttet fra Trondheim. Bud gikk fort fremover både som fiskeleie og handelssted. I et utskrevet skattemanntall for erkesetet i 1519 over utskrevet tiendeskatt, — formodentlig i anledning Kristian II krig med Sverige, — ser vi at iblandt de gamle ottinger er der kommet 2 nye nemlig Bud og Ona, og Bud har da det største skattemanntall iblandt alle Romsdalens ottinger. Bud har 66, dernæst Sund med 52. De minste er Vågøy og Ona med henholdsvis 18 og 16. De største skattytere fordeles således: Vågøy: Bergitte Sunde 15 lodd, 3 mark sølv. Bud: Olav Torfinsen, 20 lodd sølv, 3 voger fisk; Askild Elines, 15 l., 2 v.; Oluf Svinøy, 19 l., 2 v. Sund: Tron Gjendem, 23 l., 1 v.; Torkil 12 l.; Lasse Orten, 9 l., 2 v.; Baar Harnes, 12 l., 1 v.; Erik Helsing?, 20 l., 1 v.; Søren Smaage, 29 l., 1 v.; Sjur Rø, 15 l.; Nils Husø, 17 l., 3. v.; Mogens Husø, 18 l., 1 v. Ona: Sigri Husø, 4 l. Strøm: Matias Restad, 3. l., 15 mark, 7 v. Nes: Tron Kavli 3 l. Vestnes:

Oluf Persens Børn 20 l. Erisfjord: Trond Bugge 14 l. Rødven: Olaf Bole? på Sandnes, 8 l. Bolsøy: Oluf Hjelset, 37 l.; Rasmus Bolsø, 18 l. I Bolsøy nevnes 2 gårde som senere skulde komme til å spille en større rolle, Svend på Reknes, 2 mark og Gudbrand på Molde, 6 lodd, 1 kvintin, 4 skilling. Det er Bud som har overtaket både av skattepliktige og det samlede skattebeløp, mens Sund kan opvise de fleste velstandsfolk. Den største skattyder i fylket er Oluf Hjelset på Fannestrand. Av Veøy er intet spor av kjøpstad. Den eneste skattyder der er Nils skriver (skatteopkrever). På Hustad nevnes Oluf skriver. At 24 skattydere i Bud nevnes uten angivelse av gårde som hjemsted, synes å peke i retning av at Bud har overtatt rollen som fylkets handelssentrum, hvortil det under de daværende forhold synes ganske velskikket. (Schneider: Molde og Romsdalen 11-12).

Blant innflyttere fra Trondhjem til Bud må især nevnes familien Friis som bodde på det nuværende Frisnes. Malerier av disse henger i Bud kirke. Av deres etterkommere er flere blitt bosatte i Molde — bl.a. Joh. Friis gift med presten Ivar Helts datter Margrete, Kr. Friis, Petter Friis, Jakob Friis gift med Iver Helts sønnedatter Hilleborg

Bud hadde også i 15-hundreårene privilegium på et kongelig gjestgiveri. Var i lengere tid tollstasjon. Den siste tollbetjent var Mentzonius 1774, derfra navnet Mansonigården. Den siste gjestgiver var Geelmuyden, han drev tillike fiskehandel. Flyttet fra Bud til Molde og senere til Bergen. En Mads skriver bodde i Bud hvor han drev handel, hadde Romsdalens største jekt, denne var på 11 komerselester, han bodde på Skriverhaugen hvorav denne har sitt navn.

Mens Molde blomstret op som trelastby holdt Bud sig lenge som et betydelig fiskevær, og hadde fremdeles en ikke ubetydelig handel med folket utensunds da beliggenheten gjorde sitt til at fiskerne der fikk omsette sin fisk i fersk tilstand når de kom inn fra sjøen, samtidig som der gikk lange tider hen, førenn der nedsatte sig handelsmenn nogen andre steder utensunds. Handelsstedet Viken i Bud holdt sig som et av Romsdalens betydeligste handelssted like til den senere tid.

Av historiske begivenheter i Bud kan nevnes riksmøtet i 1533.

Elias Smaage født omkring 1776. Han var med i slaget på Kjøbenhavns red 1801. Han må ha vært en mann enten uten nerver eller så må hans nerver ha vært av stål. Fortellingene om ham som jeg har temmelig pålitelige, er alle ens om at noget der heter redsel eller opfarenhet aldri forekom, selv under tilfeller hvor døden grinte i øinene, så man aldri at Elias forandret en mine. Jeg skal nevne endel historier om ham.

Under slaget på Kjøbenhavns red fortalte han, at der fløt så meget blod på dekket at det gikk over skoene — og da slaget var slutt rømte alle fra krigsskibet; men Elias ga sig igjen, han var så sulten sa han, at han først vilde få sig noget mat. Han blev således alene igjen ombord, og holdt på å forsyne sig med kjøtt og poteter, da engelskmennene kom og tok ham tilfange. Han blev tatt ombord i et engelsk skib og skulde som mange andre tas med til England og innsettes i prisonen. I Nordsjøen praïet de et tysk handelsfartøy om vand, da der var knapt om vand ombord i engelskmannen. Tyskeren svarte, at hvis han kunne få en mann hos dem så skulde de få 1 tønne vand (der var nemlig flere syke ombord i tyskeren). Resultetet blev at Elias blev levert til tyskerne for en tønne vand. Tyskeren skulde til Trondhjem og da Elias kom dit, tok han landeveien til Molde og kom således hjem i sine blodige strømper. Han overtok nu sin fars gård på Småge og drev som gårdbruker og fisker. Hjemme var han en skrekk for barna uaktet han var en ualmindelig snild og godslig mann, men hvad der skapte redsel hos barna var hans grove hule stemme. Når han talte hørtes det, som han talte gjennom et grovt rør. Han hadde for vane bestandig han skulde si noget å innlede dette med — «Ja mi gu hjelp». — Han var svært lett på foten, han gikk ikke som andre folk, gikk han 2 skridt så sprang han 10—20. I de dage var der ikke veie på Gossen, men visse stier som folk gikk efter når de gikk til kirke på Aukra; men han Elias gikk aldri efter stiene men benveien over myrene og da sprang han bestandig, han kunde springe tvers over øya fra Småge til Aukra, 8 km. uten at han var det minste anpusten. En gang innfanget han en del kalve der gikk løse på myren og som var blitt vild, på den måte at han innhentet dem i sprang og tok dem således, han var den gang nær 50 år. I fiskebåten utførte han det arbeide

Mads Hukkelberg.

han blev satt til; men hadde forøvrig ikke noget kjennskap ute på havet. En gang det røk op med en svær storm måtte de for å redde sig lense unda og kom efter mange strabatser tillands i Fagervik nord for Bud. Våt, utslit og matløs kom de sig endelig til folk; men den som ikke sturet var Elias. Når han kom inn i stuen begynte han bare å holde moro med tjenestepiken. Mannen i huset sa da til ham — han bles vel idag Elias — «Ja mi gu hjelp i veit ikkje i». «I haurre hanj Krestofer sa at han bles, i sto aa auste i». Når de hadde fått mat og varmet sig litt sa Kristofer (styrmannen): «Deinj so no ha hatt se ei hal paatte breinjvin so ha det vore gaat.» Der var brennevin å få i Bud; men der var ikke vei dit, og næsten en kne sne, men han Elias gikk til Bud og kom igjen med $\frac{1}{2}$ pott brennevin, tross storm og snefokk hvor han ikke kunde se en hånd fra sig.

I vinterfisken klødde han aldri av sig, når han gikk op i gården (hjem), gikk han bestandig i skinnbuksen og skinnstakken; når han kom inn tok han disse av sig, og kastet bort i ovnskroken, når han hadde fått kveldsmat gikk han borti ovnskroken, la sig på gulvet med skinnklærne under hodet, uten å ha av sig annet enn korttroien som han viklet omkring hodet og sov således med sjøstøvlene og klærne på. De va slikt bry aa kle taa-se aa paa-se san.

Han hadde en sønn som hette Per, hvem jeg godt kan minnes. Han var også en del av en orginal.

Hans måte å bevege sig på var lik faren, han gikk 1 skritt og sprang 3-4. Jeg minnes en gang han kom nedover en bakke, som var isbelagt. Han hadde da trebunnsko (tregjenger). Da han kom ned på bakken la han på sprang, og stoppet ikke op føreenn cirka 100 meter nede på den flate mark. Da han stanset, slo han utover henderne og hoppet i været, og ropte til oss smågutter. Gjør mig det efter — han var den gang over 70 år.

Han var en dyktig fisker, hadde egen otring som han styrte (hilt ute). Han var en harhause, folk sa han var «ei ovøre» på sjøen, han seilte ofte ut mens andre lå på land og det gikk alltid godt med Per. Når folk sa: «Han fykinj på fjelljaa, de e ikke sjøver idag», — svare Per «me vill ikkje injpaa fjelja». De sa: «De e stor baare idag»; svarte Per «me flyt opaa baarn». Per hadde sluttet å ro fiske når omriggingen av fiskerbåtene foregikk.. Hans sønn hadde da en søndmørsotring som han rigget om igjen til møring med 2 mastre og gaffelseil. Dette likte ikke Per, ja han påstod likeut at det gikk ikke an å seile tilhavs med en slik farkost, det var ikke annet enn otringen der var brukbar til dette. Og hver dag på eftermiddag stod Per oppe på haugen og så efter båtene, han påstod at vist der blev storm kom ikke nogen tillands igjen med den slags seilføring.

En dag fikk han den ide at han vilde være med ut og dette fikk han lov til; men fortalte han, dette var den værste dag han hadde vært ute, tross det var bare godveir. Det var umuligt å få gjort nogen ting sa han, for båten var full av staurer og stenger «akurat so me ha ført tro», nei slikt går ikke an, de må begynde med 1 mast og sneseil igjen skal det gå godt. Efter den dag fikk de aldri Per nedi båt mer, tross han levet inntil den tid dekksbåten kom. Men, da sa Per: «no e de enten i verdens siste tid eller so e folk blit tullet — de kan forstaa at slikt gaar ikkje».

På dampskibene var Per aldeles rasende, han påstod at av røken blev der skodde og regn. Jeg husker så godt en dag Per som vanlig stod oppe på haugen og så ut i havet. Nu var det blitt dårlig bevent med hans øine — han var omtrent halvblind, men allikevel måtte han stå oppe der og se utover, han holdt fingrene for øinene og så imellem fingrene. Så spurte han oss gutunger: Ser de nokaa guta. — Vi hadde moro å narre ham, og sa oftest, heile have e fuljt taa damp-

røik. — Men da skulde du ha hørt Per. Da slo han henderne utover og sa: «Dekelsmakt — dei øileig lanjde, her bli ikkje buanes meir, de bli ikkje anja einj regn. De bli her akorat so i Engelanjda. De va eit svert konjlanjd de au før i tin'n, men sia dei begynte mæ alje disanj fabrekaa aa de blei slik kaalrøik der, blei de bere eit krøterlanj, akorat slik bli de her au. Slutta dei ikkje mæ dampaa øileig dei lanjde vort, de bli bere eit krøterlanjd».

Han trodde som mange i de dage at jorden var flat som en bakstehelle. Forbausende var hans kjennskap til de forskjellige lands beliggenhet og skap; men han så alt bare så smått, alle verdensdele bare som små øer. Jeg husker en gang han fortalte mig om en sjømann her fra stedet som utmerket sig ved å seile en brigg i havn i Sydamerika av bare 2 mann da der var utbrutt pest ombord og de fleste var døde og resten syke. Per sa: «Hanj Matias vor va sjøkar de, hanj selte fraa einj sta i Amerika dei kalja Nyork — ja du veit de e 2 Amerika — nøre aa søre. I søre Amerika e lideli heit so der kanj ikkje leve anja einj vilje folk, de va der dei fanga slavanj før i tin'n — so dei for aa selte — dit skulj hanj Matias men so kom pesten ombor daa dei va komne sømæ landjda en maale, aa so daua dei undtaken hanj Matias aa einj te å dei 2 berga skutaa.

Hanj Matias kom heim derifraa; men meina du de at hanj kunje vare ifre heima daa, nei daa, han vilje neri Afrikalanjde aa grave guld daa, der er mykje guld der saa hanj Matias reiste, for sømæ Afrikalanjda søanjde Madagaskarlanjde, førbi nese der opi bokta der e einj by so heite Durban, der grev dei gulj, der gaen Matias se føre; men so fek hanj klimafeber aa daua. Ja slik e de hanj kunje være heime i gamlelanjda hanj au so haen levd einjdaa.»

Sykdom viste han Per lite av, og om der var noget der feilte enten utvortes eller innvortes så var medisinen sirup. Per påstod at der fantes ikke bedre råd for nogenslags sykdom enn sirup. I siste årene Per levde var han omtrent blind, hvilket han ofte beklaget sig over at han ikke fikk stå oppå haugen og se ut på havet. Et av de siste år Per levde døde der en gammel mann som hadde et nogenlunde usvekket syn. Da de hadde lagt ham i kisten stod Per der, å så sa han: «Ja no ligen der; men ha i berre haft auen has i —».

På en husmannsplass under prestegården som hedt Kaltrø, fødtes en gutt der fikk navnet Hans og gikk senere hele tiden under navnet Kaltrø-Hans. Han var fra tidligste ungdom noget for sig selv; fryktelig sterk i yngre dage, svert tyvaktig og uvorren. Han var hvad man kaller et troll. Det mest eiendommelige ved ham var, at han aldri var tørr på benene, han var ikke frisk da sa han. Her går den dag i dag et munnheld at er der nogen som går våt, siger folk at han går Kaltrø Hans. Når gutten blev voksen skulde han få bygse fødeplassen, og jeg har iblandt gamle dokumenter fundet hans bykselsedel, utstedt av magister Wessel i Aukra 1782. Denne er den mest eiendommelige bykselkontrakt jeg har set. Det fremgår av denne at Hans måtte være et stort troll, og en redsel for presten ifølge alle forpliktelser der er påført kontrakten. Hans overtok plassen; men tross pålegg om at vist han stjal noget på prestegården, hadde han sin kontrakt brudt, kunde dog Hans aldri la være å stjele i prestegården. Presten turde aldri gå irecte med ham, da Hans hadde lovet at sa presten noget så drepte han ham. Dette gikk i mange år, men endelig fikk presten Høyem ham til å flytte, han gav ham et gårdsbruk på andre siden av øya, Solemsjø, og efterat Hans kom dit hadde ikke nogen noget å utsette på ham.

En del trekk av hans liv hitsettes: En gang han var gått op i prestegården, var han gått inn på kornløen, der stod en hel del korn, Hans tok og fylte en sek med bygg. Som han netop hadde fylt sekken kom presten, han sa til Hans: Hvad gjør du her? Hans svarte: «I steinj aa veinjta paa at nokon ska komme aa løfte paa me sekjenj aa vist du ikkje no løftan paa me so — korat manj, drep i de paa flekja». (Han hadde et munnheld som han bestandig når han skulde uttrykke sig noget bestemt sa — korat manj). Presten så ingen annen utvei enn å løfte sekken på ham og Hans gikk. Da han var kommet ut på låvebroen snudde han sig tilbake å sa til presten: «Ja-ja de bli vel ikkje meir aa gjere med dettan her, før naar du løfta børra paa tjuen, so fer du ha de so du he gjort de», og presten turde intet mer foreta sig om dette.

Efterat Hans var kommet til Solemsjø drev han der gårdsbruk og fiskeri som andre, han hadde en storfering (en båt med 3 par årer) en sådan båt var under sekkenotbruk som dreves i de tider

bemannet med 3-4 mann; men Hans hadde bare en smågut med sig, men det var aldri tale om å forsøke kapror med Hans, han holdt sig stadig ved siden av de andre. Rodde disse sakte rodde Hans sakte, forsøkte de å ro hårdt rodde Hans akkurat likedan. Der var ingen som så at noget var for tungt for ham. En gang da han og naboene hadde vært i Molde og solgt vinterfisken hadde nogen kjøpt 1 tønne rug. Når de kom hjem hadde nogen for morro lagt rugsekken inn i otringsseilet uten at Hans viste om det. Han hadde til skikk når de kom hjem med otringen å bære seilet op alene, dette var i regelen tungt nok for 3 mann, men som sagt Hans greiet det alene. Da de nu kom op i fjæren gikk Hans frem i båten tok seilet som almindelig og bar op i nøstet. Da han hadde lagt seilet fra sig gikk de andre karer op og spurte Hans om han ikke syntes seilet var tynnere enn almindelig, og tok og veltet rugsekken ut av seilet og viste Hans dette. Da svarte Hans: «Jau korat manj, i syntes de va tonkt ja».

En gang han hadde fått nye sjøstøvler, var det første han gjorde føreenn han tok dem på, at han skar hull på dem. «De e meiningslaust sa'n aa ha slikt nokaa om einj gaa over stauvla so dei rinj fulj so rinj de ikkje ut igjen».

En gang lå der noen folk inne fra fjordene veirfast ute ved Solemsjø, der var sådan sjellestorm at de greiet ikke å ro den, så kom Hans og spurde hvad de lå der for. «Me greie ikkje å ro sjeiljaa» sa karane. «Å jau, korat manj, reka de ikkje lell, naar de berre je daakaa tia» sa Hans.

Av Romsdalens posthistorie

Av Knut Foss.

Postverket var fra først av i Norge ikke en statsinnretning men et personligt privilegium, hvis innehaver selv utredede de med postvesenet forbundne utgifter og oppebar dets inntekter. Privilegiets første innehaver var en hollender ved navn Henrik Morjan, der i 1647 beskikkedes som Norges første generalpostmester. I 1720 lagdes postvesenets bestyrelse direkte under kronen idet der oprettedes et norsk-dansk generalpostmesterembede, og ved adskillelsen fra Danmark i 1814 henlagdes postvesenet under 2net departement.

Allerede i 1650-årene kom den første postrute gjennom Romsdals amt istand, idet der ansattes postbønder mellom Bergen-Trondhjem over Romsdalen, men det ansees for tvilsomt om nogen regelmessig postgang på dette tidspunkt kom istand. Ruten synes senere å være helt avskaffet igjen.

Inntil 1822 befordredes posten til Romsdalen fra Kristiania og Østlandet over Trondhjem gjennom Gudbrandsdalen over Dovrefjell til Molde som var det nærmeste poståpneri for Grytten. Det fortelles, at Gudbrand Onsum der var eier av Veblungsnes og handelsmann sammesteds i årene 1809-17 som regel 1 gang ukentlig sendte 2 menn med båt til Molde efter post.

Omkring 1720 fremkom Oberst E. Storm i Trondhjem med forslag om opprettelse av en bipostrute fra Tofte i Gudbrandsdalen gjennom Romsdalen til Molde. Forslaget blev imidlertid kraftigt motarbeidet av Trondhjems magistratpræsident Collin, samt av byfoged og postmester Hammer sammesteds. Denne siste opplyser ved en anledning bl.a. at Romsdals amtmann Musts brevporto for 1 helt år kun hadde utgjort en slerdaler, og han kunde knapt huske, at

Molde borgere i hans flerårige tjenestetid som postmester hadde sendt noget brev med den til og fra Romsdalen gående post — «ja i Postvæsken som forleden Uge kom derfra fandtes der ikke såmeget som en Papirlap» tilføier han.

Efter disse oplysninger blev forslaget henlagt og senere forsøk i samme retning ledede heller ikke til noget resultat før et hundrede år var hengått. I 1815 optog amtmanden i Romsdalen oberst Storms gamle forslag om å få posten sendt gjennom Lesje til Veblungsnes og derfra videre til Molde og Kristiansund. Denne henvendelse blev imidlertid også henlagt. 1821 gjentog stortingsrepresentanten fra Molde og Kristiansund — Engelbrekt Knudsen — forslaget der nu endelig gikk igjennem. Ved kongelig resolusjon av 5. mai 1821 blev postgangen omlagt således: «at den romsdalske Post fra Skiftestedet Toftegaard paa Dovre fremsendes særskilt over Læsje til Veblungsnes».

Postgangen kunde imidlertid ikke komme istand, før veistykkerne Lerem-Alfarnes, Sølsnes-Dvergsnes og Fredø til Bolgen var ferdige. Den kunne derfor først ta sin begynnelse efter den nye rute fra 27. september 1822.

Til å befordre posten blev der ansatt en postkarl ved hver poststasjon som ved å tjene i 5 år som sådan derved avgjorde sin vernepligt. Hvad en slik postkar hadde å utføre og iagttta viser nedenstående kontrakt for Amund Endresen Fladmark der tjente som sådan ved stasjonen Horgheim. Dokumentet der er trykt og forsynet med postmesterens segl er sålydende:

«PATENT

for Postkarlen Amund Endresen Fladmark ved Stationen Horiem
i Romsdals Fogderie.

I Overensstemmelse med Post-Anordningen af 4de August 1758, beskikket herved Amund Endresen Fladmark til Postkarl ved Poststationen Horjem og skal han tjene som Postkarl i 5 Aar fra 1ste Oktober 1822 af at regne; efter hvilken Tids Forløb han kan vente, at vorde entlediget fra denne sin Tjeneste, og meddelt vedbørlig Afsked, hvorefter han af De Herrer Sessions-Deputerede vil erholde Pas, at han er fri for Udskrivning eller Emoullering til Militair-Etaterne; dog maa han ikke forlade denne sin Tjeneste som Post-

karl forinden en anden er udnævnt i hans Sted og han har erholdt ovenmeldte Afsked. Forser han sig herimod, eller og, saafremt han ikke nøie opfylder de ham som Postkarl paaliggende, nedenfor anførte Pligter, saa maa han vente — efter Forseelsens Beskaffenhed — at vorde straffet; og saafremt han, formedels nogen Forbrydelse i Henseende til Posten, skulde vorde beafskediget fra Postvæsenet, saa vil han blive afgiven til Sessions-Deputationen, og vil der, naar han vorder udskreven til Kongens militaire Tjeneste, ikke blive tagen Hensyn til den Tid, i hvilken han maatte have tjent ved Postvæsenet.

De ham som Postkarl paaliggende Pligter ere følgende:

1. Han skal forevise dette Patent ved den første Session, som holdes efter hans Antagelse.
2. Han skal, efter Omgang med ved denne Poststation ansatte Postkarl, befordre Posten saa ofte den passerer til nærmeste Poststation, som er Weblungsnettet.
3. Naar en paa Stationen ansat Postkarl ved Sygdom hindres i at føre Posten, saa maa en anden af denne Stations Postkarle forrette denne hans Tjeneste, ligesom og naar der — formedels Uveir eller Uføre — udfodres flere end en Postkarl til Postens Befordring, saa maa de samtligen være hinanden behjælpelig, da endog — saafremt det er fornødent — Postbonden enten selv eller ved en anden paalitelig Mand bør assistere ved Postens Befordring.
4. Ved Postens forventende Ankomst maa den Postkarl som staar for Touren til Befordring, være paaklædt saaledes som han vil være til Reisen; saa maa han og til den Tid have nydt den Føde han behøver til den foresaaende Tour, paa det at Posten ikke derefter skal forsinkes, men den maa uopholdelig befordres videre frem.
5. Saafremt han ikke kan forenes om at træde i Postbondens Tjeneste, saa maa han ikke opholde sig længere fra Stationen end $\frac{1}{4}$ Miil, paa det han stedse kan være betimelig paa Stationen, naar han skal befordre Posten.
6. Ved Postens foryentendes Ankomst maa han ligeledes hver Gang have Hest med Kjærre eller Slæde med Tilbehør parat paa Afgangsstedet til Postens uopholdelige videre Befordring.

Postkjører. Tegnet til Jubileumsutstillinga i 1914.

7. Han bør befordre Posten i den anordnede Tid, som er een Mil i $1\frac{1}{2}$ Time naar Føret er nogenlundes og i 2 Timer, naar Føret er særdeles besværligt. I Overensstemmelse hermed skal han befordre Posten fra Poststationen Horjem til Weblungsnæsset i $1\frac{1}{2}$ Time i godt og i 2 Timer i slet Føre, og da det paaligger ham, hver Gang han befordre Posten, at tilbagelægge Veien med muligst Skynding, saa er det og hans Pligt naar Omstændighederne tillader det at befordre Posten i kortere Tid end her er anført; men han bliver strafskyldig, om han dertil bruger længere Tid.
8. Den ankomne og afgaaende Postkarl bør være hinanden gjensidig behjælpelige med at flytte Postsækken fra den ene Kjærre paa den anden, hvorved er at iakttage, at Postsækken stedse bør lægges saaledes at Klappen vender nedad, paa det at Regn ei skal flyde ind i samme. Hvor Postsækken transporteres til Vands, maa den lægges saaledes i Baaden at den ei bliver vaad, og maa den hver Gang bindes med et Reb fast til Baaden, paa det at den, i paakommende ulykkeligt Tilfælde, detsbedre kan vorde bjærget, og maa han ikke forlade den Poststation, hvortil han har ført Posten, forinden denne derfra er afgaaen.
9. Under Postens Befordring maa ingenlunde nogen end den skydsende Postkarl sidde paa Kjærren; ei heller maa løse Breve

eller Sager, som ere udenfor Posten, befordres med samme, alt under Ansvar og Straf efter Anordningerne saafremt Overtrædelser finder Sted.

10. Saafremt han ved sin Ankomst med Posten til næste Station skulde befinde at enten Postkarlen med Hest og Kjærre, eller med Baad, hvor saadant udfordres ei er parat til Postens uopholdelige videre Befordring, saa bør han — for selv at undgaa Mistanke om Forsinkelse, og deraf flydende Ansvar — anmelde for nærmeste Postmester eller Postaabner, hvorlænge Posten ved saadan Forsømmelighed er bleven opholdt der.
11. Ligesom det paaligger ham under Postens Befordring at have tilbørlig Omsorg at Postsækken ikke paa nogen Maade vorder beskadiget saa bør han og have samme Omsorg for Underveisvæsken, Timeseddelen og Posthornet, og nøie iagttage, at alt vorder ubeskadiget afgivet til den, som af ham modtager Posten til videre Befordring, og saafremt han forsømmer enten at modtage eller at afgive nogen af ovenmeldte til Posten henhørende Requisite, saa at en eller flere af disse vorde efterliggende, eller og at de beskadiges, eller kortkomme, saa vil han for hver saadan Forsømmelse vorde tilpligtet at erlægge Mulct, foruden Skades-Erstatning og videre Ansvar, saafremt nogen anden Uleilighed deraf skulde flyde, og for at undgaa Ansvar for andres Skjødesløshed, bør han ved Postens Modtagelse efterse om alt er i behørig Stand, og i manglende Fald strax anmelde det for Postbonden, paa det at denne, naar nærmere Undersøgelser vorder anstillet, kan oplyse, at han er uskyldig i den begaaende Forseelse; forsømmer han dette, saa maa han vente at deltage i den Mulct, som derfor bør erlægges.
12. Ved at passere med Posten forbi Postaabneriet maa han indfinde sig med samme hos Postaabneren og opholde sig der saalænge at denne expederer Posten, hvilket ikke bør vare længere end $\frac{1}{4}$ Time.
13. I Henseende til Posthornet er at iagttage:
 - a) Han bør lære at blæse saaledes deri, at han derved kan give kjendelig Lyd.
 - b) Det afleveres, saaledes som meldt er under 11te Post, fra Mand til Mand, forsaavidt saadan afleverelse bør finde Sted.

Gammelt posthorn. (Foto Romsdalsmuseet).

- c) Han bør under Postens Befordring bruge det saa ofte det udfordres i følgende Tilfælde:
- 1) naar han underveis møder nogen, da maa han særdeles i Mørke, blæse saa betimelig, at disse itide kunne vige af Veien for Posten, hvortil de under Straf ere pligtige;
 - 2) naar han kommer nær til Post-Gaarden Weblungsønasset eller til noget Færgested, for at advare Vedkommende om sin Ankomst;
 - 3) om han underveis skulde komme i nogen Fare, eller der tilstøder ham noget Uheld, skal han blæse saameget han kan i Posthornet, for derved at underrette de i Nærheden værende Folk om, at han trænger til Hjælp, og at disse i den Henseende kunde finde ham, især om det er mørkt;
 - 4) naar Posten ankommer til eller passerer igjennem Kjøbstæder.
14. Postkarlen bør stedse under Postens Befordring kjøre paa Veiens høire Side, hvor saadant er muligt.

15. Ved Postens Ankomst paa Poststationen eller Postaabnerstedet, eftersees Klokkeslettet, for at erfare om Posten i tilbørlig Tid er befordret; og anføres det fornødne paa Timeseddelen af vedkommende Postaabner til nærmere Undersøgelse og Unggjeldelse, saafremt Posten er forsinket.
16. Endelig bør han og være den Postbonde, hos hvem han som Postkarl er ansat som sin nærmeste Foresatte, hørig og lydig i Alt hvad som vedkommer Postens Befordring ligesom han og bør nøie efterkomme de Forskrivter, som i saa Henseende gives ham af vedkommende Postaabner eller Postmester, under hvis District han henhører; og skulde han i nogen Henssende troe sig forurettet, saa har han at andrage dette for Postmesteren, som har at paasee, at Enhvers Rettigheder haandhæves; og saafremt han skulde formene end ikke her at erholde Fyldestgjørelse, saa kan han desangaaende skriftlig henvende sig til vedkommende Kongelige Departement, hvor Sagen vil vorde undersøgt og det fornødne foranstaltet.

Hvilke Pligter enhver ærekjær Postkarl vil nøiaktig holde sig efterrettelig.

Molde Postcontoir, den 1. November 1822.

N. Leth.

(segl.)»

Denne ordning blev ophevet 1858 og bevebnede postførere ansatt, der hadde å motta og føre posten fra Lerheim til Eid til Dombås på Dovre og omvendt. Dette vedblev til 1888 da disse blev opsagt og postbefordringen atter pålagt skyss-stasjonsholderne å besørge, idet de blev forpligtede til å skaffe en voksen person til å befordre posten til nærmeste stasjon. Fra og med sommeren 1912 blev posten befordret pr. bil på den tid som det lot sig gjøre, og efter hvert som jernbanebygningen skred frem og blev åpnet for drift blev postbefordringen selvfølgelig overtatt av denne.

Det eneste poståpneri som Grytten fikk var Veblungsnes hvor der, som det heter, blev «ordineret» en poståpner. Da poståpnerstillingen i 1837 var ledig, blev Ole Olsen Setnes ordinert å påta sig samme mot at oppebære den reglementerte lønn 6 spdrl. årlig, samt de bestemte gebyrer av private breve. Han var uvillig dertil og blev

i den anledning saksøkt og ved høiesteretsdom tilpliktet å overta bestillingen.

I 1873 blev efter ansøknig opprettet et poståpneri på stasjonen Ormheim under navn av «Kors Postaabneri» nu «Verma». Likeså blev der i 1878 opprettet et poståpneri på Hen i Isfjorden under navn av «Isfjorden Postaabneri», efter at de i 2 à 3 år, på egen bekostning, besørget sin post til og fra Veblungsnes 2 gange ukentlig ved de søndmørske dampskibe.

I februar 1888 blev poståpneri opprettet på Åndalsnes og i 1890 blev «Marstein» poståpneri opprettet. Efterat jernbanen blev åpnet for drift, blev også poståpneri på Romsdalshorn og Flatmark stasjon opprettet.

Om husmannsplasser og setre under Kvam og Bjørset

Av Snekker Anton K. Bjørset.

På anmodning av skriftstyret har snekker Anton Kristiansen Bjørset nedskrevet efterfølgende opplysninger om husmannsbrukene m.v. under de store gårde Kvam og Bjørset i Bolsøy. Forfatteren er 65 år gl. eldste sønn av den for ca. 15 år siden avdøde siste plassbruker i Bjørsetlia, Kristian Bjørset. Av de i sin tid tallrike plassbruk under Bjørset og Kvam ved Molde — hvis brukere benevntes «Moldhusmenn» (i videre betydning) er der nu enten ingen eller høist et par igjen. Sogeskriftets redaksjon finner det av betydelig interesse at disse opplysninger opbevares for eftertiden og er hr. Bjørset meget taknemmelig for han bidrag.

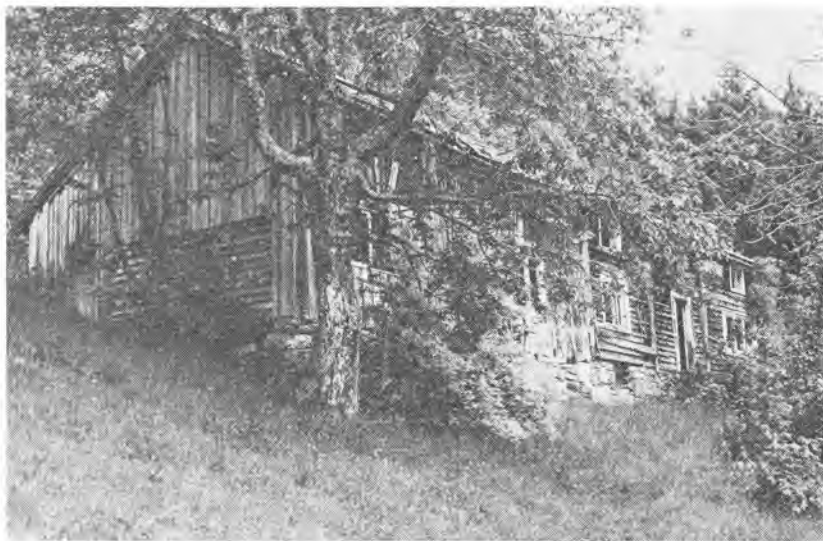
Beskrivelse av bosteder ved Molde fra eldre tider.

I. Bjørset gård.

Bjørset gård bestod i gammel tid av 3 små bruk som eiedes av 3 bønder. Disse bønders hus var bygget og lå samlet rett utenfor Glomstuens vestgrense på den atlege ovenfor den gårdsvei, som fortsetter vestover. De gamle, som levet i min barndom kalte dette sted for Tøftene. Derfra har gården siden sitt utspring. Senere hen kom gården i konsul Peter Møllers eie. Han opførte et hus på det sted, hvor Glomstuens hus nu står og der bodde tjenere som drev gården. En tid blev omtalte bruk forpaktet av en mann ved navn Klausen, men efter konsulens død blev gården solgt til hans søn Peter Anton Møller. Gården har siden eldre tid hatt 2 setre. Den

eldste seter ligger omtrent 100 meter nedenfor Varden. Jeg husker i min barndom at en såvidt kunne se omridsene hvor seterhusene har stått. Setervollen har vært så stor som en mindre husmannsplass. Den bar tydelige spor av at den engang har vært hegnet og dyrket mark, men er nu gjengrodd av lyng og underskog. Seterens navn var Gjertseteren. Den ligger bent op for Morhaugen. Jeg har av en gammel sandferdig kone fått vite, at nevnte seter blev plyndret av taterpakk og tildels av fremmede sjøfolk som lå på Molde idet de så lys i vinduene på seteren og således blev den skjebne for plyndring og andre voldshandlinger. Det blev av den grunn umulig å holde seter på dette sted. Så rev de seteren ned og flyttet sitt setersel på andre siden av fjellet ned i en li som vi kaldte Baklien på samme sted som Parelius' hytte står som tidligere blev opført av fru Preuthun. Da seteren blev flyttet dit bak blev den kaldt Bjørsetseteren. Den hytte som står der nu har tidligere stått på Haukebøseteren. Når Bjørsetseteren blev nedlagt må antagelig skrive sig fra den tid da gården kom i konsul Møllers besiddelse. Jeg har hørt at det var liten interesse for seterdrift. De trodde pikene vilde snyte dem på seterdrotten.

Bjørset husmannsplasser skal herved omtales: Bratlien er en husmannsplass som blev innhegnet og dyrket av Anders Knutsen Bergsvik og hustru Marit fra samme sted antagelig for omtrent 80 år siden. De hadde barna Anders, Anna, Edvard, Knut og Marit. Bratlien eies nu av Andreas Hoel. Det nuværende Møretun blev først bykslet av postfører Eilert Berg og hustru. De hadde barna Eilert, Niels, Ludvig, Karoline, Dorteia, Olaf. Ole Venås' nuværende bruk blev bykslet av malermester Devold og hustru. Småsunds nuværende bruk blev bykslet av Lars Ludvig Olafsen Berg og kone Marta. De hadde barna Hilmar og Anton. Drev tidligere brennevinshandel i Molde. Det nuværende Prøven var bykslet av Hans Gauset og kone Magnhild. Siden av Anders Tronsen, han fór for en del som skipper og fisker. Siden var det Hans Lillevik og kone, Hanna. De hadde barna Tomas, Hans, Ole, Anna, Iver. Mathias Fredriksens bruk blev bykslet av husmann Lasse Lillevik og kone Elisabet og siden av Peder Knutsen Lillevik. Den plass hvor oberstløitnant Høstmarks villa nå står var først bykslet av Lars Lillevik og kone Mali. De hadde en datter Andrine. Ole Mikels plass grenset mot øst til Lillevikelven og mot syd til nuværende Astridli og blev i

Kristianplassen på Bjørset. (Foto Randi Moe, 1975).

gammel tid bykslet først av ovennevnte. Han måtte slutte for armods skyld. Denne plass blev siden bykslet av en mann Ola Bakken og kone Ane Martha. De hadde barna Petter, Erika, Steffen. Vest for denne plass hadde den før omskrevne Ludvig Berg et underbruk, som siden blev bykslet av Sivert Siverten Mordal. Eies nu av hans 2 sønner. Storviken, Knut Svindseth og kone Kjertruds plass. De hadde barna Lars, Ola, Kristian, Peder, Johan, Sivert, Anna. Plassen blev senere delt mellem Ingrid Storvik og Johan Bjørset. Vest for denne ligger Tokles husmannsplass. De hadde en datter Hjerte. Tokle var farver i Molde men bodde om sommeren på sin plass. Vest for denne ligger Lars Korsbrekkes. Denne plass var i gammel tid bykslet av Hans Storvik og kone, Martha. Der var 2 barn, Knut og Karen. Vest for denne ligger Strandheimen, Fredbo og Svedenborg. Denne plass var først bykslet av Amund Storvik og Gjertrud. Amund døde tidlig og konen giftet sig påny med Elling Ingebrigtsen Bjørset og fikk barna Mads, Steffen, Edvard, Ellen Marie. Øvre Bjørset, Jeistein. Plassen grenser mot vest til elven, mot nord til Cicilienfryd, mot øst til Devoldhaugen. Husene lå så langt nede, på en liten slette, at de ikke kunde sees fra veien. Hans kone

het Bergitte Knutsdatter Bergsvik. De hadde barna Ola, Beret, Aslak. Mannen døde og konen giftet sig igjen ute i lien. Skal senere omtales. Vestenfor elven ligger Presthaugen. Nedenfor denne var det en prest som hadde et hus stående. Nevnte hus er nu bokhandler Dahls forretningsgård. Bjørsetlien, hvor P. Solemdals hus er. Denne plass var bygslet og husene bygget av Kristian A. Bjørset og kone Karen, datter av korporal Hans Olsa Næsje. Deltok i den norske krig i det trondhjemske. De hadde barna Anna, Elise, Anton, Kristiane. Vest for denne plass ligger Hans Larsens plass, gift med enken Birgitte, som før var gift med Jeistein. De hadde barna Lars, Anders, Anna. Hans fant en stridsøks av jern i sin jord. Den var gammel og forvitret. Plassen holder nu på å vokse til med lyng og kjær. Nedenfor Kristianplassen er en gammel bostad. Blev først innlagt av Knut Bjørset og kone. Knut var bror til Søndmørs-Ingebrigt som siden skal omtales. Disse to reiste til Amerika. Siden var plassen bebodd av Ole Griseth og siden Amund Ohlsen og efter ham Lars Kristensen, Amund Amundsen, Peder Bjørnsen og Ole Mathias Reiten. Nu ligger den under hovedbruket i en meget dårlig forfatning. Vest for denne ligger Søndmørs-Ingebrigts plass. Ingebrigt og hustru Karen har fra først dyrket denne plass. De hadde barna Hanna, Ellen, Nikoline, Gjertine, Karl Johan. Ingebrigt begyndte som sjømann på konsul Peter Møllers fartøier, da han var 18 år gammel. Han gikk i mange år utenskjærs, tilslutt som skipper ja endog på Rusland, Nordland og Finnmarken. Han hadde ikke navigasjon. Han var en vågehals til å seile og hadde uhyre styrke. En gang skulde han seile til Lofoten i et fryktelig uvær. Kommen på Viken seilte han masten tvert av. Så berget han noen seil og en bom såpas han kunde få fartøiet til å lystre ror. Søkte så nødhavn i nærheten av Kristiansundsleden. Tok så en øks og rep og gikk op i skogen. Hugg en furu og drog den til sjøen. Taklet den med barken på og setter den på plass. Således kom han seilende op til Lofoten i god betids. Østenfor denne plass ligger Ingebrigt Larsens plass. Han hadde konen Marit. Han var Landsmann og deltok i krigen. Siden bykslet han bemeldte plass. Han var far til Elling Bjørset. Ligger under gården.

II. *Kvam gård.*

Det nuværende Kvam kaltes før i tiden Mek og dets tun lå der hvor nu Kap Klara ligger. Der hadde gårdens hovedbruk antagelig sin begynnelse. I tidens morgen hadde vel en mann opslått sit Sellanrå på dette sted. Navnet Mek fikk gården av en mann som kjøpte stedet og derfor kaldte han gården ved samme navn. Denne Meek var en herremann. Han solgte gården siden til en familie som var fra Sogn; hans navn var Ola Kvam. Etter ham gikk gården over til konsul Petter Møller og siden til hans sønn Jalles Møller. Gården hadde et storartet seterbruk: den minste husmann hadde sitt eget innhegnede setersel. Det var dem som avlet bygg og poteter på sin seter og de slog gress på seteren, og hadde sine utslåtter inne i Alsdalen. Gårdens husmenn holdt ikke noe for smått den tiden, når de kunne skaffe mat og klær.

Fra gårdens østlige beliggenhet vil jeg omtale husmennene og deres virke og liv: Høghaugen mot øst til Bjørset, mot nord til skogen. Første husmanns navn er mig ubekjent. Plassen var visst en tid brak, siden blev den bebodd av en husmann Ole Olsen og kone Anne. De hadde en datter, Ragnhild. Plassen Meklien vestenfor Høghaugen, var i sin tid innhegnet av en arbeidsmann Ole og kone Beret. Siden gikk den over til husmann Svend Knutsen og kone Kristine. De hadde barnene Hanna, Karl, Olaf, Svend, Kristian. Mannen var tømmermann og drev sjøen til sine tider. Han slog høi i Alsdalen og bar det på sin rygg. Plassen Meklien ligger mot vest til Kringstad, mot nord til skogen. Den blev i sin tid innhegnet av husmann Johan Augensen fra Sogn og kone Ågot fra Hallingdal. De hadde en sønn Johan. Gamle-Johan deltok i krigen. Kommen hjem derfra tok han sig tjeneste på gården Kvam; disse to var antagelig kjent fra Sogn. Mann og hustru drev plassen så de blev velstående. De dyrket et underbruk som kaltes Stormyren og en teig som kaltes Bjerkehåla, for løvskog var nødvendig den gang. De holdt sauer og gjeit og 4 kuer da de var på det høieste. Han hadde sitt eget kvernhus i elven. Der malte han sitt korn og salt og antagelig sitt julemalt. Disse to virket de ting selv som de trengte

Billettekst neste side:

Husmannsplass under Kvam. (Foto Birkeland).

til sitt behov. Efter dem begynte deres søn Johan, gift med Andrine. De hadde barna Johan, Hans, Anna. Mannen drev sjøen ved siden av plassen og døde der som en gammel mann. Husmann Johannes Mek og kone bygslet en plass der hvor øvre Rotvoll nu er. Han var en slags tater; han drev som kvaksalver. De hadde barna Johan, Lorens, Erika, Ingeborg, Anna. Vestenfor det nuværende Rotvoll hovedveien var husmann og snekker Andreas Knutsen og kone Ingeborgs plassbruk. De hadde barna Ingebrigt, Johan, Ivar, Knut. Knutsen var en søn av soreskriver Ingelbrigt Knutsen; han innehadde visst en gang vårt soreskriveri. Det nuværende Stenrud blev bygslet av konsul Bastian With, som brukte stedet som landsted. Vestenfor denne plass ligger Ole Helsets og kone Åses plass. De døde barnløs. Vestenfor denne lå skolemester Knudsens og kone jensines jordlot. De hadde barna Marit, John, Gurine, Knut, Inga. Mellem denne plass og Kvams kapel, lå i gamle tider en plass som gikk ned til sjøen. Den er nu under hovedbruket. Mannens navn var Kavli. Nord for denne plass ligger Enen. Den var innlagt av Knut og kone Beret. De døde barnløs. Siden blev den bygslet av Ole Korsbrekke og kone Beret. De hadde 4 barn og var flinke med jord og fedrift. Østenfor denne ligger Andreas Eriksens plass Mekhagen, gift med kone Anne og hadde 4 barn. Plassen Bugten blev bygslet av Ole og Ågot, som døde barnløs. Siden blev den bygslet av slagter Erik Saxelid og hustru. Nu ligger den under hovedbruket. Nordenfor denne plass lå Iva Nilsens og kone Beret Andrines Plass. De hadde barna Nikoline, Andreas. De begyndte som ubemidlede, men døde som velstående folk.

III. *Kringstadgårdene og plassene.*

Disse gårder og plasser som her skal omtales er gamle ættegårde, som skriver sig fra en svunden tid, og vel betraktet så finner jeg, at det er meget som minner oss om halvglemt dåd. Allting vidner om, at det har vært virkelig store mennesker og mange har slått sig frem gjennom trange kår. I fjellet hadde de et prektig seterbruk, som beviser at fedriften stod høit hos disse folk. Skogdriften var i sin tid av betydning og i sjøen drev de alle laksenot og annet. I Kringstads fjære stod 2 nothus nemlig Kringstads gamle og nye sildenotbruk. Gårdene består av 4 bruk. Knut Hjertøens gård eies nu av

Sevrin Bjørset. Denne gård var i slegtens eie fra gammel tid. Olaus Kringstads gård likeså gammel ættegård. Kaptein Kringstads gård var ættegård, men blev solgt ut av slekten til hans far Knut fra Sekken. Kringstadvorpen er et mindre gårdsbruk, men har i lang tid tilhørt slekten.

Så vil jeg omtale stedets husmannsplasser: Fra øst mot Kvams grense Hans H. Kringstad og kone Anne Marie. De hadde en datter, Kristine. Mannen ernærte sig av plassen og sjøen, og døde i små kår. Plassen er nu under hovedbruket og tildels utparsellert til 2 menn, tomter? Rett overfor denne mot skogen ligger Tore P. Holms plass. På denne plass har vært 3 opsittere. Nu solgt til en tømmermann ved navn Sylte og samme mann har plassen vest for denne. Denne plass var bygslet av Joe og Sigrid Kringstad. De hadde barna Andreas, Gjertine, Jørgen. Mannen levet i små kår. I denne tid var Moldegårds skibsverft i drift. Arbeidstiden var fra kl. 5 morgen til kl. 7 kvell. Daglønnen var 1 ort og 6 skilling (1 kr.). Og den veien gikk han frem og tilbake. Om kvellene drev han sitt gårdsbruk. Ved Langskarbakken ligger en plass. Den var i sin tid oparbeidet av en Oplandsmann fra Stubru. Denne plass er nu solgt til Martinus Sylte. Søndenfor denne plass ligger Erik Kringstads plass. Den var ofte losji for omreisende fantefølger. Den blev siden bygslet av Lars Løvås og de hadde 4 sønner. Plassen er nu kjøpt av hans sønn som er skomaker. Vestenfor denne ligger Dypdalen. Den var bygslet av Peder Dypdalen og de hadde visst 3 barn. Plassen er nu solgt til sønnen Hans som er ugift. Ved sjøen på Kaptein Kringstads gård rett ovenfor nothuset har det vært en plass bebodd av Ole Hansen. Den er nu under hovedbruket for lang tid siden. Ovenfor denne på Olausgård lå forhen en plass bygslet av en mann ved navn Ludvig Larsen. Denne plass er under hovedbruket. Plassenes grenser og beliggenhet skal siden bli å utfinne på kartet.

Red. merknad: Forfatteren tar feil når det gjelder navnet Mek. Det er et gammelt navn som vi har i skriftlige kilder fra 1610 og 1630-åra. Trolig kommer det av *Midvik* — den midtre vika. (Se O. Rygh: Norske gaardnavne XIII, Kra 1908).

Litt om båttyper og fiskerierne ved Romsdalskysten

Av Halsten Bjørnsund.

Såvidt jeg vet, er her ikke skrevet noen sammenhengende fiskerisoga her fra Romsdalskysten, tiltrods for at fiske og fiskeribedrift er en gammel livnæring og erhverv. Hvad jeg evner å meddele blir således vesentligst fra den siste tidsalder, og jeg tør nevne de siste 100 år.

Den eldste båttypen som er kjent og brukt her i Romsdal er den såkalte Sønnmørsbåt, nærmest vikingskipstype både av form, bygningsmåte, seilføring og utstyr, kun med den forskjell at roret (styret) var festet til bakstevnet, ikke på siden. Den største av disse vikingebåter kaltes ottring og var rigget med en mast. Masten var like tykk i toppen som ved den nederste ende, og hele riggen var festet på selve toppen av masten. Seilet var et råseil med en bredde av $\frac{3}{4}$ av båtens lengde i underliket, $\frac{1}{3}$ bredde ved råen. Mastens lengde var $\frac{7}{5}$ av båtens lengde. Båten var inndelt i følgende 6 rum: Fremskot, kjemperum, storsigle, litesigle, hamlerum og bakskott. Den var utstyrt med 5 par (10 stkr.) årer og de fremste par var 10 alen lang, de to bakerste litt kortere.

Under seil i kuling, bakkings- eller søvtingsvind som man kalte, hadde alle 8 mann ombord sin fulle hyre med å fullseile båten; en mann i forstavn ved penten, en mann ved lilleblokken, en mann ved storblokken, to mann med hvert sitt store øsekar, en mann ved draget (levåren), en ved skautet og selvsagt en med styrevålen (roret).

Åttring under segl. (Foto utlånt av Ålesunds Museum).

De øvrige båtstørrelser var firrøingen med 4 par årer, trerøingen eller seksrøingen med 3 par årer og så endelig færingen med 2 par årer, alle båter av samme type.

Bjørkedalingene hadde i lange tider et godt renommé for sine båtbyggere, likeledes nevnes Tautrabåten som en meget god seiler og en lettrod båt, hvilket var viktige faktorer. Søndmørsotringen var en svær seiler, særlig i bidevinn, men et såkalt slaveskib til å manøvrere med. Man måtte fire ned seilet under vending, spenne masten til luvart, legge om endel av barlasten, særlig kjempesteinen og knøtsteinen, bære om styrvålen rakke fra og til seilet m. m., og ikke å forglemme heise seilet opigjen med et enkelt såkalt drag som gikk gjennom en hambår i masten. Man fikk jamen strekke maven. Denne båttype hadde holdt sig i flere hundrede år på Romsdalskysten.

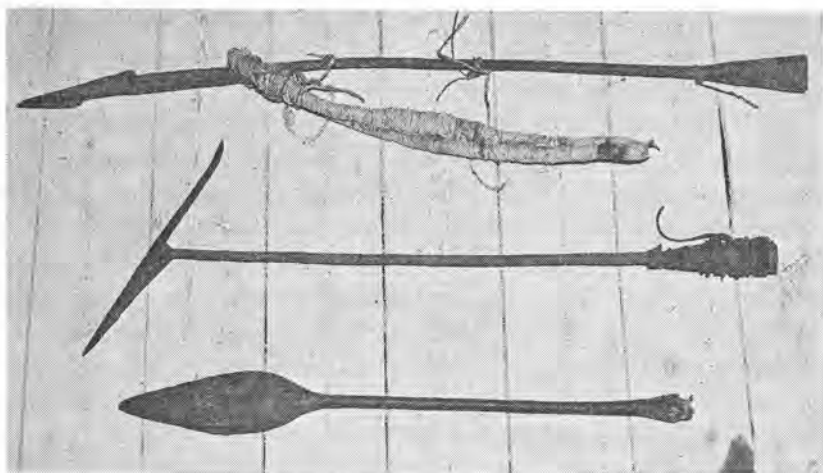
I 1870-80 årene begynte et omslag. Listerbåten fra Sørlandet begynte å bli kjent, og særlig på Søndmør begynte man å forandre båtbygningen til den såkalte Møring med loggerseil. Her for Romsdalen gikk man over til listerbåttypen så å si med en gang omkring

1878-80. Listerbåten blev kalt rundbrenneren, mens søndmørsbåten fikk tilnavnet flatbrenneren. (Lampesystemet var også i de tider gått over fra flatbrenner til runnbrenner).

I 1883 var den gamle ærværdige søndmørsottring utkonkurrert og beseiret av møringen og listerbåten som havfiskebåt, og kommer aldri mere i kurs. Så gikk utviklingen slag i slag. I 1885-90 kom dekskbåten som fiskerbåt, i 1895-1900 kom petroleumsmotoren i fiskerbåtene og dette må vel trods alt erkjennes som det største fremskritt på fiskeriets område, særlig her for Romsdalskysten, både for driftens utvikling og for det hårde slit for fiskerne.

Så var det litt om selve fiskeriet og dets utvikling. Det såkalte torskefiske (vinterfisket) har i de siste 100 år vært ansett som årets hovedfiske, særlig siden man begynte å tilvirke torsken til klippfisk. Tidligere blev den delvis hengt som råskjær eller stokkfisk. De redskaper som da bruktes til torskefisket var særlig garn. Fiskerne tilvirket sine garn og redskaper selv. De kjøpte hamp hos kjøpmannen i byen, og kvinnene spant på hjulrokk hampen til tråd, og så spandt og slog mennene taugverket som trengtes til garnene og bandt også garnene. Senere kom spinneriene og repslugerne som forferdiget taugverket og tråden og derved gav fiskerne flere ledige stunder, men nødsaget dem til å anvende flere penger i sin virksomhet. Disse fabrikkgarn var imidlertid gjevere å fiske på, da de viste en bedre fiskevegg i sjøen. Den eldste og sandsynlig den første fløt (kavel) som var brukt på torskegarn var seljekavel, det vil si trevirke av selje. Men det måtte være bare av altre, forat den ikke skulde trekke vann og derav synke. Så kom da endelig i 1860-årene glassverkene med glasskavel, og dette var en stor forbedring. Mens torskegarnene dengang var 20 masker dyp er de nu 40-45 masker hvilket selvsagt øker fangsten. Fikk man før 5000 stykker torsk på en båt for et vinterfiske, hvilket kunde innbringe 50 spesidaler ca. 200 kroner pr. mannsløt, da blev dette tilfelle utropt i «Almuevennen», som et storfiske og en storfisker. Nu beregner man ganske andre kvanta som mål for storfiske.

I 1850-60 årene og muligens tidligere seilte og rodde man på Storegga med åpen sønnmørsottring om våren og tidlig på sommeren. Som fiskeredskap hadde hver mann sitt fiskesnøre med, og noen nyfiskede sei til agn. Man søkte helst Skateneset (vestpynten av eggen). Der tørnet man på 100 å 120 favne vann og begynte å fiske

Redskap til brugdefangst. (Foto Romsdalsmuseet).

med snøre. Med godt vær og heldig fiske kunde man fiske last i båten på ett à to døgn, men det hendte ofte når man var kommen vel ut at der kom en sterk floing (sjøfokk av S. V.) eller storm av N. O. og man måtte søke land med tom båt en harbar og mistrøstig tur. Men de var utholdende og harbare karene også.

I tiden 1790 til 1830-årene foregikk det såkalte brigdefiske som var årsak til den langvarige og vidløftige sak mellom presten Høyem og fiskerbefolkningen om tienden av dette fiske. Brigden hører til haislekten og er den største av alle nulevende fisker. Man mener den kan bli 18-20 meter lang. Man fisket den ikke for å nyttiggjøre sig kjøttet men bare for å få fatt i den veldige lever. Leveren av en fisk kunde fylle ti tønner. Man stakk den med en harpun med line i festet på en lang stang, for i fint vær, ligger den nemlig og sover i vannflaten som en hval, og man kan da ro inn på den. En slik brigde når den gikk ned i sjøene med harpun i kroppen, kunde gjøre en 4-5 mils fart med en otring på slep og kunde holde det gående i 10-20 timer. Når den så endelig var død, blev den fortøiet langs båtsiden med buken op, og blev skåret op i buken forat man kunde få fatt i leveren. En av mennene (der blev kalt på en frivillig) drog av sig klærne og tok på sig skinnklærne (sjøhyren) som han surret godt til om ærmene og halsen og krøp så ned

i buken på fisken for å løсне leverhodet så leveren kunde tas inn i båten. Som ekstrabetaling for jobben fikk han en spesidaler. (Hvem vil gjøre det etter).

Det siste hundreårs skifte begynte med en flyvende utvikling på alle områder, således også på fiskeriets område. Dampmaskinen og petroleumsmotoren blev tatt i alment bruk i fiskeribedriften, ja selv flyvemaskinen er man nu begynt å bruke for å dra større rikdommer op av havet. De hvite seils dage er forbi, både i skipsfarten og i fiskeribedriften. Det er maskinkraften og radio som nu dirigerer en utvikling som ikke synes å stanse. Nu kan man med de moderne redskaper trål, snurpenot, landnot, garn, liner, snik med flere bringe op av havet mere fisk på en måned enn man for bare 50 år siden kunde fangste på et helt år.

Det gjelder nu for oss det norske folk, at vi går noget tilbake i tiden med hensyn til levemåten og bruker mere av våre produkter både av fiskeprodukter og lannmannsprodukter for derved å styrke vår folkehelse, øke vår arbeidskraft, herde våre karakterer, styrke vår vilje og bygge landet vårt. Vi har ikke råd til å leve av snop, hveteloff og kjærlighet på pinne, vi må bruke mat og bekledning som vårt land og klima krever det, for å gi oss arbeidsvilje, arbeidshelse og arbeidshug både på land og sjø.

Naar den siste vite var tent

Av Mads T. Bjørnerem.

Som før fra forrige aar i Romsdals Sogelags tidsskrift angaaende viter og varder, saa skal jeg hermed berette det siste viterne var tent. Det var i 1809, da kom der ind under Runde en engelsk kaper som den kaldtes, og sendte sine baader og stjal kvæg paa Runde, og da var der stasjonert kanonbaater langs kysten, som roedes med aarer, og de hadde også seil, og nu var der stasjonert en saadan paa Storfosen og da blev viterne tendt paa Runde, Sukkertoppen, Horlaaeggen (Bjørneremshaugen), Gjelmandsburet paa Gaassen, Buafjeldet, Stemshesten og nordover, og saa maatte de ro fra Fosen og traf kaperen paa Breisundet. Vinden var nordostlig, og naar han saag kanonbaaten saa seilte han ind med fin bris og da han kom under Godøja falt han i stille og da rodde kanonbaaten ind paa ham og skjøt paa ham; men saa fik han et vindkast fra nordost og da satte han tilhavs. Kanonbaaten havde en kanon forud og en agterud og da var det med aarene efter kommando af sjefen. Det fortaltes at man saag i kjikkert at de laag og tettet hul uti have, som kanonbaaten hadde git ham.

Denne min beretning er fra en som var med paa den kanonbaat som før nevnt.

Bjørnsund den 6/9 1926.

Mads T. Bjørnerem.

Korte forfatterbiografier

Ved Nils Parelius

Anton Aure, 1884-1924, født i Aureosen i Fræna, eksamen fra Volda Lærarskule 1911, så lærer Harøy, Vestnes, Os ved Bergen, Hopen på Nordmøre, Nes ved Flekkefjord og til slutt Siljan i Telemark. Utga fra 1918 til sin død «Ung-Norig — Litterært tidsskrift åt ungdom». I 1916 kom første bind av hans hovedverk: «Nynorsk Boklista 1646-1915», ble 1919 statsstipendiat. I 1921 kom annet bind av boklista. Han etterlot seg den største boksamlinga på nynorsk i landet, en mindre del ble skjenket R. S., Romsdal Ungdomssamlag og Romsdal Sogelag fikk i 1927 reist en minnestein på farsgården. Nekrolog i R. S. årsskrift 1924 og en liste over Romsdalsboksamlinga hans. Biografi av Eirik Moen i R. S. årsskrift 1960.

Mads T. (Trulsen) Bjørnerem, f. 23/12 1840, død juni 1934, gardbruker og fisker på Bjørnerem på Midøy. Han var kirketjener i 50 år, til han var 80 år gammel. Han var meget interessert i slektshistorie og lokalhistorie. Han hadde en vakker håndskrift, slik at han skrev skjøter og andre dokumenter for folk i bygda. (Etter opplysninger fra sønnesønnen Mandor Bjørnerem, Midøy).

Halstein Størksen Bjørnsund, f. 8/12 1856, d. 17/9 1944. Født i Stamnesleiren i Osterfjorden nord for Bergen. Da han var fire år gammel, flyttet familien til Romsdal, hvor hans far Størk Halstens kjøpte gården Eidem i Elnesvågen. Familien flyttet senere til Søndre Bjørnsund, og Størk satte ca. 1863 opp det første hus på Hammerø. — Halstein var den eldste av 15 barn i to ekteskap. Han rodde sitt første vinterfiske 8 år gammel. Han seilte som kokkegutt hos Jakob Olsen i Bud som seilte i fraktfart på kysten. Han var med i de sedvanlige sesongfiskeriene fra Bjørnsund. Han satte opp hus i Nordre Bjørnsund da han 3/10 1880 ble gift med Elen Johanne Sæmundsdatter, f. i Nordre Bjørnsund 1856, død og begravet i Molde ca. 1946. Halstein drev også sildesalting, og i 1900 kjøpte han handelsstedet Søndre Bjørnsund. Forretningen ble ved hans sønner Sivert og Sigvalds hjelp utvidet til å omfatte handelsstedene Rinderø og Vikan. I 1922 flyttet han til Molde. — Han var en kjent person i sin tid utenlands, en foregangsmann, en sterk personlighet og sparemann. Sjøen var hans store interesse, og han ble etter eget ønske begravet med det norske flagg på kisten som en sjømann.

(Biografi, noe forkortet, av sønnesønnen Ivar Hallsteinsen).

Anton Kristian Bjørseth, f. 9/3 1864 på Kristianplassen i Bjørsetlia, død i Tresfjord 23/8 1953. Han var sønn av husmann Kristian Bjørset (fra Løset i Fræna) og hustru Karen f. Nesje. Han var noen år i snekkerlære i Molde, flyttet så til Ålesund hvor han drev egen snekkerforretning, og dro så tilbake til Molde, hvor han også drev eget snekkerverksted. Sin siste tid bodde han i Tresfjord. (Opplysninger gitt av dattersønnen Arne Næss, delvis bygget på en artikkel i Romsdal Budstikke ved hans 85 års dag).

Knut Foss, 1861-1946. Ved hans død 15. juni 1946 skrev Aandalsnes Avis 19. juni:

Knut Foss, Åndalsnes, er lørdag avgått ved døden etter noen tids sykeleie, nær 85 år gammel.

Knut Foss var født 12. juli 1861 i Øverdalen og overtok farsgården der i 1886. Han drev gården i 25 år til 1911, da han solgte den til broren Edvard. Foruten de 25 år som gårdbruker, har Foss vært 24 år i offentlig arbeide som smed og trearbeider, herav 14 år ved Raumabanens anlegg.

Knut Foss har deltatt adskillig i det kommunale liv. I 1887 ble han valgt som medlem av Grytten ligningsnevnd, hvor han var i flere år likesom han også var medlem av skolestyret. I 1891 ble han valgt inn i herredsstyret og var medlem av dette i flere perioder til 1903. Ellers har han hatt andre verv som takstmann, lagrettemann osv. Det kan også nevnes at han var medlem av den komite' som ble valgt til å arbeide med Kors kirkes flytning og ombygning (fra 1891 til 1901).

For den nåværende generasjon vil Knut Foss være særlig kjent som bygdehistoriker. Mange av hans arbeider har gjennom årenes løp vært offentliggjort her i bladet, og nevnes kan det at han på foranledning av Romsdals Sogelag har mottatt påskjønnelse for sitt arbeide på dette område.

I 1889 ble han gift med Berit Pedersdatter Dahle fra Isfjorden og de feiret gullbryllup 15. juni 1939. De har hatt 7 barn, hvorav 6 lever.

Andreas Normann, som har sendt skriftstyret ovenstående har tilføyet:

Knut hadde 2 gårder, Søre Sæterbø og Foss. Den første solgte han til sin bror Edvard 1912, den annen til sin svoger Nils Nylovold, antakelig en gang i 1890-årene.

Såvidt vites skrev Knut også i Jordbrugerens.

A. N.

Hall (Hallvård) Holm, 1879-1941, født på Holm i Veøy, bror av Jørgen Olafsen-Holm, student 1901, cand. jur. 1910, overretts sakfører i Vardø 1914, politimester i Vardø 1917, s.å., politifullmektig i Trondheim, i 1923 politimester i Hardanger.

Han antok senere navnet *Holmung*, istedet for Holm.

Mads Hukkelberg, 1869-1957, født på Gossen, drev farsgården, og anla slip, motorverksted. Ble tidlig interessert i lesning og innsamling av folkeminne og lokalhistorisk stoff. Med stipend fra Norsk Folkeminnelag reiste han omkring i

Romsdal og samlet et omfattende og verdifullt materiale. Selv kom han aldri til å utgi noe av dette i bokform, men en samling vil nå bli utgitt av Noregs Boklag. Han har levert en rekke bidrag til R. S. årsskrifter. Styremedlem i mange år, fra 1950 æresmedlem. Kongens Fortjenestmedalje i 1956. Minneord i R. S. årsskrift 1957, jfr. også årsskr. 1954. I R.S. 1976 er inntatt Mads Hukkelberg: Små ungdomsminne, ved Arild Hoksnes.

Olaf Olafsen, 1843-1932, født i Dovre, oppvokst i Romsdal, sønn av den kjente klokker og stortingsmann Jørgen Olafsen i Veøy, student 1868, teologisk kandidat 1873, sokneprest i Eid 1879, i Byneset 1883, i Ullensvang 1889 til sin avskjed 1913. Skrevet en rekke bygdebøker, bl.a. Veøy i fortid og nutid (1926) og har ellers et omfattende og verdifullt forfatterskap (bibliografi utgitt i 1947). I 1947 utkom «Mit liv gjenoplevet i mindet», utg. av O. Kolsrud. En rekke verdifulle bidrag til R. S. årsskrifter.

Jørgen Olafsen-Holm, 1882-1957, født på Holm i Veøy, student 1903, cand. jur. 1907, overretts sakfører i Molde fra 1908. Formann i Romsdal Sogelag fra 1922 til sin død. Omfattende lokalhistorisk forfatterskap, se bibliografi i R. S. årsskrift 1957. Dette årsskriftet har forøvrig karakter av et festskrift til hans 75 års dag. Minneord og minnedikt i årsskriftet 1958. Se også selvbiografiske opplysninger i Bolsøyboka annen del s. 8.

Morten Pærelius, 1877-1966, født i Kristiansund 1896, medisinsk embedseksamen 1905. Har vært privatpraktiserende lege i Molde, distriktslege i Borgund, senere i Surnadal, og fra 1947 igjen privatpraktiserende lege i Molde. Har vært varamann i R. S. styre, og ble 1964 æresmedlem. Har skrevet artikler i årsskriftet og har levert en lang rekke bidrag til tidsskrifter og aviser. Bibliografi i R.S. årsskrift 1966, hvor det også er inntatt minneord. I Romsdalsarkivet finnes Morten Pærelius: Erindringer — artikler — dikt. Med biografi og bibliografi. Molde 1969 (manus i 7 ekspl.).

Theodor Petersen, 1875-1952, f. i Trondheim, cand. mag. 1899, adjunkt, senere overlærer ved Trondheims Katedralskole, fra 1915 bestyrer av videnskabs-selskabets Oldsaksamling, Trondheim. Har utgitt en rekke verdifulle arkeologiske avhandlinger og skrifter. Har foretatt flere arkeologiske undersøkelser i Romsdal, bl.a. på Tautra, se hans artikkel i R. S. årsskrift 1927, jfr. 1928.

Brynjolv Salthamar f. 27/11 1883 på Salthamar i Vestnes, d. 14/3 1913 i Romsdal Tuberkuloseheim på Vestnes. Med i fråhaldsarbeid og ungdomsarbeid. I tida 1908-1911 var han ei drivande kraft i Vestnes ungdomslag og skreiv mykje i lagsbladet «Tanken» både på poesi og prosa.

(Opplysninger ved Bjarne Rekdal.)

Peder Ingvald Sæbø, 1891-1971. Han var født i Måndalen, og bodde på Voss fra 1919 til sin død. Han var premierløytnant da han skrev artikkelen om bygdeborgen i årsskriftet 1928 (under navneformen Per Sæbø).

Innholdet i årsskriftene 1921—1932

(Årsmeldinger og regnskap er utelatt)

1921

Fyreord.

Jørgen Olafsen-Holm: Av Romsdalens historie. Oversigt over den forhistoriske indledning.

O. Olafsen: Jordbruk og havebruk i Romsdalen i ældre tid.

Agnar Skeidsvoll: Futen Eeg og bønderne på Daugstad og Villa.

Knut Foss: Fra vår folkeskoles barndom.

Agnar Skeidsvoll: Tresfjord-segner.

Anton Aure: Gamle vermerkje frå Fræna og Bud.

Lov for Romsdals Sogelag.

1922

Jørgen Olafsen-Holm: Av Romsdals historie. Oversigt over den forhistoriske indledning.

N. Hertzberg: Grensen mellem Romsdal og Opland (Lesja).

Anton Aure: Dei fyrste formannskapsvali i Romsdals futedøme.

O. Olafsen: Viter (varder) i Romsdalen.

M. Parelius: Litt om nogen gamle prester i Aukra.

Hall, Holm: Fra Erik Rørings tid.

Knut Foss: Fra Gryttens skolestyre år 1800.

Agnar Skeidsvoll: Ei vise frå 1807 som fortel um gamle truer i Romsdalen.

Agnar Skeidsvoll: Tresfjord segner.

Agnar Skeidsvoll: Romsdalske ordtak.

Jørgen Olafsen-Holm: Bemerkninger om Romsdalsnavnet.

1923

- Jørgen Olafsen-Holm:* Av Romsdalens historie. Oversigt over den forhistoriske indledning.
- M. Parelius:* Kong Inge ved Gregorius Dagsøns død (dikt).
- O. Olafsen:* Har der været almenninger eller almenningsfjeld i Romsdalen?
- M. Parelius:* Folkemengden i Romsdal i det 16de og 17de århundrede
- K. Viik:* Fortegnelse over hvilke skolelærere der i fortiden fra først av har forestået, (Vold sogn, Innfjorden skoledistr.).
- Hall. Holm:* Tjellefonna.
- Knut Foss:* Skredulykker i Romsdalen i gamle dage.
- Bjarte Rekdal:* Gjelstenlida.
- O. Olafsen:* Gjermanes og fogderne i Romsdalen.
- Matias Vike:* Ei sjælemesse eller bøn frå den katolske tida.
- Anton Aure:* Gamall tru og ovtru.
- Agnar Skeidsvoll:* Gamle skikkar i Tresfjord.
- Sogearbeidet i Romsdalen o.a.
- Romsdals Bygdemuseum.
- Sogestemna på Veøy.

1924

- A. O. Sand:* Veøy som gammalt kultursentrum i Raumsdøla fylke.
- O. Olafsen:* Romsdals Marked.
- Jørgen Olafsen-Holm:* Av Romsdalens historie. Oversigt over den forhistoriske indledning.
- F. H. Anfinsen:* Jordbruket i Romsdals fogderi omkring 1845.
- Agnar Skeidsvoll:* Minne frå ufredsåri 1807-14, Tresfjordingar som var med.
- M. Parelius:* De eldste lutherske prester til Aukra.
- M. Hukkelberg:* Fra Aukra.
- Minneord om Anton Aure, (med fortegnelse om Romsdalsboksamlingen hans)

1925

- O. Olafsen:* Bygdehistorisk Forskning.
- O. Olafsen:* Veblungsnes.
- O. Olafsen:* Vestnes Gaard.
- Knut Foss:* Kabbin.
- Knut Foss:* Stenraset paa Søndre Flatmark.
- Konservator *Th. Petersen:* Et hedensk kultcentrum i Vistdalen.
- M. Parelius:* Riksmøtet i Bud 1533.
- M. Parelius:* Hilsen til Oslo.
- Agnar Skeidsvoll:* Minne frå ufredsåri 1807-14.
- Jonas Eikrem:* Viter og Varder.

- M. Hukkelberg:* Sogneprest Høyems beskrivelse av Akerø sogn fra 1818.
J. Olafsen-Holm: Historie og Forhistorie.
M. Hukkelberg: Om Torskefisket i gamle Dage paa Gossen.
J. Olafsen-Holm: Boknytt fra Romsdalsforfattere.
 Medlemer i Romsdals Sogelag 1924.

1926

- Brynjulf Salthamar:* Bøgda mi.
Agnar Skeidsvoll: Trestjord kyrkja.
Ola Bårdsnes: Veøy.
O. Olafsen: Optegnelser fra Romsdals historie:
 Tomas v. Westen og hans Virksomhed i Veøy.
 Vilhelm Olaus Lossius og hans eventyrlige Liv.
 Frisvold.
 Lindyrkning i Romsdalen i ældre Tid.
 Mordet paa Hagbøen 1840.
M. Parelius: Landnamsmenn fra Romsdalen.
M. Rogne: Styresmenn i Romsdals len.
M. Rogne: Merknad om futen Jakob Pedersen.
Knut Foss: Stor-Knut og andre:
 Stor-Knut.
 Klokker-Baar.
 Guri Teigen.
 Skraabinderen.
M. Hukkelberg: Gamle raade.
M. Hukkelberg: Om Tangbrending. Af Presten Høyems beskrivelse af Agerø prestegjeld 1818.
Mads T. Bjørnerem: Naar den siste vite var tent.
 Tone til Mads-Andreas-visa.
M. Hukkelberg: Resten av presten Høyems beskrivelse av Akerø sogn fra 1818.
 Lov for Romsdals Sogelag.
J. O.-H.: Veøy i fortid og nutid.

1927

- Knut Foss:* Kors kirke.
O. Olafsen: Historiske opplysninger om gaarden Frisvoll i Eid.
H. Haukaas: Frå Frænasoga:
 Eit bytebrev.
 Dalegardane si saga.
 Skriv til amtmand Hammer.
Asbjørn Sæbø: Ein klokkestrid frå 1790-åra.
Th. Petersen: Litt om Tautra i oldtiden.

Nils Parelius: Prestene i Nesset fra 1625-1775.
Olaf Holm: Sætra.
Mads Hukkelberg: Brigdesaken.
A. S.: Gaator og gamle merkje.
J. Olafsen-Holm: Bokmelding.
Mads Hukkelberg: Folkeminne.

1 9 2 8

O. Olafsen: Skog og skogbruk i Romsdalen i eldre tid.
O. Olafsen: Vestnesmyren eller Furland.
Jørgen Olafsen-Holm: Runestenen fra Lerheim.
O. Olafsen: Amtmann Hilmar Meincke Krohg.
Pr. loitnant Per Sæbø: Hev det vore nokor bygdeborg i Stolsbotnen?
Nils Parelius: Prestene i Bud fra 1542-1706.
M. Parelius: Roald Amundsen.
Asbjørn Øverås: Aspøy-ætta eller Tryggeætta — og renningar av henne i Erisfjord—Eikisdal.
Knut Foss: Skolelærere i Gryttens prestegjeld fra år 1740 til 1860.
M. Parelius: Steinviksholm.
Jørgen Olafsen-Holm: Romsdals saga. Band I.
M. V.: Nokre minneord um fylkesskulestyrar A. O. Sand.
Konservator Th. Petersen: En rettelse.
Lov for Romsdals Sogelag.
Medlemer i Romsdals Sogelag 1928.

1 9 2 9 - 1 9 3 0

M. Parelius: Frithjof Nansen.
Anton Rydjord: Gamle dokumenter fra Veøy.
Knut Foss: Av Romsdalens posthistorie.
M. Parelius: Svensker og skotter i Romsdalen.
O. Olafsen: En inntagelse i berg.
Ola Olsen Sør-Nesjes slekt.
Folkemengdens bevegelse i Romsdalen fra eldre tid til nutiden.
Molde bys anlegg og første historie.
Sogneprest Jonas Jakob Schancke i Grytten.
Justitssak i Eidsbygden for oprørsk og respektstridende forhold.
Historiske opplysninger om gården Lerheim.
Av Mads Hukkelbergs optegnelser.
Jørgen Olafsen-Holm: Ragnvald Mørejarls ætt og bosted.
H. Haukås: Rødset-garden i Fræna.
Fortegnelse over brudegaver.
Jørgen Olafsen-Holm: Nye runefund i Romsdal.
Jørgen Olafsen-Holm: Oberstloitnant Ole Beyer Høstmark.

- Th. Petersen:* Grave og oldfund på Villa i Tresfjorden.
- Anton K. Bjørset:* Om husmannsplasser og setre under Kvam og Bjørset.
- J. Olafsen-Holm:* De klimatiske forutsetninger for et Vestnorsk Paleolithicum.
- John Pedersen Hunnæs:* En tankværdig Opmuntring til de i aaret 1788 nordenfjeldske udkommanderte Krigstropper.
- H. Haukaas:* Gamle Vågøy-kyrkja.
- Jørgen Olafsen-Holm:* En gammel riksvei.
- Asbjørn Sæbø:* Håggorm — Sjøorm.
- Asbjørn Sæbø:* En ny Vise om sin Vens Skilsmise.
- Asbjørn Sæbø:* 400 års minnet for riksmøtet i Bud 1533.
- Jørgen Olafsen-Holm:* Tale ved avsløringen av minnebautaen over Riksmøtet i Bud 1533.
- Halsten Bjørnsund:* Litt om båttyper og fiskeriene ved Romsdalskysten.
- Jørgen Olafsen-Holm:* Eggjumsteinen.
- Jørgen Olafsen-Holm:* Helleristningsfeltet på Bogge.
- Jørgen Olafsen-Holm:* Oldfund på Sekken.
- Knut Finnøy:* Om reisning av bautastein på Finnøy.

Blad av Romsdals historie inneholder et utvalg av artikler fra Romsdal Sogelags årsskrift 1921-1932. Disse årsskriftene er nå utsolgt. Artiklene spenner over de viktigste tidsrom i Romsdals historie, fra forhistorisk tid fram til vår egen, og omfatter alle Romsdalskommunene. Historie, sagn og overtro gjør fortiden levende.

Omslag ved Ola Gjendem og Dagfinn Gjerde. Motivet er Gjendemsfjellet som fra gammel tid var et kjent sjømerke på Romsdalskysten.

